

Судбина књиге

Редакција „Књижевних новина“ је, у оквиру Међународне године књиге, замолла академика и дојена српских књижевних и позоришних критичара Велибора Глигорића да изнесе неке своје личне доживљаје у вези с књигом. Захваљујући му што се одазвао њеној молби и објављујући овај текст, она изражава жељу да Глигорић настави са бележењем својим аутобиографских записа, уверена да би, на тај начин били евоцирани многи догађаји и портретисане многе личности који су досад остали слабо осветљени а драгоцени су за боље упознавање ближе историје српске књижевности и културе.

ОД ДЕТИЊСТВА живим у амбијенту књижевности и књиге. До девете године живео сам у месту рођења, Ришњу, близу Београда. Родитељски учитељски дом био је гостољубиво отворен писцима. Посећује га Јанко Веселиновић. Причао се касније у породици да је у моме раном детињству био гост у нашем дому и Матош. Често боловање у детињству везало ме је сасвим за књигу, а још више када смо се у деветој години мог живота преселили у Београд. У кући родитеља на Славији одвојена је једна већа одаја за библиотеку. Препуна је књига и часописа из наше књижевности, а такође из руске, јер је отац преводио с руског. Биле се у њој и књиге с посветом писца. У библиотеци имао сам свој кутак. У њега сам смештао и оне књиге које сам проналазио у антикварницама. Пасионирани од раног доба позориштем, сакупљао сам у том кутку и позоришне листе и фотографије улога глумана.

Долазили су у Београду писци у посету, а међу њима запамтио сам имена Бранислава Нушића, Лазе Комарчића, Велимира Рајића. Отац ме је једном одвео на свечаност коју су писци приредили 1911. године према Сабачком шквцом у спомен Доситеју Обрадовићу. Свечаност је филмски снимљена и приказивана у биоскопима. На филму сам био и ја, у првом плану, дечак од аванаест година, међу писцима. Последњи пут сам видео тај снимак године 1919. у биоскопу у Новом Саду према одазаком у Париз.

Дошао је први светски рат и изменио ми живот. Напустили смо кућу у Београду, остарвали је несвесном и избегли у Крушевцу. Као да сам преласећао шта ће даље бити, самочки сам у Крушевцу савладао основе француског језика. А затим је дошло перлачење преко Црне Горе и Албаније и пут преко мора у Француску. У напу прекоморну кућу усељени су се у прво време оккупаторови војници и библиотечку претворили у пталу. Када сам се вратио из емиграције почетком 1919. године, нашао сам у потпуно испражњеној библиотеци само годе зглове.

Учење француског језика у Крушевцу помогло ми је у криву у Греноблу. Наставница језика прелазила је да одмах уђем у Лије. Међутим, родитељи моје вршњака са крива томе су се противили, и наше просветне власти у Паризу напале су соломонско, затрпало радикалско перлачење. Развојени су нас и једне послали западнице, а друге јужнице од Гренобла. Пребачен сам у местанше Турнон, близу Лиона, у тамошњи Лије. У толику сам према види матуратски тежа. Истакао сам се у предмету француске књижевности међу Французима и био изнад њих толико да је дирекција Лијеа подузела да ми створи стипендију како бих завршио велику матуру и продужио даље студије књижевности у Француској. Наше просветне власти у Паризу нису дале сагласност. Училисте су нису дале сагласност. Училисте су нису дале сагласност. Училисте су нису дале сагласност. Училисте су нису дале сагласност.

Када сам се вратио по завршетку рата у земљу, неко време сам провео више код родбине у Новом Саду и Срему него у Београду. Сакупио сам новац од преосталих пензија преминулих родитеља, оставио га да се претвори у девизе и кренуо у Париз. Биле су велике теškoће, послед-

Наставак на 2. страни

Велибор Глигорић

КЊИЖЕВНОСТ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

САВРЕМЕНЕ ТЕМЕ

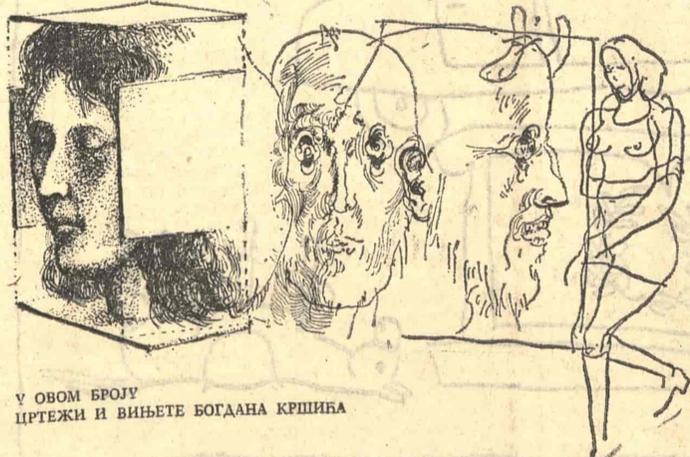
Човек у космосу или космос у човеку?

„Свет је манускрипт писан од неког другог који нико не може прочитати, а чија се егзистенција једино може дешифровати“.
(К. Јасперс)

ОД АНТИЧКОГ ДОБА па све до краја ренесансе, када се неки млади човек решавао да започне студије, било је незамисливо прелазити се студијама или само природе или само човека. У то време, уостаом, није могао да се стекне опште образовање (које ни са становишта нашег века и његовог знања није било мало) друкчије него наизменичним или упоредним проучавањем природних наука, дакле закона који владају у спољашњем свету и психолошких наука, закона по којима се управља човеков унутрашњи живот. Наравно да су ове науке које ми зовемо природним и психолошким биле некада друкчије називане; суштина онога што су оне испитивале, међутим, била је мање-више иста као и данас. Тек оваквим заједничким изучавањем и онога што човека чини делом природе и онога што га као душевно-духовног и моралног бића одваја од остале природе, дајући му специфично обележје човека, остварена је могућност хармоничног усклађивања не само разумевања свога положаја у природи и космосу него и јединственог испољавања мисли и дела.

Од почетка новог века, Ауторове реформације, великих селачких ратова у Европи за олакшање социјалног положаја и јачања националних држава, открића нових континената и развоја науке, све је мање било могуће наћи у човеку и систему његовог образовања некадашњи склад, који је, нарочито код значајних појединаца, на чудесан начин успевао да уједини и подмири на изглед крајње супротности у човеку и природи. Нововековни човек све је више западао у лавиринт сложених збивања која су из века у век, све јаче и јаче, разједињавала оно што је некада било спојено и продубљивала супротности према којима су некадашњи велики мислиоци били много мање збуњени него што смо ми то данас. О чему се ради? Да ли је то човек постао временом сложенији и вишеслојнији, или је он тако неспретно посложио своје друштвене односе да је самом себи постао несхватљив?

Ми се данас налазимо вероватно најдаље од некадашњег, релативно целовитог погледа на природу и човека, и ми све мање успевамо да сагледамо било шта у нама или око нас што би било јединствено и у некој синтези. Време расцепкости и разједињености, све усавршенје, али, понекад се чини и бесмисленје специјализације, све оштрије раздвајања тзв. природних наука од тзв. хуманих, достиже у другој половини нашег века свој можда последњи могући врх.

У ОВОМ БРОЈУ
ЦРТЕЖИ И ВИЊЕТЕ БОГДАНА КРШИЋА

СА ИЗЛОЖБЕ НОВИНСКЕ ФОТОГРАФИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, ОДРЖАНЕ У БЕОГРАДУ У ЧАСТ ДАНА РЕПУБЛИКЕ 1972. ГОДИНЕ — СРБА ВРАНИЋ: МОДА

Све је мање људи који би попут Карла Јасперса, на пример, започели да студирају медицину само као припрему за студирање човека. Из Јасперсове биографије знамо да је он већ са 18 година схватио да му је студирање природе само неопходни услов да би се посветио психологији и филозофији, јер ове науке „нужне су да би се човек сачувао од асурности природно-научног мишљења“. На изглед оштра и младалачка формулација, она то уопште није била, јер је Јасперс понављао несмањеном снагом и у својим зредним и у позним годинама.

Природонаучни начин мишљења, негујући у првом реду мислене функције у човеку, пренаглашавао је, још од времена Декарта и Лајбница, рационално биће човеково у тој мери да су његово ирационално биће, односно три друге психичке функције (осећајна, чувствена, и интуитивна — подела по Јунгу) достели данас у опасно инфериоран положај у односу на његову доминантну функцију. И поред пролазног облажавања кризе што доноси покрет романтизма у Европи, а који је израстао као реакција на рационалну, просветитељску епоху, двадесети век са својим техничким достигнућима (који су донели са собом, независно од политичке ситуације, разне врсте отуђења), кризом патријархалног друштва, релативно наглим продором разних врста слобода: политичких, сексуалних, уметничких, поново је оштро истакао расцеп човековог бића. Без обзира што смо, захваљујући

Фројдовој психоанализи и антрополошким достигнућима, у нашем веку веома проширили наша знања о човеку, његовим могућностима и моћима (управо ова достигнућа помогла су нам да боље схватимо да ове могућности и моћи нису неограничене), осветљавајући овако његову ирационалну, „тамну“ страну, само смо и на овај начин продубили јаз између човека и природе и човека са самим собом. Мада је још Маркс писао о отуђењу тачно, иако га је посматрао само из једног угла (његово познато запостављање психолошке стране човеков), овај процес отуђења и поред остварених тековина разних револуција нимало не малаксава. Напротив. Не само да су природа и други човек све више човеку странији, него је то човек све више и самом себи.

Модерна цивилизација доживљава своје суморне и меланхоличне тренутке највише због оскудства сваке „партиципације“ са својом околином. Насупрот интимној и дубоко проживљеној вези коју је човек некада имао са природом и другим човеком (посебно у аграрним и матријархалним културама), вези која му је омогућавала симпатетичко поимање живота и света, у данашњем свету и у савременом човеку, наместо овог „партиципативног“ доживљавања света и живота, дошло је превласт рационално тумачење којим су ствари изгубиле своју боју, људи своје мирисе, а читав космос постао је хладни и неми фирмамента који треба да буде освешан и са својим силним енергетским потенцијалима покрен, а не интимно доживљен И ТЕК ОНДА СХВАТЕН.

Овакав начин размишљања може да личи на отужну ламентацију над прошлошћу и доживљање у свест модерног човека његовог архаичног претка. Мада се доста неоправдано, иако све ређе, начин размишљања и доживљавања некадашњег човека са његовом „мистичком партиципацијом“ доводи у везу са тзв. примитивним менталитетом (иако добро знамо да је на сличан начин доживљавала стварност и читава плејада великих античких, па и неких ренесансних философа и уметника), никако не замисљамо било какав повратак на ступњево мишљење који су превазидени холдом историје. Оно на шта желимо да се подсетимо у току даљег излагања јесте то да овог „архајског“ човека из прошлости човечанства

Наставак на 2. страни

Владета Јеротић

ВЕЛИБОР ГЛИГОРИЋ: СУДБИНА КЊИГЕ

Др Владета Јеротић: ЧОВЕК У КОСМОСУ ИЛИ КОСМОС У ЧОВЕКУ?

Др Иван Шоп: БРАНКО ПОЊИЋ И НАСРЕДИН — ХОЏА

Миодраг Борисављевић: ДВЕ ПРОЗЕ — „ЛИСИЦЕ“ И „ВРАБАЦ“

ПЕСМЕ Ивана В. Лалића, Божидара Тимотијевића, Љубише Јоцића, Радослава Војводића, Алека Марјана, Радована Благојевића и Богдана Делића

НЕПОЗНАТИ НУШИЋЕВ ГОВОР О ХУМАНИЗМУ

ИНТЕРВЈУ са Хајрихом Белом, Божидаром Ковачевићем и Јашаром Наби Наиром

БУЛА ИЉЕШ — поводом седамдесетогодишњице великог мађарског писца — чланак Александра Б. Поповића и превод Саве Бабића

ЛИРИКА У ПРЕВОДУ — песме Пабла Неруде, Евгенија Јевтушенка, Грегори Корса, Јарослава Смелјакова и Михаила Берберова

СТАВОВИ

За естетску бригу о граду

КАД СЕ ЗНА да је боја као ликовни елемент још у старим цивилизацијама имала значајну улогу у урбаној култури и интимном животу градова и насеља, онда данас, са преимућствима модерне технологије у обликовању савремених градова, примена боје долази све више до изражаја. У оркестрацији фасада, визуелним комуникацијама, обликовању ентеријера, на улицама и трговима, боја нас непрестано прати и богатством спектра оживљава и украшава физиономију града.

Све то показује од колике је важности адекватно применити читаву клавијатуру боја и тонова у данашњој ери интензивне новограђе, као и у асимилацији и оплемењавању старих и нових градских проспеката, са свим пратећим објектима из домена малог урбанизма и других друштвено — забавних и рекреативних простора, који по свом тоналитету у градском организму треба да чине континуитет стијаског јединства.

Ако, међутим, посматрамо данашњу панораму Београда у светлости колуристичких акцената у дневном руку па до вечерњег „смираја“, може се уочити колико је потребно више, али и опрезније, с мером и рафинираном скалом боја, оживљавати његову, не само ноћну, већ и дневну колуристичку „успаност“. Наравно, пазети да се при томе не повреди његово небуквално „бело“, које је постало у неку руку синоним за овај град. Јер, чињеница је да Београду поред већ уочених проблема око његовог естетског изгледа (који су већ били третиран на овим странама), можда недостаје више пријатних колуристичких акцената који би му већ поред признатог лепог града, по свом изванредно атрактивном положају, обезбедили још више велиградски лик и атмосферу.

Морамо признати да нам је данас пријатније проћи улицом Кнеза Михаила, дунавским кејом у Земуну и неким деловима старог Београда, где боја на недавно реставрираним вредним архитектонским здањима из наше прошлости делује на нас, рекло би се, као „музика за очи“. Ими, док пролазимо кроз нека нова успела обликована насеља као што су „Шумице“ и „Коњарник“, где су пројектанти водили рачуна и о овом ликовном елементу — о боји и складној укомпоновали оркестрацију фасада са постојећом пејзажном архитектуром у континуитету стијаског јединства, чини пример може послужити као образац једноставности и богатства.

Но, и поред ових лепих примера разумне и стваралачке сарадње морамо указати и на једну парадоксалност кад је у питању колуристичка нитонација у неким

Наставак на 10. страни

Љубомир Дамјановић

СУДБИНА КЊИГЕ

Наставак са 1. стране

ратне, у саобраћају девиза. Једно време сам живео у тешкој оскудици очекујући новац. Све више ме привлачи рад на књижевној и позоришној критици. Посећујем предавања о књижевности и књижевној критици на разним трибинама, а када новац стигне олазим у позоришта. Нисам имао прилике, или нисам имао средстава, да видим представе у којима је играла Сара Бернар. На представама француске Комедије, међу тада значајним позоришним уметницима, видео сам Жоржа Бера. Његова нешаржирана гума у Молјеровим комедијама и другде, олакшала се суптилом интелегенцијом, финесама духа, високом културом у сценском изразу и гађеном уметношћу речи. Он је и драмски писац. Пише вољавне сам или у сарадњи са Декурселом и са Вернејом. Његов вољави (коаутор је Марсел Гимю), „Милтон“ превео је Иво Војновић. Пишем у Паризу позоришне критике о представама у другим позориштима да их објавим по повратку у Београд, о представама комада „Брод Тенасити“ Шарла Виадрака и представи комада „Аниматор“ Анрија Батаја. То су моје прве позоришне критике.

Дуго сам се задржавао пасивно, истраживачки пред антикварном продајом књига на кејовима Сене. Једном сам наишао на књигу чувеног француског памфлетисте Пола-Луја Куртијеа. За мене је она тала откриће. Нисам раније знао за њу. Нешто ме је неодољиво привукло. Сидно ме је импресионирала. Ватра је у њој храбре речи, мисли и истине. Оснажила ми је жељу да будем независан књижевни критичар. Париз је изузетан доживљај у мојој студентској младости и поред страха да не останем у њему беспомоћан и напуштен. Издржао сам годину дана оскудине омањен његовим лепо тама, мада су многе од њих биле за мене недоступне.

Када сам се вратио у Београд, да бих сачувао интегритет критичарске независности, нисам хтео да се упишем на студије књижевности. На катедри књижевности владала су авторитарно Богдан и Павле Поповић, а ја сам одалучио да у критици будем сасвим независан од њиховог рада и мита о њима. Уписао сам се на студије правних наука, мада ме нису привлачиле. Кренуо сам у те студије искључиво због обезбеђења egzистенције. Када сам већ био на њима, маштао сам да будем адвокат и да тиме колико-толико стекнем независност у egzистенцији. Међутим, породични пријатељ, искусан адвокат, саветовао ме је да не идем тим путем, јер, по његовом мишљењу, „нећу умети, нити имати воље, да се борим за адвокатске послове“. Већ на упису кренуо сам у издавање књижевног часописа „Нова Светлост“ и у њему врло оштро критиковао „Српски књижевни гласник“, монопол у књижевности и култ личности Богдана Поповића. Какве су биле осетљивости у томе времену на критику потврдио ми је по завршеним студијама у сврху реорганизације правних проф. Живојин Перић, који ми је рекао да је на Универзитету било постављено питање поништења моје правне дипломе због „критичког напада“ на поједине професоре универзитета, а да се он томе енергично супротставио.

Једно време, не дуго, био сам материјално независан захваљујући продаји куће, оштећене потресом изазваним падом гранате у њеној близини. „Нову Светлост“ покренуо сам својом трошкуну. О свом трошку објављујем и књиге критика и брошура читаво време између два рата. Сасвим сам неупућен што се тиче организације продаје. Часопису „Нова Светлост“ кратак је век живота. Долази часопис „Раскрсница“, у чије време излажења завршавам студије, а затим ослужене војске у ваздухопловству у Новом Саду. По повратку у Београд почиње да ме прати у великој мери материјална оскудица. Објављујем у њој књиге и покрећем књижевне новине „Савремена преглед“. Књижевне новине без добро организоване администрације гутају новац. Излазим из тог подухвата презадужен.

У току излажења „Нове Светлости“ догодио се Виловдански атентат. Време је веома узбудљиво и драматично. Полиција води кајку на све што је независно и слободомно. Сумња у младе. Обухвата их хајком без обзира да ли су политички активни или неутрални. Припућен сам да се на кратко време повучем у Срем, јер се полиција распитује о мени и финансирању часописа.

Живим у књигама. Омилена ми је лектира у првим годинама после рата романсијерско и приповедачко дело Достојевског. Привлаче ме у њему понорнице психе, сагледавање силе нагона у људској природи, усјање драматике живота и дубина људске

трагике. Већ пред први светски рат поједини писци у нашој земљи опседнути су Достојевским. Генијални писац видљив је за трагедије људске. После доживљених ратних катастрофа његов дух је присутан у делима појединих наших писаца. Живи и у поезији Аугустина Ујевића.

Дуго времена нисам био ни у једној књижевној групи ни организацији. Са писцима сам се сретало на шетњи у парку или у кафани. У време моје тешке болести од маларије једино ме је посећивао песник Тин Ујевић, који ме је пронашао у стану на Чубури. Наши сусрети пролазе поглавито у ћутању. Нисам га испитивао ни о Матошу, мада сам се у то време живо интересовао за овог писца. Прочухао сам баш тада живот и рад А. Г. Матоша. Олазио сам у Народну библиотеку, истраживачки превртао часописе и листове и проналазио његове прилоге чак и у некој публикацији намењеној домаћинама. Антон Барац ми је с правом замерио што нисам објавио изворе. Али нисам хтео да есејистички текст оптерећујем фактографијом. На жалост, све забелешке су ми прпале у време другог светског рата. О Матошу се тала ћутало у Београду. Ујевић је изгледа уважавао такво моје интересовање. Затражио је од мене сто примерака књиге „Матош — Дис — Ујевић“ и лично их је растурио.

У време моје младе критике бојкот је према мени као писцу. Навикавам се на њега као неизбежног пратиоца у животу. Бодри ме највише Отокар Керповани. Он ме уводи у часопис „Нова литература“, а из тог часописа и његовог круга писаца крећем у борбу, ангажовану за револуцију. О томе сам писао у сећањима које сам објавио у дневној штампи и у књизи.

Када су ме хапсили једне ноћи новембра 1941. године, полицијски агенти су претурали и књиге у мојој библиотеци. Прегресали су их врло брзо, јер су биле бројне, а оне које су могле да задрже њихову пажњу, биле су уклоњене. У затвору и логору књига и штампа су биле под претњом смрти забрањене. Лишавање саобраћаја са спољним светом спроводено је драконски. Долазили смо понекад до окупационих новина у пакетима хране. Из њих сам прочитао у логору нападе Мотишевића Милована Поповића на мене. Тај напад у оним условима личи на образложење смртне пресуде. Старешине и чувари у одајама, под удруженим надзором спенијале полиције и Гестапоа, прогонили су књигу као кукну. Једна им је измакла.

У нашу одају доведени су привремено интернирени-таоци. А код њих књига није била табу. Дошла ми је у руке књига приповедака Антона Чехова. Као да је долетела птица из слободу у рашетке, или да ме је похолоо глас Чехов, лекар рањених душа. Преиставао сам је грозничаво. Психоза је у том часу у логору била стравична. Извођан су маховно људе и жене на стрељане. Стао је живот, умртвио се. Смрт је завладала, укочио срца. Чекао сам је и ја, нетрпиме, с књигом у руци. А када је сабласт прошла, таоци су кренули натраг у своју собу и књига је одлетела из моје руке, попут привиђена, попут чудотворне амазије из бајке.

Када сам се вратио по завршетку рата из Немачке у Београд затекао сам у мојој библиотеци само остатке књига. И књига има судбину. И њена судбина може да буде херојска и трагична.

Велибор Глигорић

ЧОВЕК У КОСМОСУ ИЛИ КОСМОС У ЧОВЕКУ?

Наставак са 1. стране

несумњиво и даље носимо у себи, али и да ово филогенетско психичко наслеђе не представља само опасност или срамоту за модерног човека, већ и његову неизмерну шансу да космос открије у себи, јер га заиста и носи у себи. Мада ово откривање може и најчешће има укус „поновног сећања“ у Платоновом смислу, оно ипак представља сасвим нов доживљај, који по интегралности и разноврсности не може бити сличан некадашњем доживљају човека тзв. примитивног менталитета.

Управо у оваквом једном времену, у коме човек осећа угроженост и отуђеност готово на сваком кораку и у коме се смењују неучувене агресије и терори са аутодеструкцијом, наука која тријумфује, шаље човека у космос. Зар је могуће, поред искреног дивљења које гајимо према људима који су учествовали у остваривању овог грандиозног плана, не упитати се и не потражити и неки дубљи, обичном начину мишљења скривени разлог овог човековог бегства са Земље? Јер, шта заправо човек тражи у космосу?

У овом тражењу, чини се, можемо да сагледамо две стране Јанусовог лица. Право да осмислимо обе стране овог лица наука нам је својим досадашњим открићима, све од времена проналаска барута па до атомског језгра, увек недвосмислено пружала. Било би нелогично и нерезално у садашњем јурнишу на звезде вицети само светли ореол победе и тријумф прометејског у човеку.

Ако оставимо по страни хипотезу која ипак није сасвим бесмислена, по којој издазак човека са Земље треба да му у будућности омогући настањивање на неком новом месту које ће бити још дивичански чисто, дакле ли-

шено оне врсте и степена загађености Земље на којој ће буквално бити онемогућен даљи нормални живот, онда у три по космосу и за космос тешко је не препознати негативан такмичарски дух главних политичких сила у данашњем свету. Потрошници мисионаре на изградњу ракета и њихових поновљених путовања до пустиг Месеца, лишавајући на овај начин своје народе много пречих и елементарнијих потреба, суперсиле данашњице настављају са грабљењем и у исто време загађивањем космичког простора око Земље, сигурно не без перфидних намера о војној доминацији и контроли простора над Земљом. И поред вишегодишњих договора двеју суперсила о заједничким летовима или коришћењима научних открића у области физике и астронаутике, сарадња још није постигнута, наравно, због непостаног и дешенија свесно гајеног неповерења једних према другима. Најзад, дославашња путовања на Месец и кружења око Земље не изгледа да су оправдала својим научним открићима и достигнућима огромну суму уложених средстава, тако да су већ на помолу ревизије будућних планова о даљем походу у космос.

Не желећи даље да као потпуно ланк у космонаутици потцењујем или процењујем досадашње њене резултате, okreћем се још једном онтолошком проблему, који је за мене битан када је реч о полетању у космос: какво стварно, дубинско значење има космос за човека? Шта то човека, још давно пре прве научне замисли, неодољиво привлачи космосу и његовим бесконечним сазвезђима, несгађаним до краја нити људском маштом нити највећим телескопом?

Ако су и данас, за људе овог торао и тужног века, исто тако значајне и савремене дубоке Кантове речи: „две највеће ствари на свету, за мене су, звездаано небо нааамном и морални закон у мени“, и ако готово незнатним напором мишљења покушамо да то небо и тај закон не одељујемо вештачки једно од другог, оловор на малоште постављено питање, искрвнше сам, једноставан у својој истинитости и чист у својој светлости: космос је у нама. Али шта то заправо значи: носити космос у себи?

Ако се одрекнемо, по моме мишљењу бесмислене идеје, која је једном и то позно, на почетку тзв. века просветности убачена у мисао човечанства, да је човек табула гаса, или неисписана табла на којој тек први дани после рођења почињу да истискују слова, идеја бесмислена сама по себи, али и због тога што је већ данас, са разних страна, сквљења хипа убелањивих чиниеница које говоре против једне овакве мисли, онда нам више неће бити немогуће да се привикнемо на помисао о човеку као микрокосмосу. Да је човек физички део природе и да је са њоме спојен многоструким везама које досежу таму веома далеке прошлости, није потребно никога убеђивати. Али да он носи у себи, осим физичких трагова свога да леког филогенетског наслеђа још и психичке трагове ове прошлости, у форми тзв. архетипова, несвесних, филогенетских наслеђених енграма психе, које су за цело човечанство типичне, наслеђе не форме опажања и разумевања и које представљају главне садржаје колективно несвесног, откриће је нашег века и то аналитичке психологије К. Г. Јунга, мада је ова идеја лебаела пред интуицијом многих људи у најдаљој историјској прошлости човечанства. Када се још подсетимо

да су архетипови отисци општељудског искуства стицајног у току хиљада година у типичним, увек понављаним ситуацијама, и да се они и данас појављују у свести појединца онда када се понови једна таква праситија у његовом личном животу (а такве ситуације се понављају у сновима, фантазијама, визијама, у уметничком стварању, у суманутом садржајима и хаљинацијама душевно болесних, а често и у кризама и ситуацијама које угрожавају живот човека), идеја о изванредној сложености не само човековог физичког тела, које је и даље за науку право чудо природе већ и његовог душевног живота добија више у својој јасноћи.

Произашли из природе и космоса и од њих одвојени „ладом у грех“, Прометејевим даром ватре или Луциферовим завођењем: „бићете као богови“, које је развило самосвест и слободу, али и унело сумњу у све, људи незадрживо чезну и ову чежњу носе у себи од почетка свога свесног постојања (некада је свесно, а некада несвесно скривајући, или је мање-више вешто прикривајући другим тежњама) за јединицом, интегралношћу и хармонијом. Ми не знамо и можда никада нећемо сазнати прави корен и циљ овакве наше чежње.

За позитивистички оријентисаног мислиоца, као што је то у психологији Сигмунда Фројда, ова тежња, равна по јачини нагону, јесте жеља за повратком у мртву материју, у смрт. И за Мартина Хајдегера мисао целине бијство ваја човека јесте смрт, не-биће. За неке друге мислиоце, чак и научнике, ова чежња произлази из потребе за поновним сједињењем са својим правим завичајем, у коме је једном душа, у својој преизгнаници, боравила, а који може бити само духовни завичај. За треће, људска чежња за бескрајношћу, сједињењем са нечим што је веће од њега и што га у свему надлази — најбоље представљен будистичком Нирваном или савременим, egzистенцијалистичким појмом Ништа или чак митолошким Геом, Мајком Земљом — последица је неиздрживих патњи, праћених сталним страхом, угроженошћу и небринутошћу човеком на земљи.

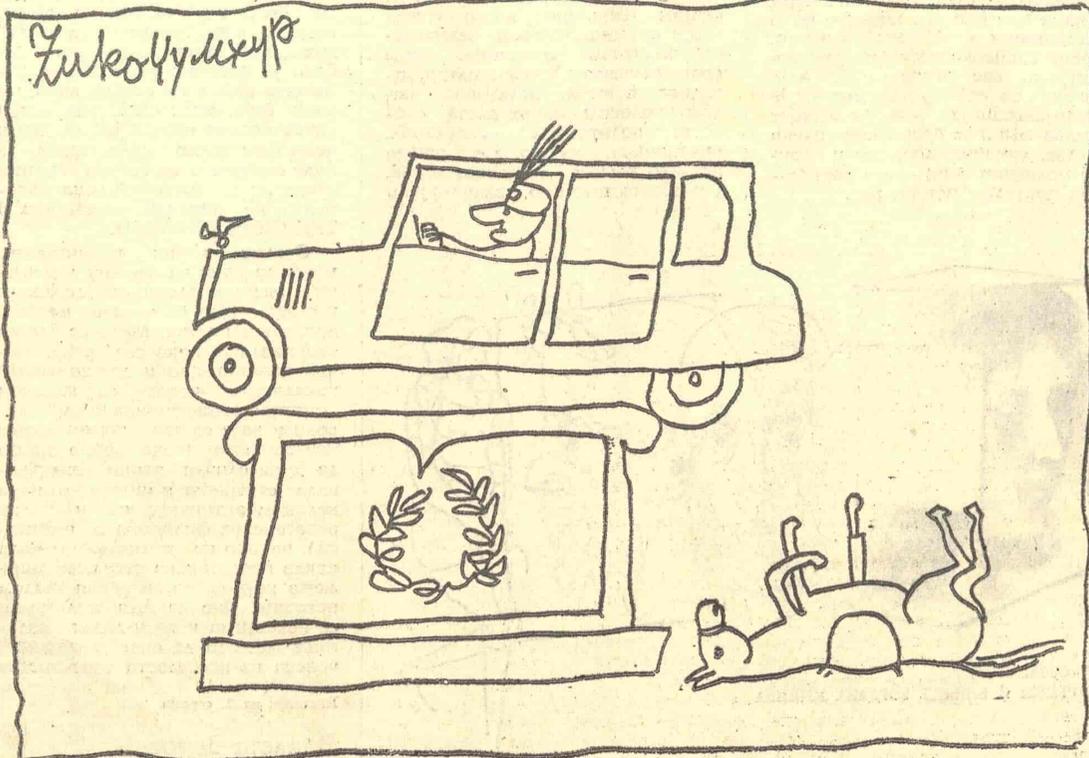
У светлости оваквих различита лања није више могуће ни у летовима астронаука не сагледавати трагове и оне неостварене људске чежње за недокучивим, непознатим и свеобухватним. Увек спреман на ризик, никад залово лан већ оствареним, увек полсти пан неком силам у себи да буде једном и сам „као бог“, човек је до сада открио безброј непознатих сила и моћи и увек је на новом путу да открије још веће и још моћније. „Са науком пролазе у свет гигаанско. Човек се овом моћи узвицје у гигаанско, осваја планетарне просторе, али не живи у завичају, не сазнаје властите облае, не зна своје аутентичне људске могућности“ (Животић о Хајдегеру).

Сагледавши у човеком доброволном напуштању земље и полетању у непознат простор космоса могла сам погрешно управљену вечиту чежњу његову за једним другим космосом, желеи смо да полсетимо, заједано са многим другим, који су то што кажу доживеви упечатљиво и као трајну тековину свога живота: космос је пре свега у нама. Не мислим да је његово истраживање мање напорно и мање скупо од оног спољашњег. Али оно је неопходно и данас исто тако потребно свету колико и чист ваздух са планина.

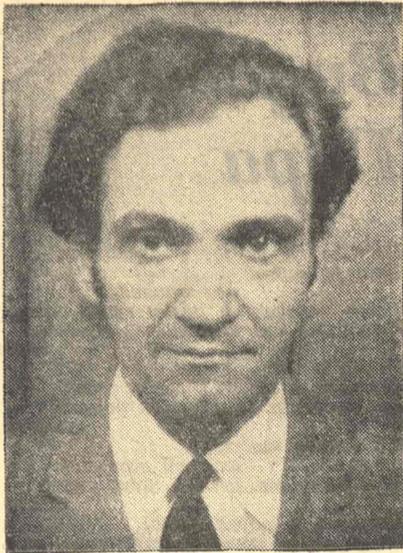
Спољашња и унутрашња страна човека морају поново наћи старе основе за успостављање реалитивне хармоније између њих, како не бисмо доживели у будућности веће катастрофе од оних које смо већ дозвали у прошлости. Старо правило које је увек било опомињало али најчешће било „глас вапијућег у пустињи“, по коме један корак у интелектуалном сазнању захтева два корака у моралном, а које је данас грубо запостављено и сада већ по живот целог човечанства опасно гурнуто у страну, мора поново да буде видно истакнуто. Упоредо или чак можда једног дана уместо, данас претерано наглашеног значаја експерименталне физике мора да дође експериментална психологија, односно пнеуматологија, која ће надокнадити све што је пропуштено и на нов начин оживети и приказати космички универзалizam наших далеких предака. Стављањем понова у покрет и етиопијањем процеса унутрашње метаморфозе заслапних архетипских и архетипских слоја у нама, који не крију у себи само хаос као што је Фројда мислио, већ и космос, као што су мислили и Платон и Ајнштајн и Јасперс, приближићемо се поново изгубљеном ритму који смо изгубили и остварити једни могући мир и спокојство, који нам заиста „нико одазети не може“ — унутрашњи космос.

Владета Јеротић

У АЛЕЈИ ВЕЛИКАНА

Трагање за братом

Ристо Трифковић:
„И ПРОБУДИ СЕ ЧОВЈЕК“,
„Свјетлост“, Сарајево, 1972.

„СВЕ ПРИЧЕ су испричане“, објављује Лутво Загајан, актер Трифковићеве романескне повести. У исти мах, романописац оповргава сопственог јунака. Он наставља своју „причу“ не хајући за Лутвину објаву коју наводи. Трифковић не само да продужује романескну нарацију, него настоји и да је развије. На путу његовог приповедања, нову развојну деоницу обележавава би приповедачава концепција човека.

Скитирајући ову нову концепцију, Трифковић уједно наставља досадашњу минифицирану критику човековог ништања и ништавила. У лику његових јунака који се јављају као мултипликација ранијих „посних душа“, ништавни човек почиње одавати неке особине механизовања, на пример „обичне покрете које понавља сваког дана“. Ту његову механизацију разголићује тривијална реченица: „Тачан, веле, наш Перушко кó швајцарски сатић“. У ствари, Перушко је мали и зарђаан чиновнички аутомат.

Данас, међутим, наша проза је већ засињена критиком људског ништавила, па и осудом човековог механизовања. Засињеност прелази у некаква мучнина, будући да многи „критички“ ништош испуњају само реторичке хорке. Најзад, уколико је оцртана критика осветлила пуштинју око нас, писци и читаоци почињу чезнути за неком оазом људскости, мада се ова зелена тачка често показује као фатаморгана. Према једној таквој тачки упутио се и Петар Мрчава, протагонист последњег Трифковићевог романа. Он је из властитога самоотуђења кренуо према изгубљеном братству. Из Мрчавине латарције стао је да васкрсава човек. Ово васкрсавање није ништа друго до једно самосвесно и вољно прегнуће које се, с више или мање успеха, али без престанка, отама од Мрчавине пасивности, огулаости и колебаљности. Трифковићев нехеројски јунак „зна да би нешто морао да учини, морао док није касно и заувјек, али шта? Само љуба! И малаксадост“. Ипак, пошто се пренуо и суклобио с отпорима, он се не предаје ни својој интимној апатији: „Али не, не сме одустати, иде до краја!“

Иде он до саме оазе људскости, премда у њој назире коров нечовештва, између осталог — и напашивање историјских засадта. Благодарни таквом назирању, хуманизам се подвргава извесној аутокритици која му не дозвољава да се обманује романтичним или вербалистичким фатаморганама.

У Петру Мрчави, човек се још није сасвим пробудио, него се тек буди. Још крмелив и бунуван, он је „стално на путу“ између латаричне успаваности и виталне будности. Надазећи се у таквом стању као „у провизоријуму“, овај путник се телура и, не ретко, тапка у месту: „Путујеш, а као да непрестано стојиш“. И, тек што је почео да се расажује, тај човек пада у коначну успаваност. Он гине као и јунак Трифковићевог претходног романа „Крик пичурине“. Као да се живот мора угасити у часу када људскост почиње да се распламсава. Ово противречје спада међу оне напете контрасте који карактеришу не само Трифковићеву концепцију човека, него и целу архитектонику његовог романа. Такви контрасти наговештени су већ и првом реченицом у књизи: „Божкасто, склепано јутро“. На семантичком и психолошком плану, придеви „божкасто, склепано“ контрастирају именици „јутро“.

У саставу читавог дела, међу његовим саставницама, утанчана опсервација контрастира врло слободно, понекад и грозничавој имажинацији. Веома тачно, тако рећи — сезмографски, писац опсервира визуелне и слушачке појединости, па чак и мирисе: воњ трудежи и лоја, онда „кухињске дунстове“, „задах мокраће, усирене крви, измета“... и томе слично. С друге стране, ауторова уобразиља пење се до халуцинације, када Мрчава среће неког Незнанца који оличава Вечност. У овом случају, вечност је равна незајажљивом ништавилу, то јест бићу Бавола. Као целина, композиција Трифковићевог романа контрастира својим компонентама које теже да се осамостале у посебне приповетке.

Иста композиција, међутим, имала би да савлада једну животну грабу коју изнутра расипну друштвени и људски кон-

КРИТИКА

РИСТО
ТРИФКОВИЋ

МИЛОВАН
ДАНОЈЛИЋ

трасти, а на првом месту — антагонизам између отуђења и братства. Осећајући своје отуђење, Мрчава препознаје и чује самога себе, када слуша Лутву који му каже: „Овај мој живот као да није савим мој“. Узајамно отуђење дереализује људе као људска бића: „Људи, као сјенке“. Да би таква „сенка“ повратила или задобила своју стварност, она се мора зближити са другим човеком. Стога је Мрчава напрасно побуђен да тражи брата који је, пре две и по деценије, без трага ишчекао у ратном вртлогу. Управо то тражење поклапа се са буђењем човека у Трифковићевом јунаку.

Али, тражећи брата, овај романескни јунак налази свакојака друга лица, тако да роман постаје „ревијална“ или „серијална“ панорама најразличитијих људских типова. Међу овима има и романописаца; отуда, у појединим својим поглављима, Трифковићеве дело представља извештај есејистичко-критички „роман“ о роману. У епизоду дела влада трагична иронија: тражећи брата, Мрчава налази — његовог убицу.

Трифковићеве казивање о набројаним контрастима испољава извесне контрасте самога казивања, а пре свега — можда — спрег књижевног језика и колоквијалног говора. Како се чини, писац је покушавао да фризираним литерарну фразу навалада сировом, умногоме „вulgарном“, али крепком речју. Тај покушај имаће изгледа на потпун стваралачки успех, уколико ову реч осмисли и окрилати једна доследнија организација мисао која се не би задовољавала „приобалном пловидбом“. Оваква мисао је скицирана у Трифковићевом новој концепцији човека. Стога се последњи роман нашег приповедача јавља као нова прича која може да се настави на вишем развојном нивоу. Изгледа, дакле, да све Трифковићеве „приче“ још нису испричане.

Радојица Таутовић

Проза, поезија и социологија

Милован Данојлић:
„О РАНОМ УСТАЈАЊУ“,
„Матица српска“,
Нови Сад, 1972.

У ВРЕМЕ кад нас бројни наши списатељи свакодневно засипају танушним збирчицама Поезије, у којима сваке две-три, често и недовољно писмене, песме чине засебне Циклусе што насловима обавезно призивају Мит; кад смо заморени од прелиставања беживотних књига Прозе, које „истражују“ Форму; и кад узалазно почињемо да читамо поклоњене нам зборнике Есеја, који уместо предмета истраживања глорификују Методу и свеспасвајућу Функцију, — књига Милована Данојлића „О раном устајању“ долази некако дрско разбарушена и усамљена. Неконвенционална, жанровски неопредељена и нејединствена, она као да унапред захтева да мислимо, — не поводом ње, него кроз њу, о њој и после ње. Састављена од текстова разноликих садржаја, дужина и повода, углавном раније објављених по листовима и часописима, ова књига спада у литературу која не мари одашће за некаком спољашњом и тематском компактносту.

Данојлић је од оног невеликог броја писаца који, кроз напор и искуство књижевног стварања, постепено долазе до потребе разноврсног саопштавања свести о постојању и уметничком стварању, што би, можда, могла да буде нека врста укидања оног деликатног раскола између писца и књижевног дела. Та се потреба, обично, плодотворно показује онда кад писац одстрани психолошке и интелектуалне разлоге за романтичарским илузијама о савршенству дела, које је, тобож, до мистичних висина надрасло творца, кад више нема разлога за скривањем иза тзв. спонтаности и прерушавањем. Зато је књигу „О раном устајању“ скоро немогућно у било каквом сажетом облику класификовати, а још ју је теже интерпретирати, јер би то захтевало не само помињање сваког текста понаособ (има их близу стотину) него и исписивање једне нове, полемичке књиге. Има ове узредних импресија и сложених методичких размисљања; песама и прозних записа; аутобиографских бележака и текстова есејистичког карактера; афоризама и дескрипција. Са подједнако јаким страшношћу говори се о писцима и књигама; језику и навикама; обичним свакодневним догађаји-

ма и изузетним ситуацијама; успутним доживљајима и научним делима; граду и селу; свечаностима и посвању; о познатим личностима и психологији масе; о обичном пријатељском писму и атмосфери у аутобусу или чекаоници; о раном устајању и повратку у завичај; дакле, о свему ономе што долази у свест човека нашег времена и поднебља који уме некалпшетирирано и у књижевном смислу оригинално да мисли.

Но ако нам садржинска разноврсност не дозвољава уопштавања и прецизирања, доследност Данојлићевог односа према појавама омогућује извлачење врло изграђеног стваралачког концепта, мада при том прети опасност запостављања или занемаривања појединих текстова. Најприближније бисмо тај концепт одредили као *враћање стварима и суштинама, без предрасуда*. Тврдећи ово, ризикујемо да асоцирамо на оне неодребене и неоригиналне тезе, које су наши писци или директно истицали или су им критичари то приписивали, о повратку малим (?) стварима. Није код Данојлића о томе реч. По њему, не постоји проблем, било из интелектуалне сфере, или из домена бизарних догађања, који је коначно решен, разрешен и скинут с дневног реда. Треба се само пробити кроз околне конвенције, навика, импровизација, фраза, заблуда, равнодушности, конформизма и литературе о стварима и суштинама, па ће се доћи до оних исконских корена у којима је и мистерија живљења, и повод за праве песничке узмете, и могућност призивања сложених психолошких, социолошких, историографских и других тумачења.

Разумљиво, сам концепт, ма колико подстицајан био, није довољан уколико писац није наоружан даровитошћу, смислом за опсервацију и логичко закључивање и знањем. Данојлић све ово има, па зато и успева да, рејимо, погледом на обичну бачену конзерву пробуди механизам тумачења замршености несигурног трајања и људског неспокоја, или да обичним сусретом, запевком и вешћу отвори пукотину судбоносних преламања у контролаторном менталитету нашег човека. Довољно је да читалац, који хоће да се о овоме осведочи, прочита мозаичну прозу „Ствари“ где се, — поводом сећања на срушени авион који сељаци, док негде траје рат, комадају и разносе за своје насушне потребе, — олази у скривене поноре психе. Чини нам се да поменути текст, а и неки други, заслужује пажњу и књижевних антологичара и социолога.

Непажљивом оку може да промакне права функционалност Данојлићевог сећања двострукости у знатном броју текстова, сећање интелектуална сељачког порека или повременог сељака интелектуалне судбине. Не сећа се писац завичајне речнице Качер у удаљеним градовима, нити размисља о великим ствараоцима док пролази Шумадијом да би потенцирао носталгичност и песнички евоцирао прошлост. Није то ни само због контраста, иако је контраст средство којим се ове стварају успешне слике и, такође, креће у мисаоне авантуре. Има ту, поред остаога, и дубљег методолошког лукавства. Наиме, понирући ка стварима и суштинама, нарочито онима које се тичу психологије, социологије и менталитета, писац је вешто обезбедио психолошку позицију из које ће ићи ка неким древним језгрима, а они су у животу села. Књига се завршава опширним и врло занимљивим приказом студје једног америчког научника о српском селу, што је нека врста заокруживања и директнијег истицања једног слоја претензија. Међу доказима врло јаког присуства модерне интелектуалности при таквим трагањима јесте и околност да Данојлић не идеализује село; не само да не види у њему изгубљени рај него и аргументовано полемиче са ставовима проишлаго из апологетског и некритичког тумачења села (текст о чистоти језика, на пример).

Најновија Данојлићева књига не припада оној литератури која се да прочита „до задатку“ или у једном даху; то је књига која се чита повремено, по два-три текста кад је човек оран за усредсређено размисљање. У свакој целини, — изузев песама или лирских минијатура, које потврђују Данојлићеве песничке особености, — налази се идеја, ретко само једна, и теза према којима се треба одређивати. Има ту, наравно, и лепо казаних општеприхваћених мисли и судова, има и тврђи за које ћемо мислити да су изречене у превеликој жељи за свежином, оригиналношћу и неофицијалношћу, има и сличних асоцијација у различитим текстовима, али и тада можемо са писцем полемисати, имајући при том у виду да је реч о неконвенционалним књижевним формама. А већ и самим прихватањем интимног дијалога који књига ненаметљиво нуди најбоље потврђујемо њено богатство и свежину у овом књижевном тренутку.

Чедомир Мирковић

Песме о љубави и пролазности

Милош Николић:
„КАТАБАСИС“,
„Либертатеа“, Панчево, 1971.

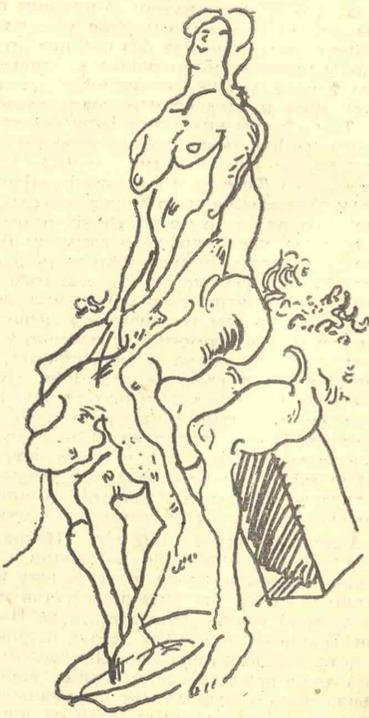
КЊИГА ПЕСАМА Милоша Николића „Катабасис“ доноси један прилично целовит поглед на свет. Целовитост тога света је двострука. Најпре, то је свет саткан од малих човекових интимних које животу дају готово целокупан смисао. Ако у нашој галаксији постоји бесконачно много света, онда ти светови имају неки смисао само ако се међусобно разликују. Наш свет је онај простор у бескрају на коме се налази сфера љубави. Највише Николићевих песама посвећено је чуланом доживљају љубави. Том чуланом доживљају љубави Николић даје непролазну димензију.

Као што љубави на овоме свету долазе и пролазе, тако у трајању универзалног живота долазе и пролазе појединачни људски животи. Као што од љубави остају остаци остатака у нашем сећању, тако и од наших живота у сећањима оних који су нас познавали не остаје ништа друго сем неколико, често неважних сећања, сећања која опет ишчежавају, са одласком оних који нас се сећају, са овога света.

Два су, дакле, елемента која Николићевом песничком свету дају целовитост. Једно је вера у љубав; друго је трагично осећање пролазности. Али постоји нешто што надживљује све наше љубави и наваладава време које поништава све наше узмете, све наше снове и сваки наш напор, па и жељу за остварењем љубави, чини, у основи, бесмисленим. То су песничка реч и поезија. Николић, истина, сумања у делотворност своје песничке речи и у смисао песничког писања, али та сумања иде у ред оних неодољивих које нешто прикривају веру.

Николић се служи различитим облицима песничког казивања. Као што сматра да нека расположења може најбоље да изрази дистихом, било правилним или неправилним, тако се понекад Николић опередељује за римован или неримован слободан стих. Његов језик је углавном стандарни песнички језик без неких језичких иновација и изненађења. Оно што његовој књизи „Катабасис“ даје једну од дражи, јесте управо чињеница што Николић успева да у оквиру стандардног језика да не свакидашњи доживљај света и пружи једно, у многом погледу, нестандартно песничтво.

Владимир В. Пређић

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Нушићев говор о хуманости

У више махова штампана су сабрана дела Бранислава Нушића. Инак, нису сви текстови обухваћени (не мисли се на оне текстове које приређивачи, из било којих разлога, нису хтели унети); неки су промакли оку истраживача. Тако је, на пример, данашњем читаоцу, па и проучаваоцу Нушићевог дела непознат рукописни текст једног његовог говора о хуманости, а који се чува у Народној библиотеци Србије (Сигл. Р 173. Износи 7 листова, формата 21x34 см, писаних само са једне стране оригиналним Нушићевим рукописом).

И да није аутограф, по низу карактеристика лако би се утврдило да је Нушићев. Одмах се може и приметити, иако није назначено коме је, када и где Нушић одржао говор, да је рукопис из познатој периода нишичког живота и да га је писац прочитао у неком женском удружењу или клубу.

Овај рукопис није толико важан по Нушићевој дефиницији хуманости, као ни по констатацији да је та реч често злоупотребљавана; он је далеко значајнији по „нушићевском“ — лаком, једноставном, хумористичном и ироничном начину излагања материје. У примерима које у говору наводи да би поткрепило своје тврдње, Нушић је испољио своје „комедиографско чуло опсервације“. Цео говор, и у пасусима када није у оквиру комика, писан је спонтано, у ведром расположењу. Врло живим и непосредно духовитим речником изразио је своју неизмерну љубав за човека.

Бранислав Нушић се бавио теоријом беседништва и из те области објавио целу књигу, а и сам је саставио и одржао низ запажених говора, па је и стога рукописни текст његовог говора о хуманости веома занимљив прилог.

Александар Пејовић

Господе,
Господо,

Реч хуманост код нас је постала некако свакидања; често зло употребљена, још чешће злоупотребљена; примењена на сваку појаву, прострta и на оне појаве које су често врло далеке од правог појма хуманости.

Читао сам тако пре неколико година један позив за забаву. Неко паланачко певачко друштво приређује забаву у корист набавке клавира за исто друштво па моли да посетиоци добровољним прилозима што обилније помогну ову хуману циљ. Срео ме је пре неки дан један пријатељ чији син има да полаже накнадно испите, па ме моли да проговорим професорима, мојим пријатељима, да му пропусти сина на испити из хуманих обзира. Један бивши чиновник заустави ме једном кад сам пролазио крај кафане и замоли да будем толико хуман те да платим његових поштинских седам ракија јер ће га иначе избацили из кафане. Долазила ми је једног дана и једна госпођа. Вели ми: „Ви, господине Нушићу, добро стојите с поповима?“ — „Па, велим јој ја, како се узме. А шта би ви хтели?“ — „Хтеда бих, вели, да ми помогнете у једној хуманој ствари!“ — „Хуманој? А која је то?“ — „Па да ми помогнете да се убрза моја бракоразводна парница!“ — „Тако, а ви налагате да би то било хумано?“ — „Па да, забога!“ — „Вероватно ваш муж вас заоставља па вас треба спасити?“ — „Не то, ад онај други чека!“ — „Који други?“ — „Онај што треба да ме узме за жену чим се раставим са мужем, па он је сиромаш нестрпљив!“ — И тако морао сам да примим на себе ту хуману дужност, да не би онај други дуже чекао.

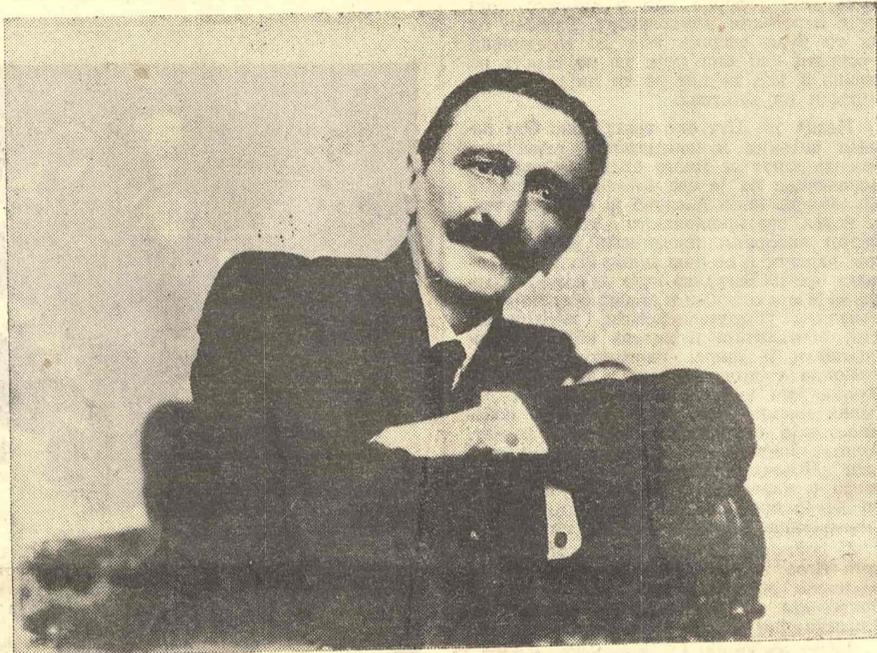
Овом приликом хтео сам само да покажем како се код нас хуманост често пута схвати. То не долази отуда што се не би могао знати значај речи: хуманост, већ више стога што се нетачно схвата појам хуманости. Морамо, дакле, бити на чисто с тим: шта је то управо хуманост?

Човек се као биће разликује од инфериорних бића тиме што су му даровани два велика својства: разум и осећање. Разум га води и руководи кроз живот, отуда му сва свјетовна тајна; објашњава му сва збивања и све појаве; предочава му истине и објашњава живот, даје животу му уздиже и значајнава живот, даје животу садржајност, испуњујући га духовним покретима, па били они изрази радости или туге, расположења или брига. Обим појава туге, расположења осећање врло је простран, изражава њихово врло разнолики, но међу свима овим изражајима, најквалитетнија је љубав. Чак и сва остала осећања човекова: вера, племенитост, човекољубље, радост, племенита амбиција — имају често свој корен у љубави. Само, мало је тако растегљивих појмова као што је појам љубави, јер се она јавља у најразноврснијим облицима, почев од онога који је појам љубави, јер се она јавља у најразноврснијим облицима, почев од онога који је појам љубави који је уједно означује и степеновање човекове културе. Први је

степен: љубав према самоме себи; други је степен: љубав према својим блиским, дакле не ближњима већ блиским, и трећи је степен: љубав према човечанству. Йубав према самоме себи одлика је примитивнога човека; љубав само према својим блиским, мајци, оцу, брату, сестри, деци — одлика је полуобразованог човека; љубав према човечанству одлика је високо образованог и потпуно оплемењеног човека. Волети самога себе — то је себичност; волети само блиске своје — то је дужност, а волети човечанство — то је хуманост.

Волети самога себе не значи бити заљубљен у себе на огледалу, појава тако често код наших дама, већ значи осећати саму своју бол али не и туђ, само своју невољу али не и туђу, само своју радост али не и туђу, и само своју тугу али не и туђу. Онај дивљак из Тамбука када га убодете иглом у тело јакне, ако то исто учините и према његовом другу њему је чак смешно кад се онај преврља од болова. Тај недостатак једна је од највећих одлика примитивнога човека која брише разлику између човека и животиње.

Йубав само својих блиских, изражена у топлим породичним односима, често је

БРАНИСЛАВ НУШИЋ

само један оплемењени инстинкт. И курјачица води своје курјачиће и кадра је у њихову одбрану и живот да жртвује.

Йубав према човеку већ је једна страна, узвишена љубав, на којој је заснована и сама наша хришћанска религија. Йубав према човеку узвишава човека над самим собом, приближава га небу, а означава га као божје дело створено по облицију божјем, као што вели Мојсијева књига о постању.

Та љубав — то је хуманост! Та љубав узноси, оплемењује и осветљава животне стазе божанском светлосћу. Том љубављу испуњено срце проширује се. Само, то проширење срца треба правилно схватити. То не значи проширење срца у буквалном смислу. Познајем једну маалу госпођу, која се иначе на корзу осећа као код своје рођене куће, али паги од проширења срца што су констатовали лекари специјалисти. Она је сад у бракоразводној парници и тужба њенога мужа, која се налази пред духовним судом, гласи овако:

„Ја признајем да моја жена паги од проширења срца јер су то и специјалисте утврдили али то не значи да она своје проширење срца може и у браку примењивати“. Наиме, малада госпођа са корза, сматрала је, пошто су лекари утврдили да има проширено срце, да може сем мужевеве још погледати љубав сместити у њему.

На такво проширење не мислим ја. У срцу проширеном великим и племенитим осећањима има места само једној љубави, љубави према ближњему из које ће као маале гранчице из здравог и сочног корена понићи све остале чисте и племените љубави.

Али, кад је већ реч о срцу, да се задржимо код њега. Срце је тема код које сам се ја у своме дугоме животу увек радо задржавао па и данас радо говорим о њему и ако сам већ одавно престао да патим од дулања срца а још више од проширења срца. Некада, кадгод ми је јаче залупало срце, ја сам ишао лекару да тражим помоћи, данас би ми тако радо отишао не би ли ми помогао да ми јаче залупа срце.

Не знам да ли сте приметили једну аномалију у човековом организму? Човек има два органа за варење: стомак који сварује материјалну храну и срце, одицавајући у преносоме смислу душу човекову, које сварује духовну храну. И срце у коме се рабају, прерабају и сварују осећања огромнога обима: бол, радост, љубав, жеља, туга, чежња, племенита амбиција, идејна тежња и стремљење — дакле срце у коме се све то вари и сварује четири је до пет пута обимом мање од стомака који вари дневно пола киле меса,

пола киле хлеба и, рецимо, литар вина. Оа куда та аномалија? Шта је Творач, који је саздао човека, хтео тиме што му је дао пет пута већи стомак од срца? Да ли је тиме хтео рећи да је важнија функција стомака по функција срца; да је претекнија физичка, материјална страна човекова живота од духовне?

Један ми је непризнати филозоф ту појаву објаснио једноставно: „У свакој машинерији катао који гута ватру обично је највећег обима, јер он даје снагу покрета свима осталим органима“. Можда је по физичким законима и тако али — остаје ипак питање без одговора: зар стомак даје снагу духовном покрету и осећањима? И на то питање непризнати филозоф одговорио ми је са: да. „Да, вели, кад је стомак празан, кад је човек гладан, мрзовољан је, пакостан је, ником не жели добра а кад је сит расположен је и воли цео свет, насадише, заљубљује се, радује се, саучествује!“. Значи, другим речима, племенити осећаји човекови ничу у стомаку. Значи, ако некога треба саветовати да воли своју отаџбину, треба му рећи: „Наједан се, брате, добро, да би могао волети отаџбину!“ или, што је још горе, ако младић хоће да изјави љубав госпођици он треба прво да је упита: „Госпођице, јесте ли се ви најели добро?“ — „Зашто?“ — „Па, рад сам да вам изјавим љубав!“.

Та аномалија у конструкцији човековој, што је стомак четири до пет пута већи од срца, завела је велики број људи да му придају и већу важност и да сву своју брину и енергију упуте на то да снабдевају стомак, а код тих људи код којих је стомак главни орган човечијег тела а његово снабдевање главни циљ живота, — код тих људи, верујте, стомак и јесте извор осећања. И љубав и родољубље и племенитост и човекољубље, они одмеравају према своме стомаку. Отуда и долази да су та њихова осећања погледа и накисе-

ла, погледа и несварена, а погледа и покварена. И онда, мора се предпоставити да ће и сам облик, сама форма дотичнога осећања, зависити у многоме од јеловника којим је испуњен стомак. Друкча ће љубав изгледати код онога који је стомак заложно смуљом на путеру и шпарглом, а другача код онога који је стомак напунио киселим купусом или пасуљом са сланином и сувим месом.

Та два органа човекова: срце и стомак, деле човечанство на два табора: на људе који живе да једу и на људе који једу да живе. У ову прву групу спада све оно што нема снаге да раскине окове инстинкта, да се ишчаури из примитивности, да се удаљи од животиње до дистанце која човеку опредељује његов човечански позив на земљи. Овој другој групи припада све оно што је понесено сопственом моралном снагом, интелектом и осећањем — умело да се узвиси изнад стомака и да се посвети срцу; све оно што је кадло да у свом срцу смести највиши осећај образованог човека, ону величанствену и узвишену љубав коју називамо хуманошћу.

— Па, добро, господине Нушићу — може ми рећи рецимо која воспојица међу вама — кад нам већ толико причате о хуманости, о тој великој и узвишеној љубави, па умете ли ме научити тој љубави?

— Госпођице — одговорио бих јој ја — постоји као професија: учитељ, учитељ, и читањем пивања, учитељ певања, читањем играња, али учитељ љубави не постоји као професија а — када би и постојала та професија — зар вам, тако вам бога, госпођице, ја, овакав какав сам, личим на учитеља љубави? Некада сам ја знао ту науку и дуго и дуго година сам био на катедри са које сам ја предавао, али ме је време ставило у пензију, не зато што сам напунио године службе, већ зато што сам напунио и преспуну године живота. Уосталом, ако ви, госпођице, желите да вас научим оној љубави, оној која ће прва заједрити у ващем младалачком срцу — мој вам је савет: не тражите лекције, та се љубав не учи из књига. Он ће се јавити као откровење у ващем срцу и у часу када је осетите, ви ћете одмах и без претходног учења бити спремни да долажете магистру.

Али, ако ви, госпођице, желите да вас научим овој другој, овој великој и племенитој љубави човека према ближњем, такве ћу се задање радо примити и ево ћу вам искрено рећи свој савет. Да би могли такву љубав однеговати у своме срцу, саветујем вам најпре да купите мало бензина и да узмете једну чисту ланету крпину,

Радослав Војводић

Шаховска партија

Дама е шест, то је неочекивани потез, молим. Ја сам ал равницу чим почнем с коњем да играм.

Шинобус жури између сремских кукуруза.

Тамо, испред Кузмина, прекрасне боје сунцокрета.

Главе су окренуте напред, овамо ка истоку.

Киша је престала и поља су чиста и свежа.

Као и увек, ви сте на потезу, ви други!

Увек је ово нова варијанта: Ес Це Ха!

Деца трче травњаком, зелена, бела, црвена.

То су боје играчке у скоковима девојчица.

Мирише после кише и живот се чини другачијим.

Нела, Лота, Ђиља, Бојана у кругу жутога јула.

Плава боја у облику свода високо над њима.

Неподношљиво забујала равница далеко изнад цветова.

Ако то побољшава циркулацију крви, душу радује.

По Ђермонтову: влакнаста стада неуволњивих облака.

Признај, господине, како си и то намерно удесио,

и у шаху јачи увек тлачи, и у радости се смеје.

То је у природи људској, велим, нека буде воља твоја.

Појам стрепње, шапуће Киркегаро, важи за свакога.

Објави, господе, ако можеш, и тамо и овде: смрт паџерима!

Видим како пророци долазе кроз жито и мило гледају.

Само слабићи покушавају да врате потезе и друго.

Хајди Шилер се спрема за шести последњи скок,

о, како се лепо намешта, уста су јој мало отворена.

Шта учинити са том Немциом, могућом на твој екрану?

Колико чудних боја уз недоумицу бескраја.

Неочекивано, коњ иде напред, мат усред лета!

Боже мој, умирати није лако у нашем животу.

Предајте партију, јер то претходи залеђивању крика.

Речи. Ствари. Дунав близу. Море. Свест о себи диже прашину.

Мој сан извире у живом току и увек иде посебно.

Било ми је драго јер не помишљах на нејасне ствари.

Предајте се, док се ја осмехујем и живот не протиче!

1972.*

* Између потеза, помислих, шта бих све могао да кажем у овој песми: неколико летња месеца, свике суботе готово, путујем Сремом, где су ћерке и жена — на ладану. Сунцокрети су били лепо летос, нарочито близу Кузмина и Мартинаца, и ја сам те боје памтио. Жига су бујала, некако неукротиво од киша, а девојчице су играле на улици — око кредом обележених троуглова и каадрата: у скоковима су изговарале речи — имена боја, градова, своја и својих вршњакиња, имена државља околних, имена река и планина. Биле су те речи и те боје, одједном, налик на њихове скокове. То се помешало са стиховима Ђермонтова, које сам памтио из неког сећања, као и са неким мишљенима Киркегарда, која сам синоп потцртавао. У исто време, поподне тога дана, на твој екрану: Олимпијада у Минхену, и лепа фигура и уста, осмех, нос Хајди Шилер, која је скакала у даљ, али није успела даље од шестотога места. Све је то била та песма, ти мезунотези у шаховској партији, које сам тих дана често играо. Па је моја „Шаховска партија“ све то покушала да веже у облик и да сему томе да свој знак. Мелодија се обавијала око тога знака — трагајући за значењем.

па да стрпљивим трљањем очистите све мрље — или као што би то нашим југословенским дијалектом рекли, све флексе са вашег срца. Потребно је да из вашег срца ишчила потпуно: сујета, мржња, злоба, завист, пакост, љубомора, себичност и све остале неплемените мрље које као рђа пријањају уз човечије срце. Тек у тако чистом срцу, можете га и испеглати ако хоћете, моћи ћете да задежете велике и племените осећаје: моћи ћете туђ бола да осетите као свој бола, туђу невољу као своју невољу, туђу тугу као своју тугу и осетићете тада колико је велика, колико је лепа, колико је узвишена, колико племенита љубав према ближњему и осетићете у томе часу да је човек одиста бољи створ.

Ето, тако бих ја казао тој госпођици која би ме упитала. Вама који сте се вичрас овде испунили, то нећу рећи. Шта вам ја то говорим, када је вас управо та велика љубав, то осећање туге бола, невоље и тегабе и сабрало вечерас овде. Вама могу само да благодарим у име онога коме вапом обилном посетом пружите помоћ и утеху.

Бранислав Нушић

Јединство слике и речи

Богдан Кршић:
Графике — књиге,
Салон Музеја примењене
уметности у Београду

ПОСЛЕ ДУЖЕГ ВРЕМЕНА сусрели смо се са богатим делом Богдана Кршића, са његовим графикама, илустрацијама, библиофилским издањима, графичком опремом књиге, часописа и каталога. Ово име, које је већ више од једне деценије присутно и у такзваној чистој графичкој београдског круга (у којој се издавају у личан, специфичан стилски проседе), отворило је себи нове, значајне просторе на плану синтезе речи и слике, књижевног дела и његовог графичког еквивалента. Ту је Кршић успео да нађе оне битне, заједничке вредности различитих средстава исказивања садржаја уметничке свести, не да „преведе“ значење речи на изражајне форме графике или цртежа, „илустрације“, већ да једном неухватљивом, скоро полесвесно нужном синтезом обухвати различите видове јединствене садржајне потенције.

Кршић је, међутим, специфичан и у једном другом погледу: његов однос према „илустрацији“ (наводнице због условног значења овог термина у Кршићевом случају) није условљен једино потребом да се „невидљиво учини видљивим“. У питању је активан однос ствараачке свести према одређеним садржајима као облику наградње у времену и простору у чијем дефинисању учествује и графичар Кршић. Тај активни однос има своје корене у посебној филозофији, у специфичном облику суђења као процесу вредновања на релацији смисла и бесмисла, трагичног и комичног, осмишљеног и јаловог. То је својеврстан однос према таштинама овог света, жеља да се продере у само биће истине, у истину подвести више но у истину свести, да се иза фасаде открију руине празних и папштених дворашта, испод људског обличја неутажива страст рушења, распадања и самоуништења.

Због тога нема ничег допаљивог у овим графичким листовима, у њима више наслућујемо дубину изопачених страсти, инферналних, мрачних, застрашујућих. Линије у црно-белом ткиву графике прате ту мисао, то осећање као таласање свести која дефинише себе као отворено присуство негације нехуманог и бесмисленог. То је управо исто оно стање које је, у другом облику и другим временима, опседло Дирера, Холбајна, Гоју или Боша. То је, управо, исти онај проблем који су, на свој начин, разрешавали велики мајстори писане речи од Вијона до Андрића.

Бранко Миљун: Слике, Салон
Музеја савремене уметности
у Београду

БРАНКО МИЉУН је један од оних сликара, сада већ средње генерације, који су били не само сведоци већ и активни учесници у оним занимљивим и пресудним културно-уметничким кретањима која су дефинисала лик нашег сликарства седме деценије. Он је у свом досадашњем развоју прешао пут од својеврсног лирског реализма симболичне оријентације, преко асоцијативне форме органског карактера, надреализма, фантастике и чак енформела до ове данашње фазе која би се условно могла назвати синтетичким орфизмом.

Користећи се искуствима једне специфичне технологије и следећи трагове исказивања и могуће оријентације у клими која веома често више погодује експерименту него провереној вредности, Миљун успева да нађе ону тако изузетну „средњу вредност“ дела: његову материјалну и духовну засићеност.

Основна оријентација слике није срачуна на ефекат препознавања већ на ефекат унутарње идентификације модела који егзистира у духу сликара и духу времена које му припада. На бази сликарске геометрије, у беспрекорној техничкој изради, са равноправним третманом боје, линије и површине, у једној изузетној чистоти концепције, дао је Миљун до сада најзрелије своје дело. Има неког чудног вишеслојног значаја, неколико, рекао бих, дивергентних праваца који естетичку мисао одавааче у дубље слојеве дела. Попут новијег Табаковића, само у једном другом третману бојених вредности, Миљун комбинује детаље истржнуте из света вишег са неким облицима подсвести и маште, чинићи од платна, прекривеног бојом, пола велике хармоничке духа и материје. Те његове расцветане форме расламсаога колорита, та прозрачна геометријска конструктивистика слике у прецизном ритму односа детаља и целине, то су само неке од нових вредности Миљуневе слике.

Користећи се већ познатим облицима (квадрат, коцка, ваљак, лопта или круг), са скоро јаким рационалним оријентацијама, у новој, светлијој и топлијој колористици, овај сликар, графичар и цртач не пружа доказа да припада неком новом изуму, али нас делом уверава да му је имагинација садржај модерно оријентисане свести и да му је сликарско осећање нашло форму идентичности са стварним елементима слике.

Срето Бошњак

Старо и ново

Јесење премијере на сценама Народног позоришта

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ је ушло у нову сезону са приметним амбицијама: на три сцене изведено је за ово кратко време више премијера него у скоро свим осталим београдским театарским кућама. Све жеље су изгледа окренуте према публици — старој и новој, оној скромнијих прохтева и оној рафинованијег укуса: репертоар је стога помало традиционалистички, конвенционалан а понекад и модеран. Изгледа да улазимо у период непоштене борбе за гледаоце, да од програмских разграничења и договора нема ништа и да ће свако своју судбину морати сам да обезбеђује.

Све је почело са Нушићевим „Путем око свега“ на земуноској сцени. Ту се, међутим, није догодило ништа ново и неочекивано. Публика иде више да чује Нушића него да гледа саму представу — а шта би друго када је она сва у знаку пропштених могућности.

Редитељ Јован Путник желео је и трудан се да на сценографском простору, уобичајеном тако да представља део огромног глобуса (Владимир Маренић) подстакне глумце (у костимима Божане Јовановић) на урнебесни испраћај Јованче Мицића и створи расположење и оправдање за све касније каламбуре. Доста је слика брисано и сажимано, уведени су многобројни статисти, а и Ирена Кини је ангажована око шареног балета — па ипак, све делује као прилично трома и прашњава илустрација. Нушић је о овом свом делу говорио као о либрету који нуди даровитом композитору. Требао би да то буде оперета коју ће заједнички креирати сви они који се појављују на сцени, а код већине за то није било ни страсти ни вештине.

Некад је „Пут око свега“ био бар парода великих и популарних глумачких имена; данас се многи глумци оваквих задвољстава па је све сведено на неколико нумера. Мија Алексић је свог Јованчу, и поред све ироничности коју носи у својој личности, представно као збуњеног, наивног и не баш много виспреног сељака пре из Баградана него из саме Јагодне, па је лик сасушен и лишен оне своје пословичне самохвалисавости, маштовитости, менталитета и валера који би дозвољавали и шире пародичне алузije. Јулишка у игри Оливере Марковић је ближа још увек заводљивој жени одређених манира него лику превејане собарице која са страшћу подстиче заплет. Душан Јакшић је говорно прецизирао свог „Човека с ногом“ до у детаље и ишао у карактер — испуштајући из вида да је ово ипак комедија која тражи нешто више лакоће и импровизације.

У поставци „Дукреције Борције“ Виктора Игоа, млади Дејан Миладиновић се одупирао овешталој емоционалности, неприродном романтичарском заплету и ужасављујућој патетичности изокрећући све у праву пародију. Отуд у овом концепту има доста произвољности, недоследности, различитих ритмова и наивности, али и извесног шарма. Изневерили су га они од којих је највише очекивао — млади глумци, а посебно аматерски музички ансамбл који није могао да схвати шта се од њега заправо очекује. Искуснији су се забављали свако на свој начин: Ксенија Јовановић у улози саме Дукреције Борције својим вербалним мајсторством и елегантним покретима дистанцирајући се често од себе саме, Милан Пузић присећањем на стара закерала из талијанских ренесансних комедија, а Михајло Викторовић скалирајући по својој способности претварања. Све то, на жалост, није било довољно да се ова занимљива идеја преобрази у праву представу, тако да је збивање остало углавном скучено. Памте се само наговештаји и фрагменти.

На сцени „Круга 101“ појавио се драмски првенац Радомира Смиљанића „Исидоре, где си?“ у режији Браслава Борозана. Подухват је амбициозан и занимљив али, и на извештан начин, контравезан.

У часу када нових текстова има тако мало — овај Смиљанићев има претензија да буде не само сатиричан него и да на један специфичан начин води дијалог са свима нама о заједничком идентитету и времену у којем живимо. Ту је изједначена прошлост са будућношћу, а ова опет са садашњошћу, па су и слојеви сатиричног и фарсичног међусобно измешани, доведени у позицију да једни друге негирају, изобличују и наводе на метафоричност. Извештан заплет између мајке Крис и њених чудних гостију, Елезовића и Исидора, постоји, ликови су веома разнолики и чудни, асоцијације провокативне — али тако постављене да растапају цело ово криво у једно стање свести из чије перспективе све те речи могу да буду реалистичне али исто тако и сасвим апсурдне.

Смиљанићев драмски потенцијал није мали и у овом тексту се непрекидно исказује као простор коме је веома тешко одредити границе. Силна, отвореност, потреба да се многе појаве из живота покаже или коментаришу, трагање за смислом и постицање човека да се што потпуније искаже загушани су саму форму тако да је у првом делу то бриљантна сатира а у другом бурлеска са необичним завршетком. У сваком случају,

дело није писано за камерну сцену тако да његове димензије и вредности није лако одмерити на овом скученом простору.

Браслава Борозана је управо све то довело у врло деликатну ситуацију да први изврши сценску верификацију тако грабеног материјала. Он се разумео са писцем и учинио све да прихватимо његово уверење по коме и апсурд може бити итекако реалистично изражајно сценско средство. Споља гледано режија глумцима све дозвољава али тако да током игре сваки покрет или реч морају бити подвргнути непосредном доживљавању. У том погледу њима су дозвољене и импровизације, а по потреби чак и личне асоцијације, тако да се представа са разних страна допуњује и богати. Борозан у тексту не види готове и објективизирани чинице и зато га максимално субјективизира и у много чему изједначаје са ликовима који се у његовим пределима налазе (у томе му је помогла и Ђиљана Драговић својим костимима). Речи траже место у човеку — овај у представи, а она опет у нашој свести. Режија се доста концентрише на те унутарње комуникације које су нам помогле да у првом делу откријемо сву аутентичност инспирације: Драган Зарић је као Елезовић нашао не само меру него и стил који се изванредно усклађивао са разбуктаним и снажним Исидором Растка Тадића. Између њих је Крис у игри Мир-

СЦЕНА СА ПРЕСТАВЕ „ИСИДОРЕ, ГДЕ СИ“ РАДОМИРА СМИЉАНИЋА У „КРУГУ 101“

јане Кошић више као рефлекс ситуације и стање духа него као лична одређеност у самом лику. Борозан је у наставку доста кратко текст, али то није згусло слојевитост јер су речи постале празније, репачке без праве градијације, а уместо ликова држала су се сећања на њихове улоге у првом делу комада. Ту је остало ипак доста нејасноће, готово оних око чудне и неразумљиве појаве Гогија тако да је велико питање да ли је цео тај велики пасаж и требало изводити. Зато редитељ за неке појединости и није могао да нађе права сценска решења?

Глумци су се изузетно трудили, мала је у том „балу старца“ било лако склизнати у баналност: Борбе Пура (Живан Бошковић, стари ратник) имао је ушчлфовости. Дава Вуковић-Плаовић (Баба Сија) деловао је уравнотежено и са мером, Анђелка Ристић камерном и акварелном игром, а приметни су били Томанија Буричко, Реља Бурић и Миша Волић. Сви ма њима припада мање или више заслуга што на крају ово необично дело није претворено у плакатски вербализам и што је задржало какву-такву форму.

Бора Григоровић је имао доста тешкоћа са предрасудама које још увек постоје око Боре Станковића и његове „Ташане“. Није то ни „Нечиста крв“ а ни „Коштина“ — већ нешто сасвим треће, без правих литерарне а и сценске аутентичности. Да ли је то дело уопште требало оживљавати?

Редитељеве резерве су у почетку лако уочљиве и зато се он и одлучио за класне, голе и тамне површине у сценографији Петра Пашића и костиме Бојане Јовановић. У тој штурости нема места за романтичарске уздицаје и свилене миндерлуке. Све је било припремљено за једну мучну и опорну драму, али се у томе није издржало дуго па је дозвољена и извесна наустративност и после врло ефектног краја са довођењем Папуге код Ташане сасвим непотребан и старомодан продужетак како бисмо чули и видели шта се десило након многих и многих година. Свака слика је прилично затворена за себе и режиси се трудила да их отргне од хартије и претвори у јавну исповест свега оног што гуши тај свет па и саму Ташану. Григоровић је бежао од великих гестова, силovitих и немотивисаних прекрета и заловољно се чак и у самом мизансцену оним најминималнијим. Ако самоћа раздире Ташану онда је

то део простора и времена у коме она битише тако да се редитељ пита не само шта учинити него и да ли се уопште може нешто учинити против судбине. Учинио је доста за представу али је истовремено и показао да оваква „Ташана“ тешко може опстати на сцени.

У насловној улози Неда Спасојевић је имала и страсти и туге, беспомоћности али и жеље за животом, а све то опет у оној чуданој пригушености која делује поражавајуће. Штета је што није имала праве партнере у Милошу Жутићу (Мирон), који је нарцисно витлао мангијом, гутао вокале и играо нешто за себе изван ситуације, и Марку Николићу, коме је изузев појаве све друго недостајало. У њиховој су сцени Милака Лукић, као Ката која је зрачно шармом и непосредношћу, и изванредни Рамиз Сокић (Бекче) у једном кратком сусрету дали више туге и лепоте него што је има у целим сликма. Радмило Ђурчић је свог кафеџију дао у богатом колориту и игром која је све остало око себе потискивала са сцене. Драган Шаковић, у незахваљеном лику суманутог Парапуге, нашао је начина да се пробije кроз то наказно тело и буде веома драматичан и упечатљив. Убедљивости је било и у игри Светоланка Никачевића (Хази Риста), Наде Борозан (Ката) и Мише Волића (Чорбачи Мааден). Огњанка Огњановић је својој Нази дала потребну живост.

Све ово уверава да је јесен у Народном позоришту била прилично занимљива, али не и сасвим изненађујућа. Великих и импресивних резултата није ни могло бити у оваквим подухватима и зато остаје да се види да ли ће значајан уметнички потенцијал овог ансамбла бити искористан у значајним представама без каквих нема преваслажене овог доста стандардизованог израза, без каквих нема опстајања у свету уметности.

Петар Волк

Алек Марјано

(Ли)рика из магареће клупе

И ако кукуричем, и ако ричем,
све то не води ничем.

Опет Ја

- Често се детињства сетим,
кад сам хтео са брда да полетим,
а успео сам тек да се скотрљам,
и сад којешта по хартији шврљам,
за нешто друго рука ми није вешта,
а можда је и све друго којешта.
- Ни Северњача ми над родним крајем,
не сјаји више истим сјајем.
Није томе крива Северњача,
никојад јој светлост није ни била јача,
немо моји уфитљиви фитили,
па ми зато Северњача чкиљи.
- Хоће човек у висте да се висте,
али руке многе држе за ноге,
хвата се он зубима за ветар,
диже се милиметар по милиметар,
онда они што га држе промене ћуд,
пусте га нагло и он одлеги незнамо куд.
- Неверни Тома изненадио се веома
кад је схватио да претерује,
јер понешто може и да им верује.
- Посвађао се верник са отацом,
а опат њега лупи лопатом,
онда верник докопа пона:
„Божји си слуга, али шта могу,
почео си лопатом да служиш богу,
лопатом, по лењима мојим,
не могу више скрушено да стојим,
и ето због тога,
пребићу те у име бога!“
Кад осети поп да га много боли,
уместо богу, поче вернику да се моли.

Мој часовник

у моме часовнику постоји једна кружница
у моме часовнику постоје три казаљке
у моме часовнику постоје 12 бројева за часове
у моме часовнику постоје 60 цртица за секунде
у моме часовнику кружница је бела
у моме часовнику су беле казаљке
у моме часовнику су црни бројеви
у моме часовнику су федералне тачкице
у моме часовнику су осовине рубини
мој се часовник навија једним малим дугметом
мој часовник је постављен на једну смеђу пантљику
мој часовник је прикочан белом копчом на мою леву руку
мој часовник је стао
мој сам часовник навио
мој часовник сада ради
гледам како ради мој часовник
чујем како куца мој часовник
окрећу се тачкови мога часовника
окрећу се (шалафјују) у месту тачкови мога часовника

Радован Благојевић

Љубовање

Уз реку је водим дубоко у гору
знамо храст велики како шумори
и под њиме никад нисмо уморни
ту су вуци многе јелене појели
ту су јелени младе срне волели
тихи од љубави заснимо у гори
и једно друго ме опет непознати
будимо се сами у лишћу пакрати
не питајте ме где је наше небо.

СУСРЕТ

У сусрет ми трчи сетна милоока
слутите шта ће бити овог трену
када се стиснемо лица озарених
да слатко љутимо утрнутих тела

ал ви не знате да среће немамо
никада се нисмо у животу срели
вечно у сусрет измишљен идемо.

ГРАНА

И грана је рука мора и лета
кроз њено лишће ко паранча
смишле се жена с овога света
уз такву жену песнику треба
пугањом белом до сунчевата
у безграниче мора и неба.

ЧИСТООКА

Од светлости скројена два ока
два сунца и два извора дубока
и зато о завери дрвенито љутим
како тихо два сунца да угасим
и у радости изворе да замућим.

ПОЉУБ

На пучини је острво од камена
а зову га острвом љубави
кад се залуљени дотакну стена
израстају из њих борови

а моја се драга пливајући њему
претворила у сребрну пену.

С ДРУГЕ СТРАНЕ ЧОВЕКА

Покрај реке се разбеже бело стадо
дугар у крици испецка њено рубље
бранећи се камен крај пута превали
свежином виткости и раменом белом
од грма до грма јури ледек долином
силник примети да она брзо израста
а њој се учини да је он све мањи
и да ће га њена надхватити младост
пас овчар не сакрива расуто стодо
и не трчи до села да зачисти о болу
из мирисавог жбуна задвљен мотри
док дугар сади себе девојци у тело.

ЗЛАТОКОСА

Као друга је над потоцима
из грла славуја песму није
она смешком љубав поима
од њеног ока мрак се крије
о пустите је у мој стан

нека му у небу звездо свије.

ИЗ РОДОСЛОВА ЉУБАВИ

Да ли си ми срце волело жену праву
као када олуја уз осмех баца лане
пешнице него што чељшугари певају
али не спомени чаробницу чистооку
смишле се као кругови на тихој води
када танана изрони из реке Радовне
именом лепим пола мога имена закла
Раду Неимару ствараоцу Љубовице
преоте цело име и златне јастике руке
на песмом љубав за љубављу врти
ко птица и светлост кад небом луде
и док живот љуби предаје се смрти.

ЛИСИЦЕ

Миодраг Борисављевић

У БЛИЗИНИ моје колибе никад не ловим. Полазећи изјутра у удаљеније пределе шуме, Бандулу не пуштам одмах са кајиша. Бандулу! Не, Бандулу није било потребно водити везаног у лов. Бандула је схватао сваки мој поглед, сваки мој миг, на једва наглашен покрет моје десне руке увек је знао шта му у даном тренутку ваља чинити. Зато ми се сада дешава да кад, у ретким приликама, помилујем младог паховитог Адона, поменем име старог Бандуле.

Да, полазећи у лов Адона неко време чврсто држим на кајишу. То дивљи свет шуме убрзо схвати, те се преко ноћ око моје колибе увек нешто догађа, било да усамљена копуца с јеленчетом изађе ту на пашу, било да се дивљи вепар, у пролазу, почеше о вржаљаво стабло старе тополе. А ту одмах, испод колибе, налази се и стаза високе дивљачи, којом она преко ноћ крстари из једног у други део шуме, те се по њиховим траговима увек може видети колико је и какве дивљачи преко ноћ прошло. А ја увек с пријатним осећањем загледам свеже трагове дивљачи. Само не знам зашто ме, кад у неком забаченом крају шуме, између трагова јелена и дивљачи свиња, изненада угледам усамљен људски траг, обузме нека тешка, неизречива туга.

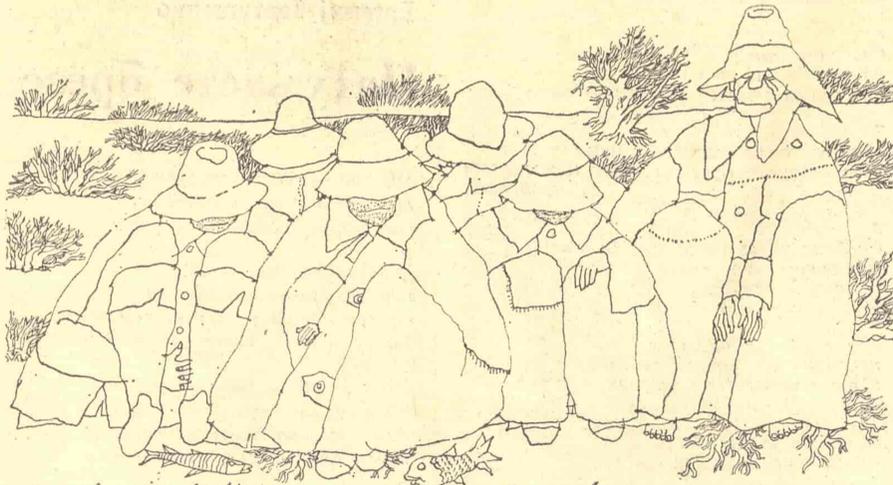
По лајању пса преко ноћ увек знам ко то ремети мир на нашем пропланку. Кад свечери јелени крену из густине према травним пропланцима, у том сам кратко задрже, тек колико да нагласи своје расничко присуство. Дивље свиње пропраћа

ногу коју сам у сну био испружио испод шатора, додао је брижно загледајући своје босе ноге.

Седајући у чамац чуо сам га како гунђа: „Ето, он се смеје, а мене је тај гад могао ноћас осакатити!“

Како је време пролазило а вода и даље расла, гладне лисице постајале су све смелије и безобзирније. Ноћу су узнимеравале риболовце, крале им све што стигну, дешавало се да им нека од младих лисица, из безумљена главу, усред дана скоро из руке зграби тек очишћену рибу и замакне у густину.

И док су се остала тројица риболоваца, бивши ратници, благонаклоно односили према гладним лисицама, па им и бацали понеку рибу главу, докле је онај што га је лисица преко ноћ гребала за ноге сав горео од жеље да им се освети. Гађао их је бусењем, јурио ноћу са упаљеним угарцима, импровизовао разне клопке. („Е тако, сад кад повуче мамац, пањ ће треснути и смрскати јој главу!“ ујурбано је објашњавао својој младој жени. „А не, сад сам се сетио!... Ставићу омче од жице, па ћу их живе похватати!“) Али глад је била јака и спретност лисица бржа, те су његове направе остале празне а мамци редовно однесени. А када је покушао да на велике сомовске ујаци стави мамце за лисице, бивши ратници су га у томе олушно спречили. У томе им се придружила и његова лепа жена и тада изгледала још лепша.

Мото-кар: арапски рибар и рибарке. Миодраг Борисављевић, сликар и илустрирач

ИЛУСТРАЦИЈА МОМЕ КАПОРА

дужим сраним лавежом. На кокетно махањем репом лисице која, избегавајући ронску траву, промиче стазом према кокошињима удаљених дугарских кућа, он само презриво зарежи. Али када, за месечине, стари лисац за часак застане да се на неки жбун помокри, он се с таквим урликом сјури према оградџи да овај у тренутку заборави шта је хтео и безглаво стругне у густину. Ако ноћу наиђе човек, што се ређе дешава, он га још од Дунава осети и с громким лавежом час јури према оградџи, час се враћа пред врата колибе. Тада се и ја подигнем наузнак и осушћујем глацкање воде у чизмама незане шумске луталице.

Дешава се да с пролећа и лета Дунав изненада помутни и убрзо прелије обале. Уколико је пораст воде у горњем току реке бржи, утолико пропланак на којем се налази моја колиба бива пре опкољен водом. Јелени и дивље свиње благовремено се повуку у густину заштићене шумске пределе, а воденим просторством за господари перната барска дивљач.

Тада се догађа да понека лисица, која је иначе услед свог косматог репа слаб плавач, буде изненађена порастом воде, те застане на пропланку. Поваљећи се испред воде, она и поред своје урођене сналаживости не схвата да водена стихаја има и друге токове осим оних које пред собом види, те се одједном набе између две воде. Тада се ту храни неким од шумских мишева, које преко ноћ неуморно ископава. Али кад поплава дуже потраје и мишева, које у ритским шумама иначе мало има, нестане, за усамљену лисицу настаје сурово време глади. Тада се за ноћне тишине може чути како јој, после безуспешног вјебања дивљих патака, које се гњурају по води, срдито шкљоцају зуби.

За време једног таквог пораста Дунава свог лета на мом пропланку заједно се мања група спортских риболоваца. Забављени добрим ловом, нису обратили пажњу на моја упозорења, те их је вода изненадила и онемогућила планирани повратак. Те ноћи било је повољно за лов на сома, а када је свануло већ је било касно, вода је јурнула преко низа које су водиле према одбрамбеном насипу.

Трагови по влажном илу наплаве откривали су да је поплава изненадила и једну стару и три младе али већ одрасле лисице. Тако су четири лисице због својих косматих репова, а риболовци ради својих путничких кола, која су били сметали у подножју моје колибе, дуже време помичуно живели на опкољеном шумском пропланку.

А Дунав је и даље растао и равнодушно враћао ехо псовки сраних риболоваца. Једног јутра пожалила ми се жена једног од мојих суседа риболоваца како јој преко ноћ нешто вршла по судовима које оставља напољу. Насмејао сам се и руком показао на лисичји траг. „Шта је то?“ запитала је радознано. „Лисичја“, рекао сам. „Лисичја!“ викнуо је узбуђено њен муж и извршио испод шаторског кровца. „Па то је, значи, она мене ноћас гребала за босу

Док сам увече седео с њима поред ватре, он ми је с огорчењем показивао командне шаторског ужета, што су му преко ноћ изгрисале гладне лисице и озбиљно се љутило што не понесем пушку и ослободим их тих насртљиваца. А ја нисам могао рећи зашто не могу да пуцам на дивљач која то више није. Истина, ја сам једном пуцао на две изгледале лисице. Крстарио сам на чапцу за дивљим патакама и у једном тренутку зачуо неко мукло бректање које је дошћало из поплаване шуме. Пропустио сам пар дивљих патака који је прхнуо испред мене и пожурио према једном оцелитом пропланку. Између густог шипрага, на разаженој трави, једна маала кошуца, коју је за време телења изненадила поплава, последњим снагама очајнички је бранила своје младинче од две гладне лисице. Али ни то нисам рекао, само сам о томе мислио гледајући четири пара ужагрених очију која су светлацала из мрака.

А када се вода повукла и Дунав вратио у корито, гладне лисице пожуриле су према фазанским лаништима, а мотори риболоваца снажно забрђујали кроз тишину ритске шуме. Летња кућа спрала је за њима и лисичје трагове и опор мирис бензина. Само су напуштена ватришта риболоваца, које је обрастала бујна ритска трава, изазивала неку тиху сету у души.

ВРАБАЦ

ОСВИБЕ летње јутро. Над реком лебди лака измаглица а испред колибе, на стољу тамном од росе, стоји врабац на клипу зеленог кукуруза што ми је јуче преостало од риболова и кљуцка млада млечна зрна. Око њега плашљиво поскаквују два сива дроздића златножутог поткриља, али се не усубују да му се приближе. Убрзо из шуме, уз оштар цвркул, долети велики шарени детаљ с дрвеном љубом на глави и претећи стане испред врапца. Неколико тренутака загледа га час једним час другим оком, као да се чули што само његово присуство није довољно да се овај уплаши и побегне. Али врабац не само да се није уплашио него се чини као да га и не примећује.

Охрабрени присуством свога великог сродника, дроздићи живеље заскакују, испржајући према врапцу своје као игла оштре кљуниће, док велики детаљ шири своје шарено перје и уздижући се на крајни лепезасти реп прави се већим него што је. Тако удружени скакућу око врапца, рогуше се, прете му, а он мирно кљуцка кукурузна зрна и с времена на време свој мали кљун брише о корен кукурузног клипа. Само кад би му се неки од њих мало више приближио живи би подигао главу и учинио покрет као да ће се устремити на њега, при чему би овај, неспретно поскочивши уназад, бежао даље, те се чини као да из ове мале сиве птице зрачи неки тајанствени флуид који њене противнике спречава да је напаћу. Самочувена лежерност којом показује у одбрани свог плена даје њеној храбрости неки вестар, мио акцент.

Ризнице

Тамо где су се колебали расани језика
Савршено и наго у дубоким сукнима
Држао сам те на грудима
Забјени бодажу
Разламала се струја лебина
Сјај зиме лomio је
Изреку димензије и росе
У напслини чувао се понекад
Говор уваљан длакама и орањем

ЖИВОТИЊА ПОТОЊА

Чуварко равнотеже ти која истураш ште
У окрет жестоког усхита
Звезда орошена сажетом студени
Сустижући се у стрљењу

И језик твој нека засне
Гледањ животиње у трку

ПОРЕД ВАТРЕ

I
Велика сажетост мрза и савршено дах
народа
Овде су пламенови свинуту земаљским
замасима
Пресвучена у чистој постели злоће
Дух животиње је највеће отпадиштво.

II

Лица у чистој причести и међу црним
главњама
Она која је разделила усеве и сметове
Тетобо народа осамила си човека
У ноћи ступене притеке

III

Дуго сам мерио твоју жеравицу на земљи
Чавави спис о теби црно стопало росе
Мараме слане ваше се плетиво тешко
увило
Стрнута басмо обрва

IV

Блиска земљи дуго си тужила у урвинама
Измишала своје огне пламењем глади
Разламала тешки хлеб тегобе и правде
Рубље крикова свијала на литицама

Онда си као Менада
Утекла
Хаљино оштрица

V

Устиче срдито сљубљене у мачевима
Списом којим си пресвукла изворе
мртвих на земљи
Где си измила слабине и била нема
Зборила итниво хладноће и трња
Ништа се неће задржати
До исцрпства највећег мокрења
Зноју оружја уваљаног балавим баснама
Коштацу огромног јаба

VI

Уста си снисходљиво приклањала
изрицању
Док је на путевима где нестајем
Урисица замахом и уроком

Владала си овом мудрошћу
Ледино стегнитем ожеготине
Одевена у јаде и рите
Лица свинутих орлица

Отварала си на свим местима
Хаљине са мачевима

ПРИЗОРИ

Дроља беше раздртла језици срдитости
Власуље срџбе и власти
Дроњци пљувачке где је мач
Био положен и смрачен
Пичо на нагостима и стегнима
Губицо што ждереш громуље рвања и
крви

УСПОМЕНА НА Х

Онај који је крив најстарији зимзелен
Присност само једном
Потом језике у призорима крчевина
Сабрао кроз најчистије планове
Девичанства
Учења љуспица студени
Најтежеј помисли облика

ЖИВОТИЊА ПРЕТХОДНА

Раздирање огромне бразде у тешком
крављењу
Ти која истураш глас спрам животиње
У помаку човека назиреш прибирање
Длакаве заусне јаба

Избегаваи прастаро буктање
Речи тесних увала и тешке смрти.

Неостварене амбиције

БЕОГРАДСКА ФИЛХАРМОНИЈА и њен уметнички шеф Живојин Здравковић започели су јубиларну, 25. сезону овог ансамбла с великим амбицијама. Испоставило се, на жалост, да су те амбиције биле нереалне, а пут од жеља до остварења — непроходан.

На првом концерту (27. октобра) изведена су два дела касног романтизма: вазда радо слушане Симфонијске варијације за клавир и оркестар Сезара Франка и — први пут у Београду — Девета симфонија Густава Малера.

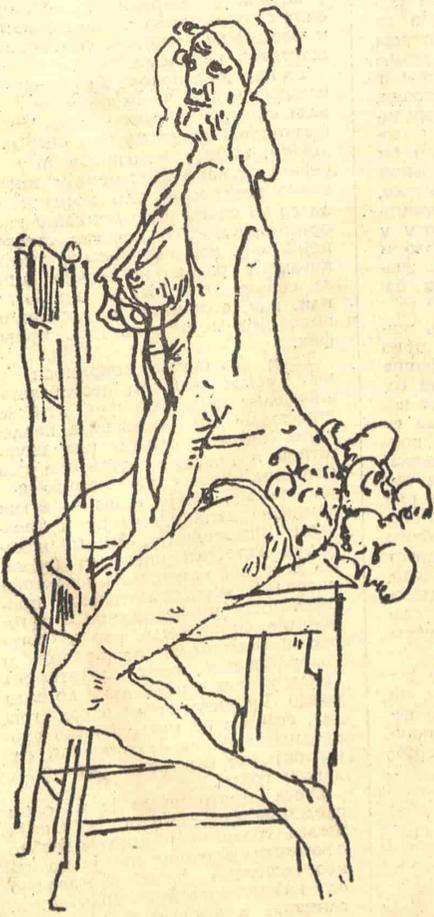
Већ интерпретација Франковог дела указивала је на недовољну припремљеност оркестра, упркос релативно честом извођењу. Код репродукције једног овако познатог дела недостаци се јасно уочавају и — увећавају. Опажало се не само да су филхармоничари били далеко од стила и духа Франкове музике, већ су чак доста упадљиво нитонативно грешили, а још чешиће давали знаке аритмије, доводећи младог пијанисту Франсоа-Жоел Тнолиа у неугодну ситуацију да се превасходно посвети својој естрадној снажљивости. Изненадни упад једне соло виолине усред генерал-паузе неповратно је упропастио доживљај Франковог дела.

Искушење Београдске филхармоније са Малеровом Деветом симфонијом било је непотребно, осим можда као доказ прецењивања овог дела и помажања реалне процене властитих могућности. Пре свега, Малерова Девета је претерано дуга — траје сат и четврт — а да никаква унутрашња потреба не оправдава те размере; она тежи за грандиозним а најчешће је празна. Уопште, цело дело је чудна смеша ситничаве строгости и нескада, генијалних надахнућа уз присуство најбаналнијих оперских мотива и неасимилованог утицаја Антона Брукнера. Не знам одакле Здравковићу тврђава да је Малерова Девета „најзначајније дело музичког романтизма уопште“ („Политика“, 27. октобра). Уколико није рекламни трик пред концерт, оваква изјава је — неозбиљна. Истину за вољу, ваља рећи да Здравковић није приступио реализацији овог дела у складу са јавно декларисаним ставом. Успео је, међутим, да досаду ове циклопске симфоније пренесе и на нас, али није успео да из оркестра издигне оне ретке пасаже Малерове истинске и болне инспирације. Саслушали смо ово дело са очајничком стрљивошћу.

Овај концерт (а и три следећа, сви са Живојином Здравковићем као диригентом) упозорава на нагн пад уметничког нивоа оркестра Београдске филхармоније. Овај оркестар и његово руководство, међутим, треба да су свесни све виших захтева својих слушаоца, као неспорне последње кула који је доживела грамофонска плоча. Техничкој алковости, том „шарму фалш-нота“, супротставио се фенетично тражење савршенства. Ту битку треба да прихвати и Београдска филхармонија. Иначе, заиста је пријатно свирати у грамофон уз виски.

Изговори да се „са четири проба боље и не може“ нису релевантни. То публици не интересује, она захтева квалитет.

Петар Поповић

СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА БУЛЕ ИЉЕША

БУЛА ИЉЕШ (Gyula Iljés) је седамдесетогодишњак. Тим поводом је у мађарској културној јавности једнодушно поздрављен као сјајан песник и мајстор мађарске прозе, драмски писац, есејиста и књижевни преводилац, који је својим делима саградио снажан мост између културе свога народа и света. Поздрављен је као мађарски писац о коме табор уметничких критичара, зналаца вредности, а и јавно мишљење, већ током више деценија зна да је класик, који, као такав још живо, људски блиско, осећајно подстиче духовна струјања свог времена. Пола столећа литерарног делања Буле Иљеша испуњено је плодним немирном и потребом за јавним животом који се, никад није одвајао од стваралачке, уметничке радљивости.

Много пута је већ написано да Була Иљеш чаробно зна мађарски. Обезоружавајућим знањем познаје све што је у мађарском језику: боја, укус, мирис и све што је у вези са употребом речи, речничким ткањем, стиллом. Чудесно уме да саопшти и неизрециво! У чему је чар његовог писања? У једноставности, у природној неусиљености. У праскавој динамичности и бујичним ефектима реченица. У томе што не води рачуна о површини стила, што му свака реченица стаје на пету претходној, што се гомилају, што се сучељавају — али се ипак срећују у више јединство. Када су Иљеша једном упитали: шта је потребно за писање доброг стиха? — одговорио је: речи, као што је то Маларме рекао Дегау. Реч му је увек изврсно наћена, реченица му је кондензована, а покрет је за њега животињи елемент. Било шта његово да се почне читати, одмах се упада у ток лавине.

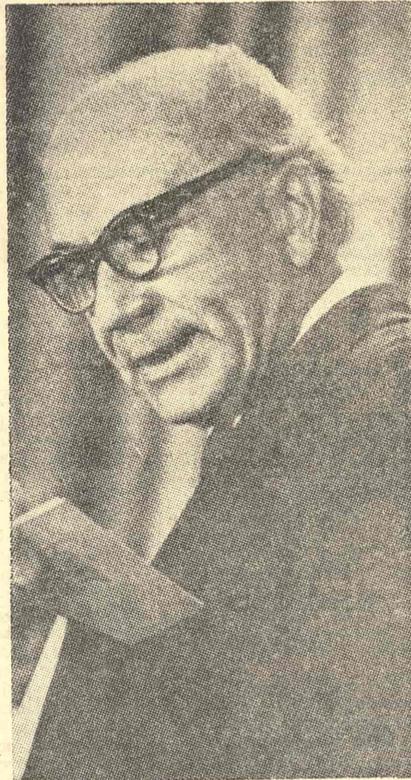
Иљешов опус је огроман. Ни део његов се овде не може навести. Наводећи поједина дела, у непрекидном смо страху: нисмо ли занемарили она друга? нису ли она важнија? Изражајући се тој неизвесности, споменућемо најпре једну књигу: „Свет пустара“, о којој сам аутор каже да ју је писао под утицајем оних француских књига, или још боље речено да су га на писање навеле оне француске књиге које су приказивале судбину колонијалних народа. Иљеш прича како је упутовад Жид био у Конгу и о њему дао запрешћујућу слику. Мисао Иљешова је била да ће, безмало тако како је Жид описао Африку, и он моћи да прикаже стање своје сопствене домовине. Познато је да је Иљеш скоро пет година провео у емиграцији. Аутоа је по свету, а највише се задржао у Француској. Ту је у Сорбони, боље речено у њеној околини, по литерарним кафанама, студентским дебатним локалима, на ралничким предавањима стекао оно мишљење, оно уметничко и истовремено друштвено мишљење, које је, када се вратио кући, Мађарској дало нову боју, у новој боји му приказивало прилике у домовини и, како сам каже, до краја је покушавао да се тога држи. Тако се родила и књига „Свет пустара“.

Пре седам година се главнина Иљешових студија, есеја и исповести појавила у две свеске под насловом „Бесплатна гозба“. Било да даје мишљење о писцима или о делима, Иљеш своје мисли заправо суочава са сопственом лириком, он тражи одговор за постојање пишчево, за функцију стваралачке радљивости и друштвеног значаја. Иљешове студије су исто тако исповедна штива као и његови стихови. У њима се осећа иста стваралачка снага надахнућа и инспирације као у његовој лирици, у његовим драмама или великим прозним делима: „Свет пустара“, „Петефи“ и „Хуни у Паризу“.

У низу својих написа песник тражи одговор на централно питање: шта је смисао литературе? Одговор његов је недвосмислено јасан и рационалан: литература је тражење истине, свест, одговорност, служење, делање и један начин преузимања заједничства, сјајна могућност човекољубља, непрестано испитивање моралне снаге, борба за све што је у човеку боље, племенитије, трајније.

Да споменемо још и то да је Иљеш изванредан путописац. Мада, како Иштван Б. Сабо каже, реч путопис захтева наводнике. Јер уобичајени назив „путопис“ за књигу „Срачан путовања“ исто је толико неприликан као и назив „роман“ за „Хуне у Паризу“, или „биографија“ за „Петефија“, „социологија“ за „Свет пустара“, „приповетка“ за „Ручак у замку“, „студија“ за „Мабаре“ или „есеј“ за „Ко је Мабар“? Свако од његових дела је „Ја — роман“, помало „виститни роман“, документ о судбини, исповест, али и студија која описује друштво и историју, оно је популарисање знања, а истовремено полемичан спис, наука која проналази и открива, а и публицистика. И кад се све ово има у виду, онда је сасвим разумљиво што се родно термин *Иљешова проза*, то, додацие, није легални технички термин, али једнодушно изражава оно у чему су зналац литературе и читалац већ деценијама спремно сагласни: реч је о најлепшој мађарској прози и поезији последње четврти столећа, а њен писац најсигурнији је стилиста свог времена.

Пшћуни о Иљешовој поезији, Аладар Комлош указује на њену многобојност, јер у њој просто проговара свако душевно расположење: хумор, сета, безнадежна гута, разиграност и философија, нежност и љутито узбуђење, човек појединач и колектив, оно народно, национално и општечовечанско. Комлош каже да су многи Иљешови савременици писали интересантне и лепе стихове, али да је он једини који проналази главне проблеме данашњег живота: прво, питања друштвеног преображаја, затим питања мађарског

БУЛА ИЉЕШ

опстанка, и то не само на степену пуне обавештености, већ интензивним доживљавањем, осећајући одговорност за те проблеме; заузима став и снагом свога става освешћује своје читаоце, подстиче их на споразумевање, а каткад и на противљење, тако да се поуздано може рећи да би без њега друкчије било мађарско јавно мишљење. Подувековна тежња мађарске литературе ка стапању националног карактера и европејности можда ни код кога није остварена тако савршено као код њега. А Владимир Огњев је у листу „Литературнаја газета“ о Иљешу написао: „Он је песник народа у најпотпунијем смислу те речи... у њему живи дивовска култура... Иљеш зна да само нација која живи својим историјским животом може да подигне своје уметнике на онај ниво који гарантује улазак националној култури у европској и светској култури...“

Александар Б. Поповић

Була Иљеш

Јер седиш сучелице...

*Седиш ми сучелице и уз твоје лице
не гледам црте свог лика
као с одледа предсобна насумице
и са заједничких слика;*

*Јер седиш сучелице и време оставља
отиске на твоје лице,
а ја сам као некад, себицност се јавља;
срце се грчи криомице.*

*Да ми је поглед данас ко пре четврт века
а ти некад као данас:
мимоишли бисмо се, чак ни издалека
не видећи шансу за нас!*

*И да живимо у исто време а коса
да ми је ко данас — бела,
мада у истој соби, у ноћи заноса
лећи уз мене не би хтела.*

*Зар тек случајност треба — шанса: сто
према један! —
на да те за сва времена
једну једину кобно имам, желим, не дам,
ти да ме волиш без мена?*

*Седиш ми сучелице — где? Ја се без
покрета
питах у муку запао, —
као стрелац од свога погођен танета
и ја сам болно рањен пао.*

*Не, не седимо никад више сучелице
већ раме уз раме тесно,
ко два пугника под налетом суснежице
у четворопрезу бесном.*

*И нек до краја буде ко онда — знаш ли,
другарице? —
тамо, леге саонице! —
само мене нек шиба фијук вејавице,
грлећи шитим ти лице.*

*Летимо до краја тако, жеб траје исто,
ма била меб звезда безнабем
сад бих превалио пространство неба чисто
да те пронаћем.*

Превео Сава БАБИЋ

Саопштење Управе Удружења књижевника Србије

Управни одбор Удружења књижевника Србије изражава своју забринутост поводом забране књиге „Црвени краљ“ приповедача и романијера Ивана Ивановића, против кога се води истражни поступак и који је, на основу поменуте забране, суспендован са дужности професора гимназије. Поштовећивање речи и мисли јунака књиге са ставом аутора представља суштински неспоразум у тумачењу и вредновању књижевног дела, а примењивање таквог метода представља перманентну опасност за развој литературе.

У Београду,

28. новембра 1972.

Управни одбор
Удружења књижевника Србије

ПИСМА УГЕДНИШТВУ

Још једном о филму „Мајстор и Маргарита“

Поштовани друже Јеремиићу,
У „Књижевним новинама“, у броју од 16. новембра 1972. године, објавили сте злобни памфлет Миливоја Јовановића „Фински нож за Мехала Булакова“.

Ваља је ствар, разуме се, што сте човеку који се никада није бавио филмском критиком пружили могућност да у Вашем листу пише баш о мом филму (са претензијом филмског критичара!).

Ја се у то не бих мешао да ме не обавезује прекршај моралне природе који је том приликом учинио.

Јовановић у свом памфлету упорно штитира раније верзије мог сценарија. — Ја Јовановића не познајем и нисам имао прилику да му дозволим, нити бих му дозволио, да чита моја сценарија. При том треба имати у виду да он штитира верзије сценарија по којима није снимљен филм и које нису ништа друго до моји лични папири, што значи да чини исто оно што у мом филму чини Оскар Даниловић, у радној соби писца Максудова (име главне личности из књиге „Позоришни роман“ Мехала Булакова).

Александар Петровић

ПРОБЛЕМИ НАУКЕ О КЊИЖЕВНОСТИ

Још реч-две о периодизацији историје књижевности

У МОМ ЧЛАНКУ „У оквирима иностраних формула и у сенци застарелог Скерлића“, објављеном у прошлом броју, због грешке настале приликом штампања, увукла се једна нејасност. На једном месту стоји: „Критеријум се стално мора поопштравати“, а између ове и следеће реченице изостало је једно „али“ које их повезује. Мислио се на то да историчар српске књижевности може и чак мора поопштравати критеријум према све бројнијим и бољим писцима новијих времена који наступају у убрзаном темпу, али да му то не даје права (како се доказује низом наведених примера) да у историју књижевности на рачун новијих писаца уноси или, тачније, у њој подражава оне старије писце који су у великој мери не само испод вредности својих садебника него, понекад, чак и испод прага ма какве књижевне вредности.

Идеално је, наравно, решење да се историчар држи једне исте вредносне лествице током целе своје историје књижевности, водећи при том рачуна о различитим историјским условима за књижевно стваралаштво у различитим долинама. Али, у вези с тим, поставља се питање: да ли историјске околности условљавају уметничко стварање у тој мери да би се критеријум за старију књижевност морао смањивати до граница правне књижевности, па чак и испод њих? Пошто се ово смањивање очигледно не односи на националне књижевности у којима егзистирају Јанте и Петарка, Шекспир и Милтон или Коџеј и Молијер, него само на „закаснеле“ књижевности, ублажавања критеријума за старије писце морамо се одрећи као нечега што, у ствари, значи не само признање наше заостаости него чак и њено легализовање. Условност у вредновању може бити ствар нашег домаћег договора, али не може бити проглашено за историјско — књижевно начело. Ако, пак, ту условност проглашавамо за начело, можемо испасти смешни у оквирима европске књижевности, у којима треба да сагледавамо своју књижевност, свесни њених првих вредности али и признајући њене слабости тамо где их има.

Драган М. Јеремиић

Књига о ангажованој поезији

Уз књигу Предрага Матвејевића „Пригодно пјесништво — Оглед о формама пјесничког ангажмана“ (»Poésie de circonstance, Etude des formes de l'engagement poétique«, Editions A. G. Nizet, Paris, 1971)

ДНАС, изгледа, више него било кад раније, све очи траже, а уста изговарају један парадокс: чисти, неокалани умјетнички облици треба да нам омогуће да руке што дубље увучемо у ужас, мучу и талог свакодневног живота. Њепота натопљена истиним снажније дјелује и од истине и од саме њепоте узете по себи, јер смо, по ситуацији у којој се налазимо, упућени на истину и не диспонирани за онај чисти и неокалани осјећај њепоте што бисмо га имали сваки пут кад бисмо се налазили пред чистом умјетношћу. А истина никада, или готово никада, није лијепа, него горка и болна. Она, скоро по правилу, хоће њепоту да би се лакше поднијела. Није ли то парадокс захтјева кога живот поставља умјетности? Може ли умјетност остати вјерна животу, ангажовати се за људску ствар, слаједити интересе дана, а да то не умањује њену умјетничку вриједност?

Питање ангажмана није, ни онтички ни логички, прво и најфундаменталније питање умјетности. Оно претпоставља појам умјетности. Умјетност се по свом појму може или не може отворити идеји, па идеја, ако је у умјетности нашла своје мјесто, обогаћује или ремети садржај појма умјетности. То никако не значи да питање ангажмана морамо оставити за крај док послови око изградње појма о умјетности не буду завршени. Појам умјетности се израђује у живом контакту с непосредним објектом квалитета што их умјетност носи у себи, па ни методолошки није неоправдано истовремено упознавање цијелокупног објекта које се истовремено развија пред оним за кога је феномен умјетности постао питање. Ситуација у којој се налазимо, пак, често одређује аспект нашег приступа умјетности. Постоје ситуације, најчешће критичне ситуације, у којима се питање ангажмана тиска испред питања која му онтички и логички претходе. Оно (то питање ангажмана умјетности) тада избија у први план. Постаје, каже се, најактуелније, као што је то у наше вријеме.

И поред тога што је ово питање старо колико и умјетност, његових систематских одређења није било све до наших дана. И тек недавно у Паризу објављена књига Предрага Матвејевића „Пригодно пјесништво“ (Оглед о формама пјесничког ангажмана) представља, изгледа, први покушај да се овај проблем систематски одреди и интерпретира.

Први дио књиге садржи кратак и садржајан историјски преглед проблематике оног што би се могло назвати пригодном поезијом. Најстарије форме поезије, као и цијелокупна умјетност тога доба, биле су уско повезане са животом. Пјеване су у славу (или пригодно) рођења и смрти, богова и култова, побједа и пораза, церемонија и обреда, прослава и свечаности, па је пригодна поезија, према ријечима Матвејевића, „у свим древним пјесничким традицијама имала доминирајуће мјесто“. Проблем односа умјетника и заједнице, једнако као и проблем односа умјетности и живота није се ни постављао, јер је сваки човек, па према томе и пјесник са својим дјелом, са пјесмом, по природи ствари и по осјећању старих људи, цијелим својим бјелим припадао заједници у којој је живио. Саме прилике одређују форму, метар и функцију теме (пјевају се квааспјеве, руталице, наздравнице, пригоднице), па се историја поезије не може разумјети без разумијевања прилика у којима је настала и развијала се. Римљани су од старих Грка превзели утилитарни појам поезије. Калократича је пола естетски а пола утилитарни појам, јер значи јединство лијепог и утилитарног. Ни у средњем вијеку, а ни касније, све до појаве романтизма, поезија није напуштала непосредну близину живота у којој је певала. Изум штампарије је, међутим, ослободио пјеснике мепенства, а у 17. и 18. вијеку имамо нечувену инфлацију пригодне поезије свих врста.

Тек ће се код романтичара, у тежњи да пјесму, колико је то

могуће, учине „чистом“ и „апсолутном“, јавити неповјерење према пригодама и пригодничарству сваке врсте, које ће касније са Бодлером, Лотреамоном и Малармом прерастати у презир и отворен захтјев да се поезија ослободи времена и случајности. Утилитаризам компромитује поезију. Романтичари су сањали о идеалној њепоти, а симболисти отворено траже аутономију умјетности. Теофила Готје је дијете романтизма, а по њему истинска њепота не служи ничему: ангажована поезија је осуђена. Била је потребна ситуација каква је настала у доба окупације и отпора па да пјесници поново почну пјевати о озбиљним догађајима дана. Тада и Елар, и Десно, и Арагон, и Емануел пјевају о растућем отпору и борби за слободу, па ће им Бењамин Пере пребацити да су „издали смисао поезије“ и да су се „ставили у службу политичке акције“.

Тако је почела, на изглед, непомирљива препирка око односа поезије и реалитета, дјела и пригоде, појма умјетности и његове отворености за идеју (за поруку, за ријеч у ангажованом значењу ријечи) која (та препирка) још траје, а да сами појмови чији се однос тражи нису довољно изграђени и одређени. Према Матвејевићу, појам пригодне поезије (други дио књиге) не само да није довољно одређен, него се и мијења „из једне епохе у другу“, „од једне до друге литературе“, па чак и унутар једне епохе и једне литературе. Он издваја три значења овога појма: (1) Пригодна поезија која прати различите обреде; (2) Пригодна поезија као ангажована поезија; (3) Пригодна поезија која пјева о субјективном животу пјесника (Gelegenheitsgedichten — Гете).

Изгледа да је вријеме поезије која пјева о обредима што имају колективни карактер углавном прошло и да је поезије која пјева о приватном и субјективном животу пјесника, будући да се поред умјетничке вриједности пјесме тражи и њен ангажман у горњим питањима групе или колектива, мање значајна (али не умјетнички) ако не интендира неки друштвени однос, па је ангажована поезија у строгом значењу ријечи, поезија која се мијења у политичку акцију дана поново, у наше вријеме, избила у први план и постала, каже се, најактуелнија. Поново се поставља питање: да ли се поезија може ангажовати, а да не изгуби поетичност? Може ли поезија другачије до својим културним значењем подићи глас против нељудског у људском свијету? Може ли поетичка ријеч убити или интенција убија само поетичко?

Све што је пјесми спољашње може послужити само као „претекст“, вјерује Бодлер, само као „покретач“ вјерује Аполниер, као обичан „стимуланс“, вјерује Хегел, дакле само као мотив и инспирација. Ако се оно о чему пјесма пјева слаже са срцем и духом пјесника, са његовим жељама и с оним што му је валистито, с могућношћу да пјева, и то поетички, онда оно попрама вриједан и трајан смисао, као и сама пјесма. Ангажована умјетност, вјерује Матвејевић, није мање вриједна од апсолутно неангажоване, чисте умјетности, па нема разлога да се савремени читаоци налази у дилеми избора између Елијара и Мишоа, Мајаковског и Пастернака, Лорке и Елиота, јер поезија има своје неписано право на „различитост форми“. „Ништа нам не даје за право — каже аутор — да о њој (о пригодној и ангажованој поезији — М. З.) априори судимо као о нижој и секундарној поетичкој категорији“.

Ангажована поезија, ако није остала заробљеница историјског тренутка, носи у себи, као и свака друга права поезија, универзалну поетичку вриједност. Критериј раздвојења истинске и лажне поезије није у алтернативи ангажоване и неангажоване (везане и неvezане) поезије, него у поетичкој креацији, која је по свом највишем одређењу изнад поменутих алтернатива. Дobar примјер ангажоване поезије не пружају француски пјесници из 1914. године (Пол Фор, Пол Клодел, Едмон Ростан), која се губи у ономе о чему пјева (плава униформа, рат, борбени дух и скора победа — „брљање, баналности, клишеи, општа мјеста“), него Мајаковски, чији креаторски дух зна да овлада догађајем и да саржи потребну „дистанцу“ слободе

ПРЕДРАГ МАТВЕЈЕВИЋ

поетичког обликовања која је, према Матвејевићу, услов сваке велике поезије. Ангажована поезија на путу којим су ишли Брехт и Мајаковски, закључује Матвејевић, има лијепо будућност.

Књига која је пред нама показује нам то јасно, сажето, садржајно и аргументовано како историјски (први дио књиге) тако и теоријски (други дио књиге). Идеја коју је аутор хтио саопштити читаоцима изведена је паљиво одабраним ставовима што су се у историји пјесништва рађали у пријепору око проблема који је он ставио у питање, с намјером да га, колико је то нама познато, по први пут у европској литератури, систематски одреди. Проблем се третира са извјесном лакоћом која чини књигу приступачном свим читаоцима за сала само на француском језику. Аутор припрема проширено њемачко издање. Надамо се да ће се књига ускоро појавити и на нашем језику.

Мирко Зуровац

ПОВОДИ ЗА ДРУШТВЕНУ АКЦИЈУ

Нове могућности решавања стамбене кризе

АКО БИ СЕ ДНАС нашао човек који би тврдио да би Београд за годину дана могао да добије још 10.000 нових станова, а да до три пута јефтинијих од других, распоређених по читавој територији града, а без икаквих рушења, нових локација, и других посебних комуналних захтева, готово нико то не би поверовао. Једино би неколико стручних људи, без предрасуда, ову идеју прихватило као своју, али како ту идеју оживотворити? Како лепу жељу преточити у друштвену акцију? Који су путеви да се нешто корисно наметне широкој аудиторизију?

По свој прилици да је једини начин убедити јавност; одакле до прихватања само је један корак. Покушајмо.

Док у Београду влада стална несташница станова, атеља, сваковрних других просторија за рад, становање, забаву итд., преко 10.000 београдских поткровља стоји празно, неискоришћено, као слепи тавански простор, прашњав и упауцен. Један број преузимаљивих људи, на свој ризик, без олабурења надежних урбанистичких органа, преуредио је по неко поткровље у стан или атељу, али могућности поткровља, боље рећи тавана, далеко су шире, и бесмислено је игнорисати ову велику шансу да се допринесе ре-

шавању тешких криза у глади велеграда за новим архитектонским просторима. (Париз или Беч већ су одавно искористили сваки слободни кутак под крововима, као и сви други градови жељни простора за становање или рад.)

Напредак технологије грабења и производња савремених грабењивских материјала отклонили су све техничке разлоге ради којих поткровља нису могла да се преуреде по свим нормама грабењивског и архитектонског стандарда. Сазрели су услови да урбанисти са више наклоности прихвате смељива решења, бар оваде гас је у питању кров који већ постоји, на згради која такође већ постоји.

На нашем тржишту могу се сада добити, у практично неограниченим количинама, изванредне кинилинг-типкартонске плоче, које по квалитету потпуно замењују класичне материјале, док им је цена веома повољна. Пошто су сасвим лаке (8,5 кг по м²), преградни зидови од ових плоча заземарљиво су оптерећене за сваку постојећу конструкцију. Облагање кровне конструкције овим плочама, са унутрашње стране, уз примену ванредних изолационих материјала који се данас могу добити на тржишту, омогућава далеко повољнија термичка својства тог зида, од сваког другог класичног материјала. (У 7—8 см дебљине ове облоге, замењује се и 90—100 см дебљине зида од опеке).

Узимајући у обзир и друга повољнија својства у односу на класичне материјале (поред незначителне тежине и ниске цене, још и сува монтажа, као и изузетна брзина урадање), мора се доћи до закључка о неоспорно високој употребљивости ових материјала у свим системима грабења, углавком пре у уређењу таванских простора.

(Аутор ових редова има неких искуства у уређењу поткровља, и може примером да потврди своје тврдње. Веома простран, вишесобни стан, потпуно комфоран, корисне површине од 140 м², са свим уређајима, намештајем који је прављен, и опремом релативно луксузном, изграђен је на тавану једне куће за свега 14.000.000 старих динара, рачунајући и откуп тавана.)

Занемаривање ових материјала, и некоришћење њихових повољних особина, личило би одрицању од аутомобила за рачун коњске запреге, још уз тврђу да је коњска запрега бржа! Урбанистичкој тврдокорности више управо нема места, када један велеград (и не само Београд) вапје за стамбеним и другим архитектонским простором, и док му је доста стамбене кризе, робене умногоме на слепим колосцима наше недовитљивости, чији је један крак изгубљен у паучини старих и нових тавана.

Међу многим хиљадама стамбено угрођених, налази се и неколико хиљада чланова уметничких удружења, који би у амбијенту уређеног, оплемењеног поткровља, нашли право место и за егзистенцију, и за стваралаштво, и који сада обијају прагове немалих и недрагих, не би ли некако добили 20.000.000 ст. динара којих нема, за стан — кутију, којег такође нема. Њима би једна шира друштвена акција за преуређење поткровља широм земље, омогућила задовољавање основне потребе цивилизованог живота и рада. С друге стране, друштво би уштедело неупоредива средства, односно, истом логиком, за иста средства било би решено далеко више стамбених питања. Са гледишта економије, опет, неопортивно је и непромишљено, одабрати сјајну шансу у којој су сви на добитку: брзо и лако, уз незнатна улагања, значајно би се ублажио тешки бадаст стамбене кризе.

Ову велику, да не кажем, животну, шансу, потребно је прво пружити уметницима, не највише стога што су теже угрођени од осталих, већ првенствено због нашег необјашњивог отпора да се многа корисна акција брзо конкретно спроведе; због сумњивог вршења главом да ли ће све то бити добро; уметници ће пре свих, помало и због својих специфичних потреба за посебним амбијентом, разумети квалитет једног оваквог решења, и подупри друштвену акцију за спровођење програма преуређења сваког слободног метра под крововима.

Техничке сметње више не постоје. Сметње у свести људи, на жалост, јесу тешке, али нису непремостиве. Али, као радне акције, као покрет горана, итд. потребна је и „акција поткровља“.

Поткровља чекају...

Арх. Растко Закић

СТАВОВИ

За естетску бригу о граду

Наставак са 1. стране

специфичним случајевима, која, ако се не „погоди“, може понекад да поквари и деградира најлепше форме и облике на фасади. То се уочава код ових нужних интерлопација новограђе у ткиву већ постојећих градских четврти (разородних стадова — насталих из разних периода), у одаству ликовне квалитете и због непоштовања основних естетско-стилистичких законитости, те занемаривањем занатских финеса, где се обично сусрећемо са драстичним компоновањем боја, не везујући се ничим у интеријери са тоналитетом већ временом стечене патине, која код тих старих здања, понекад има и неке естетске вредности.

С друге стране, опет под тегом „модерно и атрактивно“, и у име неке пукне оригиналности — у жељи за уношењем извесних хуманистичких тенденција у све „живљив“ примени хроматске палете код оркестрације фасада, постижу се супротни ефекти, иза којих се обично најчешће крију сумњиви и лоши резултати, до кича и сваковрсног шарлатанства.

Или пак, код неких примера, у жељи за једноставношћу, али и без мињималне колористичке оплемењености, налазимо на униформности и сивило које није увек пријатно за око, јер делује „хладно“ и монотono.

Такође, по нашем мишљењу, као најекзативнији пример неуспелих колористичких акција у нашем граду, може послужити хетерогена обојеност возила градоко саобраћаја (црвена, зелена и други комбиновани тонови), претежно неукусном зеленом, „тупом“ — неиздражајном бојом, која са естетско-психолошког и функционалног гледишта није најсрећније изабрана и психички лоше делује на пешаке, који су у пословној ујурбаности принуђени на већу опрезност на прелазима и концентрацију, нарочито у озелењеним уличицама и скверовима. Можда ово захтева ликовно интервенцију, где би се вероватно неком одбраном, оплемењеном и „сигналном“ бојом отклониле овај очигледан „квар“, који не само што смета динамично саобраћајној ритмици, већ и лепоти и здрављу улица и тргова и наружује естетски изглед градоко архитектонике уопште.

То исто важи и за ноћну расвету и светлосну рекламу, за разне стереотипне знакове, фирме и натписе и друга дијаметрска и примитивна оглашавања по граду.

Парадоксално је да ми не користимо довољно стручна удружења ликовних уметника (иако их имамо два: УЛУС и УЛУПУС) кад је у питању ангажовање правних врних стручњака за поједини жанр у решавању оваквих и сличних естетских проблема.

То нам даје повода да скренемо пажњу на још једну аномалију у вези са критеријумом за оцењивање појединих пројеката са овог подручја, који се често прихватају и реализују, иако увек немају креативне вредности, али који желе да се по сваку цену прикажу као оригинални. То понекад ствара конфузију код неупућених, који ангажују разна нестручна мића за овакве специјалне пројекте, иако, пак, стручњаци из сличних професија којима то није прави фах.

Томе, без сумње, доприноси и низ других слабости често принципалне природе, као што је недовољна синхронизација надежних органа општинских скупштина и Градоко скупштина са одговарајућим стручњацима, који, додуше, имају мање — веће административну, али не и креативну интервенцију. Затим, недовољна естетска контрола (немамо ниједног естетског инспектора у граду), несистематичност, произвољност и недовољно ауторично проручавање, као и брига око перманентног решавања и унапређивања ових делатности (иако је ово у неку руку до сада водило Урбанистички завод градоко), које би се могле једино унапредити ако би се поверило одговарајућем естетском центру у нашем граду.

Стога сматрамо да је у овом целокупном изгледу градоко неопходно потребно оформити и учврстити једно такво „естетско тело“ састављено од најеминентнијих архитеката, сликара, естетичара и др. стручњака, које би било компетентно у одлучивању и праћењу свих естетских питања од општег значаја и интереса за наш главни град.

Љубомир Дамјановић

ПРИЛОЗИ ОБЈАВЉЕНИ У »КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА« У 1972. ГОДИНИ

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

САВРЕМЕНЕ ТЕМЕ

ПРОБЛЕМИ

ПЕРСПЕКТИВЕ

СТАВОВИ

СУОЧАВАЊА

БЛЕЧИЊ МИЛОРАД Р.: О неким песничким забудама. 416 (1. јун), 1.

БОЈОВИЋ БРАНКО: Коридо — једна непотребна суровост. 408 (1. фебруар), 5.

ВУЈАНОВИЋ ДРАГУТИН: Ауторитет у демократском друштву. 416 (1. јун), 1; Савест на испиту. 424 (1. октобар), 1.

ДАМЈАНОВИЋ ЉУБОМИР: За естетску брину о граду. 429 (16. децембар), 1.

ЗОГОВИЋ РАДОВАН: Поводом једног многоповодног писма. 427 (16. новембар), 12.

ИЛИЋ МИОДРАГ: Акропол ближи од Сопона. 410 (1. март), 1; Културне потребе радника. 417 (16. јун), 1; Знање хода пукевим кораком. 418 (1. јул), 1.

ЈАНИЋИЉЕВИЋ ЈОВАН: Митологија негативних појава. 414 (1. мај), 1.

ЈЕВТИЋ МИЛОШ: О нашој данашњој културној стварности I. 422 (1. септембар), 1; II. 423 (16. септембар), 1.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Реч-две о књижевним наградама. 413 (16. април), 1.

ЈЕРЕМИЋ НИКОЛА: Како избећи неспоразуме. 410 (1. март), 10.

ЈЕРОТИЋ ВЛАДЕТА: Човек у космосу или космос у човеку. 429 (16. децембар), 1.

КОСТИЋ ДР АЛЕКСАНДАР Б.: Склизнуће појма сексуалности човека. 409 (16. фебруар), 9.

ЛЕШИЋ ТИХОМИР: Босански круг кредом. 422 (1. септембар), 1.

МИЛОШЕВИЋ НОВАК Н.: О језику у уставним амањацима. 419 (16. јул), 1.

МИРКОВИЋ ЧЕДОМИР: Страни и наши језици. 418 (1. јул), 1; Противуречни шунд. 420—421 (1. август), 1.

ОРМАН ИВАН: Јесу ли потребне воштане фигуре? 408 (1. фебруар), 1; Време испитивања савести. 413 (16. април), 1.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: Смешљенија културна политика. 414 (1. мај), 11.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Некњижевно схватање књижевности. 416 (1. јун), 1; Уметност и публицитет. 420—421 (1. август), 1.

РАДОСАВЉЕВИЋ ДРАГИША: Глобом против шунда. 413 (16. април), 10.

ТИРНАНИЋ БОГДАН: Тематска затвореност југословенског филма. 420—421 (1. август), 1.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Врпје „великих“ романа. 424 (1. октобар), 1; Савременост као књижевна тема. 428 (1. децембар), 1.

НОПНИЋ БРАНКО: У свечаној дворани, пред историјом. 415 (16. мај), 1.

АНКЕТА

БАНДИЋ МИЛОШ И.: Стара и нова критика. Комплементарност метода. 413 (16. април), 4.

БЕГИЋ МИХАТ: Стара и нова критика. Циљ критике — естетски елемент. 414 (1. мај), 5.

БАГОЈЕВИЋ ДЕСИМИР: Традиција и иновација. Извјештај из језика сву певност. 416 (1. јун), 3.

БОГИЊЕВИЋ МИОДРАГ: Стара и нова критика. О суштини, не о методу. 412 (16. април), 3.

БОРИ ИМРЕ: Стара и нова критика. Методе зависе од књижевних дела (Превео с мађарског Сава Бабић). 413 (16. април), 4.

БРКОВИЋ ЈЕВРЕМ: Традиција и иновација. Народ и песник не могу се одрећи један другог. 416 (1. јун), 4.

ВИДАН ИВО: Стара и нова критика. Уметнички текст престаје бити светиња. 414 (1. мај), 3.

ВЛАЈКОВИЋ СВЕТОЗАР: Стара и нова проза. Континуитети још нису утврђени. 422 (1. септембар), 4.

ВУЈАНОВИЋ ДРАГУТИН: Традиција и иновација. Негацијом традиције постиже се лош ефекат. 417 (16. јун), 4.

ВУКОВИЋ ЧЕДО: Стара и нова проза. За непотребност са постојећим. 422 (1. септембар), 3.

ГАВРИЛОВИЋ ЗОРАН: Стара и нова критика. Велики низ методолошких могућности. 413 (16. април), 3.

ГРЧЕВИЋ ФРАЊО: Стара и нова критика. Заокрет према новим критичарским поступцима. 414 (1. мај), 3.

ДАВИД ФИЛИП: Стара и нова проза. Нема критеријума за поуздане оцене. 422 (1. септембар), 3.

ДРУГОВАЦ МИОДРАГ: Стара и нова критика. Максимална верност књижевном делу. 413 (16. април), 1.

ЗОРИЋ ПАВАЕ: Стара и нова критика. Аутономија дела је релативна. 412 (16. април), 3.

ИВАНОВИЋ ИВАН: Стара и нова проза. Континуитет нове прозе. 423 (16. септембар), 9.

ИГЊАТОВИЋ СРБА: Стара и нова критика. Стара, нова и нова критика. 414 (1. мај), 5.

ЈЕКНИЋ ДРАГОЉУБ: Традиција и иновација. Традиција — људски дух који се не прекида. 417 (16. јун), 4; У прилог непристрасном разговору. 423 (16. септембар), 7.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Стара и нова критика. Трајност и обнављање искуства књижевне критике. 415 (16. мај), 8.

КЕРМАУНЕР ТАРАС: Стара и нова критика. За динамичан плурализам критичких метода. 412 (1. април), 10.

КИШ ДАНИЛО: Стара и нова проза. За плурализам. 420—421 (1. август), 16.

КОШ ЕРИХ: Стара и нова проза. Трајности могућности за корисне синтезе. 420—421 (1. август), 5.

КРЊЕВИЋ ВУК: Стара и нова проза. За плурализам тенденција. 424 (1. октобар), 4.

ЛААИЋ ИВАН В.: Традиција и иновација. Традиција као компонента нечег обухватнијег. 416 (1. јун), 4.

ЛЕБЕДИНСКИ СЛАВКО: Стара и нова проза. Против набивања и деоба. 422 (1. септембар), 4.

ЛЕОВАЦ СЛАВКО: Стара и нова критика. Критичар стваралачки интегрисан. 412 (1. април), 10.

МАТВЕЈЕВИЋ ПРЕДРАГ: Стара и нова критика. Марксистичка критика и формална истраживања. 412 (1. април), 9.

МАБАРЕВИЋ ВЛАДО: Стара и нова критика. За дијалектичку аналитичко-синтетичку критику. 414 (1. мај), 3.

МИЛАНКОВ МОМЧИЛО: Стара и нова проза. Књижевност доноси светове, а не иновације. 423 (16. септембар), 7.

МИНАРАГОВИЋ БОЖИДАР: Традиција и иновација. Све је традиција у континуираном развоју поезије. 416 (1. јун), 4.

МИТРОВ ДИМИТАР: Стара и нова критика. Јединство научног и стваралачког приступа. 412 (1. април), 9.

МИХАИЛОВИЋ ДРАГОСЛАВ: Стара и нова проза. Неудобно ненамеравано путовање. 423 (16. септембар), 7.

НОГО РАЈКО ПЕТРОВ: Традиција и иновација. Под празним небом плачу соколари. 417 (16. јун), 4.

ПАДАВЕЦ ПРЕДРАГ: Стара и нова критика. Тотални метод и плуралистичка критика. 413 (16. април), 5.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: Традиција и иновација. За традицију и против не. 419 (16. јул), 4.

ПОТРЧ ИВАН: Стара и нова проза. Књижевност треба да има дубоке корене. 422 (1. септембар), 3.

ПРИЦА ЧЕДО: Стара и нова проза. Не владаати, већ стварати. 423 (16. септембар), 7.

ПУВАЧИЋ ДУШАН: Стара и нова критика. Сасишло методолошког догматизма. 414 (1. мај), 5.

ПУСЛОЈИЋ АДАМ: Традиција и иновација. „Традиционализам“ као натприродна појава. 418 (1. јул), 4.

РЕБЕП ДРАШКО: Стара и нова критика. Ни казнена експедиција, ни једногласни хор. 412 (1. април), 9.

САРАЈЛИЋ ИЗЕТ: Традиција и иновација. Питање поезије — питање личности. 416 (1. јун), 4.

СИМОВИЋ ЉУБОМИР: Традиција и иновација. Иновације су могуће на основу онога што је већ учињено. 418 (1. јул), 4.

СКОТИ БАКОМО: Традиција и иновација. Традиција — индикатор будућности. 417 (16. јун), 4.

СЛАВИЧЕК МИЛИВОЈ: Традиција и иновација. Пеллирам за самопрепознавање. 416 (1. јун), 3.

СТОЈОВИЋ МИЛОРАД: Стара и нова критика. Одговорност за јавну ријеч. 413 (16. април), 5.

ТАУФЕР ВЕНО: Традиција и иновација. Свака песма — смрт и рођење традиције. 416 (1. јун), 3.

ТИШМА АЛЕКСАНДАР: Стара и нова проза. Нови продор реализма. 420—421 (1. август), 5.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Стара и нова проза. Ако ншта, остаје аутентично дјело. 420—421 (1. август), 6.

УГРИНОВ ПАВАЕ: Стара и нова проза. Авангардно је нужно класично. 422 (1. септембар), 3.

УРОШЕВИЋ ВЛАДА: Традиција и иновација. Традиција традиције. 418 (1. јул), 4.

ЦАЦИЋ ПЕТАР: Стара и нова критика. Раскрша критике. 414 (1. мај), 4.

ЕСЕЈ

МАЛИ ЕСЕЈ

ПИТАЊА ИСТОРИЈЕ

СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИЖЕВНЕ АНАЛИЗЕ

КЊИЖЕВНЕ ТЕМЕ

ПОЛАРИЗОВАНЕ ТЕМЕ

ПОГЛЕДИ

ПРИМЕРИ

КРИТИКА КРИТИКЕ

ПРОБЛЕМИ КРИТИКЕ

ТЕОРИЈА КРИТИКЕ

ФИЛОСОФИЈА

АРСОВСКИ ГЕОРГИ: Метафора у савременој македонској поезији. 409 (16. фебруар), 5.

БАСАРА МИЛЕ: О једној „критички“ дјела Владана Деснице. 408 (1. фебруар), 8.

БРБОРИЋ БРАНИСЛАВ: Отворена питања српскохрватског језика. 406 (1. јануар), 9; 407 (16. јануар), 10.

ВИТЕЗОВИЋ МИЛОВАН: Јован Скерлић. 408 (1. фебруар), 11.

ВИТОШЕВИЋ ДРАГИША: На тему: песник и доба. 410 (1. март), 1.

ВЛАТКОВИЋ ДРАГОЉУБ: Јован Скерлић и Сремчев „Вуканин“. 410 (1. март), 6.

ДАМЊАНОВИЋ МИЛАН: Откриће марксизма у оквиру феноменологије. 426 (1. новембар), 7.

ДЕСНИЦА ВЛАДАН: Три необјављена писма о умјетности: О реализму. Интенционалност у умјетности. Хотимично искуство. 412 (1. април), 8.

ЕГЕРИЋ МИРОСЛАВ: Природа критичке рефлексije. 412 (1. април), 3; О духу, па и стилу Исидоре Секулић. 419 (16. јул), 3.

ЖИВКОВИЋ ДРАГИША: Поетика Богдана Поповића. 408 (1. фебруар), 3.

ЗОРИЋ ПАВАЕ: Роман и велики стил. 423 (16. септембар), 5; Метафизички реализам Иве Андрића. 426 (1. новембар), 3.

ЗУРОВАЦ МИРКО: Књига о ангажованој поезији (Предраг Милојевић: „Пригодло песничство“). 429 (16. децембар), 10.

ИВАНОВИЋ РАДОМИР: Стваралачки поступак Михаила Лаића. 413 (16. април), 7.

ИГЊАТОВИЋ СРБА: Паклени свитак. 409 (16. фебруар), 5.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Романи Милоша Црњанског или превасиђена супротност између поезије и историје. 420—421 (1. август), 3; Ликовна уметност на тлу Југославије. 427 (16. новембар), 9; У оквирима иностраних формула и у сенци застарелог Скерлића. 428 (1. децембар), 3; Још реч-две о периодизацији историје књижевности. 429 (16. децембар), 7.

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Између ироније и утопије. Записи на маргинама књиге Лава Троцког „Књижевност и револуција“. 407 (16. јануар), 7; „Фински нож“ за Михаила Бугакова. Поводом премијере филма „Мајстор и Маргарита“. 427 (16. новембар), 5.

КАЛЕЗИЋ ВАСИЛИЈЕ: Књижевни почети Милана Богдановића. 412 (1. април), 4; Добрица Ђосић и Достојевски. 422 (1. септембар), 5.

КОВАЧ НИКОЛА: Традиција, критика, поезија. 407 (16. јануар), 1.

КОСТИЋ ДР АЛЕКСАНДАР Б.: Сексуалност и укус. 411 (16. март), 11.

БИОГРАФСКИ ДОДАТАК У ОВОМ БРОЈУ ИЛУСТРОВАН ЈЕ ЕКСПОНАТИМА СА ИЗЛОЖБЕ „ЦРТЕЖИ СРПСКИХ УМЕТНИКА ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА (1830—1930) — НОВАК РАДОНИЋ: ПОРТРЕТ

ЛЕБОВИЋ БОРБЕ: Друга деценија савремене српске драме. 428 (1. децембар), 1.

ЛЕОВАЦ СЛАВКО: Маштовите језичке игре Борба Марковића Кодера. 410 (1. март), 3.

МАБАРЕВИЋ ВЛАДО: Смисао и одговорност књижевне ријечи. 408 (1. фебруар), 1; Књижевност и револуционарни мит. 412 (1. април), 1.

МАКСИМОВИЋ МИОДРАГ: Пеба Милосављевић 1972. 414 (1. мај), 7.

МАТИЋ ДУШАН: Уагре буди забележено. VII. 406 (1. јануар), 1; VIII. 407 (16. јануар), 1; IX. 410 (1. март), 12.

МАШАНОВИЋ ДИМИТРИЈЕ А.: Књижевно дело Исака Самокованје. 424 (1. октобар), 3.

МИНИЋ ВОЈИСЛАВ: Између два времена и два свијета. Романи Борислава Пекића. 418 (1. јул), 3.

МИРКОВИЋ ЧЕДОМИР: Странпутице књижевне критике. 427 (16. новембар), 3.

НЕДЕЉКОВИЋ ДРАГАН: Белешке о „Мртвим душама“ Николаја В. Гогоља. 428 (1. децембар), 7.

НЕДЕЉКОВИЋ ДРАГОЉУБ: Уметност и правда. 406 (1. јануар), 8.

НИКОЛИЋ МИХАИЛО: Драма и трагедија. 418 (1. јул), 9.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Почетак нове игре. 422 (1. септембар), 7.

ОГЊАНОВИЋ ДРАГУТИН: Душан Васиљев — песник бунта и пораза. 410 (1. март), 7.

ПАВАЛОВИЋ МИОДРАГ: Модерност и песничство. 406 (1. јануар), 4.

ПОПОВИЋ БРАНКО: Развојна линија романа Михаила Лаића. 407 (16. јануар), 3.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Јован Скерлић и Јоаким Вујић. 410 (1. март), 5; Критичка неутралност. 412 (1. април), 1; Различити мотиви просјубивања књижевних дела. 417 (16. јун), 1.

РЕБЕП ДРАШКО: Речи и песничка слобода. 417 (16. јун), 1.

СЕЛИМОВИЋ МЕША: Целовита мисао о животу. 417 (16. јун), 8.

СИОРАН Е. М.: Декор спознавања (С француског превео Мића Данојлић). 419 (16. јул), 7.

ТАТАРКИЈЕВИЋ ВЛАДИСЛАВ: Срећа и морал (превео Петар Вујић). 411 (16. март), 7.

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Волите ли Симеона? 417 (16. јун), 3.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Роман о босанско-херцеговачкој литератури. 409 (16. фебруар), 3.

БОСИЋ ДОБРИЦА: Традиција и савременост. 406 (1. јануар), 1.

ЦРЊАНСКИ МИЛОШ: Микеланђелово Давид. 406 (1. јануар), 5.

ШОП ИВАН: Бранко Попић и Насредин-хота. 429 (16. децембар), 3.

ИНОСТРАНЕ ТЕМЕ

КУЛТУРА У СВЕТУ

АНТОВ ДРАШКО: Моја највећа обавеза је да пишем. Разговор са Хајрихом Белом. 429 (16. децембар), 12.

БОЖОВИЋ РАДЕ: Фестивал поезије у Багдаду. 417 (16. јун), 11.

ГОНЗАЛЕС МИГУЕЛ ПЕДРО: Савремена кубанска књижевност: Белешке о јужноамеричком роману (Превела Кристина Видаковић). 420—421 (1. август), 11.

ЈАНКОВИЋ ВИДОСАВА: Канадско песничство — јуче и данас. 28 (1. децембар), 9.

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Осамдесет година Константина Феџина. 411 (16. март), 10; Михаил Бахтин још једном о Достојевском. 425 (16. октобар), 10.

КАРАСО ХОРХЕ ОНЕМО: Савремена кубанска књижевност, Хуан Кардела (Превела Кристина Видаковић) 420—421 (1. август), 12.

КИТАНОВИЋ БРАНКО: Пушкин и његови многобројни потомци. 406 (1. септембар), 12.

ПОПОВИЋ АЛЕКСАНДАР Б.: Хајриху Белу — Нобелова награда 1972. 426 (1. новембар), 12.

СУБОТИН СТОЈАН: Трагични песник Ципријан Ками Норида. 409 (16. фебруар), 11; Пролетерски песник Владислав Бровески. 411 (16. март), 10.

ХЕЛЕР ХЕАГА: Рихард Халденбек — последњи аванст (Превео с немачког Александар Б. Поповић). 424 (1. октобар), 11.

ИНТЕРВЈУ

ВУЧЕТИЋ МИЛЕНКО: Епифа ствараоцима који су имали предност. Разговор са Радомиром Стевићем Расом. 425 (16. октобар), 12.

ДИМИТРИЈЕВИЋ ВЛАДИСЛАВ: Спој нашег фолклора и европске музике. Разговор са Крешимиром Барановићем. 406 (1. јануар), 12; Музика као обликовање хуманистичких осећања. Разговор са Милованом Логаром. 423 (16. септембар), 12.

ЖИКИЋ ДР МАРИЈА: Ништа се више не постиже снагом. Разговор са Пером Бак. 409 (16. фебруар), 12; Литература ће наставити да се развија. Разговор са Артуром Милером. 413 (16. април), 12.

КРИКОФ ПЕТЕР: Организовано друштво не може без уметности. Разговор са Карлом Цукмајером (Превео Милорад Софронијевић). 414 (1. мај), 12.

МИХАИЛОВИЋ АЛЕКСАНДАР Д.: Данашња литература је у кризи. Разговор са Божидаром Ковачевићем. 429 (16. децембар), 11.

ПЕИЋ БРАНКО: Оа дуалистичког друштва до самоуправљања. Разговор са Рожом Гародијем. 411 (16. март), 12.

РАДОВИЋ МИОДРАГ: Живимо у доба правих „сеоба народа“. Разговор са Драганом Недељковићем. 419 (16. јул), 12.

РАЈКОВИЋ ЉУБИША: Учење о јединству текста треба напустити. Разговор са Роданом Бартом. 418 (1. јул), 11.

СВИЛЕНОВ АТАНАС: Таленат је неопходан у сваком раду. Интервју Иве Андрића. 428 (1. децембар), 12.

СКОТИ БАКОМО: Новатори плаћају неуспехом веру у своју вредност. Разговор са Алфонсом Гатом. 422 (1. септембар), 12.

ТРЕНКОВИЋ ВЕРА: Мали идеолошки вихори не интересују. Разговор са Жаном Мари Ле Клезиво-ом. 407 (16. јануар), 12.

ШАЛЕ ВИНКО: Свирам оно што откријем. Разговор са Свјатославом Рихтером. 410 (1. март), 11; Јединство поезије и музике. Разговор са Светомиром Настасијевићем. 415 (16. мај), 12; Музика и когезијенција. Разговор са Кириллом Кондрашиним. 424 (1. октобар), 12; Савременство у певању не постоји. Разговор са Николајем Бауровом. 428 (1. децембар), 12.

ЈУБИЛЕЈИ

ДАТУМИ

ГОДИШЊИЦЕ

ОЖИВЉЕНА ПРОШЛОСТ

ДОГАБАЈИ

СВЕДОЧАНСТВА

НАГРАДЕ

ПОДСЕБАЊА

ДОКУМЕНТИ

ТРАЈНЕ ВРЕДНОСТИ

ТРАЈНЕ ВИЗИЈЕ

ОСВРТИ

БАСАРА МИЛЕ: О личности. Владана Деснице. 412 (1. април), 8.

ВИТЕЗОВИЋ МИЛОВАН: Стота година Радоја Домановића. 410 (1. март), 4.

ВОЈВОДИЋ РАДЕ: Запис о Андрићу, а посебно о „Проклетој авији“. 425 (16. октобар), 6.

ДАВИДОВ ДИНКО: Спомен на Крачуна. Преда прославу 125-годишњице Галерије Матице српске. 418 (1. јул), 10.

ДОБРОТА ЈЕДЕНА: Поетске слике воде у роману Марсела Пруста „У трагичну за изгубљеним временом“. 424 (1. октобар), 7.

ДОЛАР ЈАРО: Поштења, одлучност и истрајност (Превео Петар Вујичић). 424 (1. октобар), 1.

БОКОВИЋ МИЛАН: Једно сећање. 425 (16. октобар), 5.

ЗОРИЋ ПАВАЕ: Бранко Ђопић — добитник Негошеве награде. 423 (16. септембар), 1.

ИВАНОВИЋ РАДОМИР: Хумор Јакова Игњатовића. 427 (16. новембар), 1.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Програм развоја култура народности у Србији. Предлог за улагање републиканских средстава за подстицање културне делатности народности на подручју уже Србије од 1972. до 1975. године. 419 (16. јул), 1; Дело засновано на народној мудрости. 425 (16. октобар), 5.

ЈЕРКОВИЋ ДУШАН: Сећања на Вељка Милевића. 415 (16. мај), 11.

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Хлебњиков и Блок: једно поређење. 418 (1. јул), 7.

КОСТА МИЛИЧЕВИЋ: ВОЈНИК

ЈОВАНОВИЋ РАШКО В.: Поезија игре. Јованка Бјегојевић 20 година на сцени. 416 (1. јун), 10.

ЈУРИШИЋ ШИМУН: Трагична судбина Доње Инес. 413 (16. април), 11; Књижевност у „Народном листу“. 416 (1. јун), 10; Матија Влачић — утемељитељ херменевике. 482 (1. децембар), 11.

КИСИЋ ОСТОЈА: Опирале несавесности времена. Белешке о Марку Ристићу. 426 (1. новембар), 5.

КОВАЧЕВИЋ БОЖИДАР: Сто година Бете Вукановић. 413 (16. април), 10.

КОРАЋ СТАНКО: Свјет, људи и реализам Владана Деснице. 412 (1. април), 7.

КОСТИЋ ЦВЕТКО: Социолошка мисао Иве Андрића. 425 (16. октобар), 5.

КРЊЕВИЋ ВУЈК: Андрићева мудрост. 425 (16. октобар), 1.

КРСТАНОВИЋ ЗАРАВКО: Скица о Лудевиту Вулићевићу. 428 (1. децембар), 11.

ЛЕОВАЦ СЛАВКО: Никанор Грујић песник полетних стихова. 415 (16. мај), 4.

МАРИНКОВИЋ БОРИВОЈЕ: Из историје схоластичке философије код Срба у 18. столећу. 407 (16. јануар), 8.

МАРКОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Добриша Цесарић песник тихих нежних страсти. 415 (16. мај), 7.

МИЛАНКОВИЋ МОМЧИЛО: Иво Андрић и нове књижевне генерације. 425 (16. октобар), 1.

МИЛОВАНОВИЋ БРАНКО: Фра Грго Мартић. 150-годишњица рођења. 427 (16. новембар), 2.

МОЈАШЕВИЋ МИЉАН: Из духовне биографије Иве Андрића. 426 (1. новембар), 7.

НЕДИЋ ВЛАДАН: Одајек Вукове прве књиге „Српских народних pjesама“. 423 (16. септембар), 3.

НИКОЛИЋ МИЛОЈЕ Р.: Из студентских дана Богдана Поповића. 412 (1. април), 11; Змајева љубав према „Невену“. 417 (16. јун), 10.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Пучањ у воду. 425 (16. октобар), 6.

НУШИЋ БРАНИСЛАВ: Говор о хуманости (уводна белешка А. Пејовића). 429 (16. децембар), 5.

ОГЊАНОВИЋ ДРАГУТИН: Првени буревишник Коста Абрашевић. 415 (16. мај), 6.

ПЕЛОВИЋ АЛЕКСАНДАР: Непознати рукопис Душана Јерковића. 415 (16. мај), 11.

ПОПОВИЋ АЛЕКСАНДАР Б.: Седамдесет година Буле Иљеша. 429 (16. децембар), 7.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Скромност или самопоуздање. Белешке на маргинама старих српских часописа. 408 (1. фебруар), 1. Судбина и орачи мора. 425 (16. октобар), 5.

РАЦКОВИЋ МИОДРАГ: Песничка друга реалност. Химичка визија живота у поезији Тина Ујевића. 415 (16. мај), 5.

РЕБЕП ДРАШКО: Андрићев градови. 425 (16. октобар), 4.

РИСТИЋ МИЛИВОЈЕ: Два Андрићева лика. 425 (16. октобар), 4.

САВИЋ ПАВАЕ: Сматра културног развоја (Реч на Сабору у Тршћу). 423 (16. септембар), 1.

САМАРИЋ РАДОВАН: Историјски значај Српске књижевне задруге. Наука у Српској књижевној задрузи. 417 (16. јун), 7.

СЕЛИМОВИЋ МЕША: Страсна чежња за животом без зла. 425 (16. октобар), 3.

СТИПЧЕВИЋ НИКША: Историјски значај Српске књижевне задруге. Српска књижевна задруга и књижевност. 417 (16. јун), 8.

СУБОТИЋ СТОЈАН: Асопиа Стаф — вечита младост пољске поезије. 419 (16. јул), 10.

ТРАЈКОВИЋ НИКОЛА: Сећања на Владислава Петковића — Днса. 424 (1. октобар), 9.

ТРИ ПИСМА ДОБРОСЛАВУ РУЖИЋУ: Писма: Б. Б. Нушића, А. Комарчића и Милана Б. Бурића. 416 (1. јун), 8.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Хамза Хумо — сепдалаја, романтик, боем. 415 (16. мај), 6.

БОСНИЋ ДОБРИЦА: Историјски значај Српске књижевне задруге. Традиција и стваралаштво. 417 (16. јун), 7.

ЧУРЧИЋ ЛАЗАР: Захарија Орфалин — „белосветска скитница“? 424 (1. октобар), 12.

ЦАЦИЋ ПЕТАР: Шаманско екстатично искуство. 425 (16. октобар), 1.

ЦУМХУР ЗУКО: Андрић мота дегниства. 425 (16. октобар), 4.

ШИТА ВЕХАП: Песник „своје народу“. Поводом 40-годишњице књижевног рада и додељивања АВНОЈ-еве награде Есаду Мекулију. 408 (1. фебруар), 12.

ШОП ИВАН: Песници једне генерације. Поводом додељивања АВНОЈ-еве награде Скендеру Куденовићу и Душану Костићу. 428 (1. децембар), 1.

КАРИКАТУРЕ

ВИЊЕТЕ

ИЛУСТРАЦИЈЕ

СТРИП

ВИТОРОТИЋ НАДА: 417

ВУЈАКЛИЈА ЛАЗАР: 415

ГРИФАКАНИ ЕН: 408

ДРАГУЉ ЕМИР: 408

БОКИЋ ДУШАН: 423

БОРБЕВИЋ СТЕВАН: 408

ИСАКОВ БОРБЕ: 426

КАПОР МОМО: 409, 411, 412, 413, 414, 416, 417, 418, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428.

КРШИЋ БОГДАН: 429

ЛУДВИГ ДУШАН: 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427.

МАКСИМОВИЋ МИЛОШ: 424

МАРИНКОВИЋ МИЛАН: 411, 416.

МАРКОВИЋ МИРЈАНА: 418

МАРКОВИЋ МОМА: 420-421

МИЛИЋ СЛОБОДАН: 408

МИЛОРАДОВИЋ МИЉА: 419

ОБРАДОВИЋ ДРАГИША: 427

ПРОДАНОВИЋ БОЖА: 419

СТОЈАНОВИЋ МИОДРАГ: 409, 416, 422.

СТОШИЋ ДИМИТРИЈЕ — ДИС: 420-421

ЦИОНИЋ БРАНКО: 413, 422.

ЦУМХУР ЗУКО: 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 420-421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 429.

КРИТИКА

ДАВИД ФИЛИП: Хроника са обала Тисе (Павле Угринов: „Домаја“). 407 (16. јануар), 6.

ЗОРИЋ ПАВАЕ: Реализам, алегорија и — етика (Живојин Павловић: „Канн и Авел“). 408 (1. фебруар), 4; Поезија нашег времена (Мирко Магарашевић: „Поворке трогута 1999“). 410 (1. март), 8; Знад тривијалног схватања сатире (Ерих Кош: „Зашто да не?“). 412 (1. април), 5; Ширина и вредности (Милан Комненић: „Новије српско песничство“). 416 (1. јун), 5; Живот после смрти (Младен Марков: „Ликвидација“). 418 (1. јул), 5; Чежња за постојбином (Раши Аивада: „Атлантида“). 420—421 (1. август), 4; Подсмех епском патосу (Љубомир Симоновић: „Уочи трећих петлова“). 422 (1. септембар), 9; Дух интелектуалног истраживања (Предраг Палаестра: „Посератна српска књижевност“). 424 (1. октобар), 5; Свест о смислу поезије (Бошко Богетић: „Трешни бокор“). 428 (1. децембар), 5;

ИВАНОВИЋ РАДОМИР: Песма и њени народни извори (Ведмир Милошевић: „Небески виногради“). 407 (16. јануар), 6.

ИГЊАТОВИЋ СРЕА: Песничство модерне експресије (Милутин Петровић: „Глава на пању“). 407 (16. јануар), 5.

ЈЕРЕМИЋ ЉУБИША: Моћ гротеске (Мирко Ковач: „Ране Луке Мештрешћа“). 409 (16. фебруар), 4; Неодостигнута поетичност (Светозар Влајковић: „Неко друго лето“). 417 (16. јун), 5.

МИНИЋ ВОЈИСЛАВ: Човек у рагу — раг у човеку (Сретен Асановић: „Дијела смрт“). 407 (16. јануар), 6.

МИРКОВИЋ ЧЕДОМИР: Друштвени роман (Ерих Кош: „Досије Храбак“). 410 (1. март), 8; Фантастично алегоријски роман (Милановић Петровић: „Последње брдо“). 412 (1. април), 5; Нови песник за децу (Милован Витезовић: „Ја и канички песници“). 414 (1. мај), 8; Лирско певање о револуцији (Драган Колунија: „Полемево“). 415 (16. мај), 8; Вера у значај језика (Буро Далјановић: „Успомене из пакла“). 416 (1. јун), 5; Оживљавање и тумачење историје (Добрица Ђосић: „Време смрти“). 417 (16. јун), 5; О бунтовнику као страдалици (Раде Војводић: „Кнез таме“). 419 (16. јул), 5; Стиховани дејци лексикон (Ранко Симоновић: „Ствари на своје месту“). 420—421 (1. август), 4; Књига о бруталности (Иван Ивановић: „Првени краљ“). 423 (16. септембар), 4; Тумачења без предрасуда (Предраг Протић: „Стваралац и политика“). 424 (1. октобар), 5; Роман године? (Александар Тишма: „Књига о Блему“). 428 (1. децембар), 5; Пролаз, поезија и социологија (Милован Данојанић: „О раном устајању“). 429 (16. децембар), 4.

НОГО ПЕТРОВ РАЈКО: Ново име (Бранко Чучак: „О ништа и остало“). 407 (16. јануар), 4.

ПЕИЋ БРАНКО: Рустични сјај (Слободан Цунић: „Курјак“). 407 (16. јануар), 5.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: Нова димензија гротеске (Вито Марковић: „Пустош и смрт“). 408 (1. фебруар), 4; Песник на критичкој пракси (Иван Лајић: „Критика и дело“). 411 (16. март), 8; С разлогом обновљен почетак (Љубомир Симоновић: „Словенске елетије“). 413 (16. април), 5; Поетско у историјски трајном (Васко Попа: „Усправна земља“). 415 (16. мај), 9; Унутрашње димензије ствари (Мирслав Максимовић: „Снавач под ушјацем“). 417 (16. јун), 5; На основна идеја (Иван Славинић: „Analecta“). 418 (1. јул), 5; Збирка посталичких стихова (Момчило Параушић: „Кућа воде“). 420—421 (1. август), 4; Смиао трагичног погледа (Драгиња Урошевић: „Згасје“). 423 (16. септембар), 4; Одбрана виталности литературе (Данило Киш: „Поетика“). 426 (1. новембар), 4; Ауг према легенди о песнику (Бранко Милковић: „Сабрана дела“). 427 (16. новембар), 4; Поетски педаљ трајности (Стојан Вујичић: „Расточење“). 428 (1. децембар), 5.

ПОПОВИЋ БРАНКО: Лирска неспокојства (Слободан Поповић: „Памне“). 407 (16. јануар), 6.

ПЕТРОВИЋ СЛОБОДАН: Метанаучни поглед на свет (Светомир Б. Николајевић: „Мисао као одраз времена“). 407 (16. јануар), 5; Философска мисао нашег поднебља (Др Андрија Стојковић: „Развитак философије у Срба 1804—1944“). 427 (16. новембар), 4.

ПРЕДИЋ ВЛАДИМИР В.: Песме о љубави и пролазности (Милош Николић: „Катабасис“). 429 (16. децембар), 4.

РАЦКОВИЋ МИОДРАГ: Потреба за епичном (Оскар Давичо: „Завичаји“). 407 (16. јануар), 4.

СРЕЊКОВИЋ МИЛУТИН: Истраживање средњовековне поезије (Борбе Трифковић: „Портрет у српској средњовековној књижевности“). 407 (16. јануар), 4.

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Драма ратника непокорица (Славко Јаневски: „Изабрана дела“). 409 (16. фебруар), 4; Стваралац у светлости творенине (Миодраг Друговић: „Књига за Јаневски“). 411 (16. март), 8; Научна мала књижевност Косова (Радмир Ивановић: „Књижевност стваралаштво Косова на српскохрватском језику“). 414 (1. мај), 8; Зашто антологија измиче антологичару? (Остоја Кисић: „Један век српске поезије“). 416 (1. јун), 5; Жива реч о мртвом времену (Танасије Младеновић: „Мртво време“). 418 (1. јул), 5; Гејак као лирски јунак (Бранко В. Радичевић: „Изабрале песме“). 419 (16. јул), 5; Поема о спасоносном инауту (Славко Јаневски: „Тврдоглави“), са македонског превео Бранко Каракаш, 422 (1. септембар), 9; Оцена једног раздобља (Слободан Ж. Марковић: „Књижевни покрети и токови између два светска рата“). 423 (16. септембар), 4; Човек суди државнику (Чедо Вуковић: „Судиште“). 426 (1. новембар), 4; Тихи, нежни пркос (Лука Штековић: „Непрестани повратак“). 427 (16. новембар), 4; Трагање за братом (Ристо Трифковић: „И пробуди се човек“). 429 (16. децембар), 4.

ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

АМБРОЗИЋ КАТАРИНА: Једна оригинална национална варијанта барока. (Поводом изложбе „Чешки барок“). 414 (1. мај), 10.

БОШЊАК СРЕТО: Уметничка свест и време (Борбе Анарејевић-Кун: Сликe). 407 (16. јануар), 9; Стваралачко откривање (Здравко Блажић: Тридесет пет година рада). Парадокс целовитости (Иво Фришчић: Сликe). 408 (1. фебруар), 9; Синтеза прошлог и будућег (Александар Божић: Сликe). Редукција до битног (Милан Балаша: Пртежи). 410 (1. март), 9; Критички пресека. Изложба: Критичари су изабрали 71). 411 (16. март), 9; Потврђена зрелост (Хади Тиквеша: Графика и пртежи). 412 (1. април), 11; Рационална конструкција духа (Душан Оташевић: Сликe — објекти и пртежи). 413 (16. април), 9; Између психологије и експресије (Владимир Комац: Скулптуре и пртежи). Материја као предмет (Владислав Тодоровић-Шпила: Сликe и пртежи). 414 (1. мај), 10; Знање као мудрост и искуство (Пеба Милосављевић: Сликe и колажи). 416 (1. јун), 8; Тежња ка универзалном (Надежда Првуловић: Сликe). 418 (1. јул), 8; Потврда вредности (Југословенска графика 1965—1972). 419 (16. јул), 9; Природни облик слике (Марино Барта: Сликe). Жудаља са сликом (Боро Барух: Сликe и пртежи). 420—421 (1. август), 7; Усамљено дело (Матија Вуковић: Скулптуре 1952—1972). 425 (16. октобар), 8; Богат почетак ликовне сезоне. Исконска боја истине (Марко Челебеновић: Сликe). Дух и материја скулптуре (Небојина Митрић: Скулптуре и пртежи). 426 (1. новембар), 9; Дело ретке целовитости (Асониа Шејка: Ретроспективна изложба 1952—1970). 427 (16. новембар), 8; Аутономност дела (Ото Лого: Скулптуре 7). 428 (1. децембар), 8; Јединство слике и речи (Богдан Кришић: Графика — књиге) (Бранко Милутић: Сликe). 429 (16. децембар), 8.

ЛЕТОПИС

Број 406 (1. јануар): О књижевности Румуна у Војводини (Момчило А. Савић); О култури турске народности на Косову (Искендер Музбег); Јубилеј Мирослава Чаглаовића (Рашко В. Јовановић); Нови часопис за поезију и поезику (Б.); Јонеско хвали филм „Тројанке“; У чему је смисао експресионизма (А. Б. П.).

Број 407 (16. јануар): Реалтизизам Душана Матића; Педесет година Гимназије у Требињу.

Број 408 (1. фебруар): Филм цртаних људи (Владимир Драјзасл); Музика као радио-драма (Р. С.); Мирко Ковач — добитник награде „Милован Говачић“; Потенцијално највећи амерички писац; Стогодишњица рођења Вацлава Ворозског (М. Ј.); Две књиге о англиској поезији књижевности; Нови подухвати у извођењу оперских дела; Рајнер Мариа Рилке у СССР-у (Р. С.); Први комунални биоскоп у СР Немачкој (Р. С.).

Број 409 (16. фебруар): Домановићев сустрет (Драган Ђоран); Награда „Културе“ Владиславу Татаркијевићу (Стеин); Змајева награда Весни Парун; Установљена награда „Драгојло Дуђић“ (Б. А.); Скуп слависта Србије (М. Ј.); Узлучници против хијерархије (Р. С.).

Број 410 (1. март): Награда „Милан Богдановић“ Драшкун Ребену; Борбино дуго памћење (Феликс Пашић); Франц Еленс; Присутност Цесарићеве лирике (И. Ш.); Мернет Мур; Нови савез писца (Ч. М.); Милутину Петровићу награда „Бранко Милковић“.

Број 411 (16. март): Борис Зајев (М. Ј.); Франц Махера; Педесетогодишњица смрти Бованија Верге (С. М.); Да ли је критика школа из Кембриџа задевања?; НИН-ова награда касни (Ч. М.); Подријетло Марка Пола (Шимун Јуришић).

Број 412 (1. април): Идолатрија примитивизма; Осип Мандељштам на француском језику; Оријентације београдских галерија (Б.); Аутика-аспекти за схватање жене; Тијело жене. Прва самостална изложба Перине Дољанина у Сплату (Ш. Ј.); И Требиње фестивалски град (М. В.); Георгиј Ааамовић (М. Ј.).

Број 413 (16. април): Издавачка предузећа и писци; Још један велики јужноамерички писац; Бугарске песничке у преводу Десанке Максимовић (Владимир В. Предић); Роџен је нов Нинов жири; Како бити ирски писац?

Број 414 (1. мај): Признање Мирославу Крлежи и Југословенском лексикографском заводу; Недеља југословенске културе у Паризу; Знаниствени скуп о Јурију Крижанићу (Шимун Јуришић); Дејвид Талбот Рајс; У част Салка Назеичића (Аушко Бабић); Александар Солажевић о свом раду.

Број 415 (16. мај): „Роман о Лондону“ Милоша Црњанског — роман године (Павле Зорић); Нова едиција поезије у преводу; Скупштина Удружења књижевника Србије; Младрагу Борисављевићу награда за животно дело.

Број 416 (1. јун): Нови роман Роберта Пен Ворена (М. Х.); Четврт века полског издавачког института (Ст-ни); Александар Корнејчук; Стварање новог Савеза ушких писаца; Горанова награда Карлу Штајнеру; „Књижевна радница 9“ покреће часопис; Ко крика хонораре Вука Караџића (В. Стојић); Неколико оживљених на Сорбони (Аушко Бабић); 65. редовна годишња скупштина СКЗ; Филмски фестивал у Загребу; Филозоф — просветитељ Григорије Скорохода.

Број 417 (16. јун): Осамдесет година Жака Коффина (Аушко Бабић); Нова галерија у Дубровнику (М. В.); Скупштина библиотекар Србије; Савремени подожак књиге; Овогодишњи Шимевићев сусрети (П. З.); Споменница Фелима Барјактаревића (Н. Ш.); Јубилеј Змајевих награда; Књижевна општина у Вршцу; „Апел“ Виде Јошић у Паризу.

Број 418 (1. јул): Нинова награда предата Милошу Црњанском; Смрт Едуарда Вилсона (П. З.); Критика о новим Спендеровим песмама (М. М.); Додељене награде у Јајцу (Аушко Бабић); Загреб 72 — светловина аниматора (С. Новаковић); Стихови Марине Цветајеве на енглеском (М. М.); Дани песничкиња и певача (С.).

Број 419 (16. јул): Шеездесет година Емилија Штамара; Први том прениске Ивана Тургењева; „Дуно Мароје“ као мјузикла (М. Барковић); Стихови Аама Пуслојића на румунском (Славо Алмажан); Преда прославу Југословенског драмског позоршта (Владислав Димитријевић); Одеји нашег сипализма у свету; Овогодишње седмојулске награде.

Број 420—421 (1. август): Три издања Алондировог „Труднег маробивака“; Дело после смрти песника (М. М.); Нова књига Вилема Саројана; Историчар и писац историјских романа (П. З.); Други роман Исмаила Кадара на француском.

Број 422 (1. септембар): Седамдесет пет година Жана Касуа; Петстогодишњица Луке Кранаха; Збиља, шта је то уметност?; Северин Бијелић (Рашко В. Јовановић); Рецитал поезије у Дубровнику овог лета (Владимир В. Предић); Требињске вечери поезије (М. Барковић).

Број 423 (16. септембар): Оптужба помоћу измишљотине; Агонија хрватски књижевни повјесник (Здравко Мужинић); Одржано „Слово Горчина“ (М. В.); Жил Ромен; Макуан и Французи (П. З.).

Број 424 (1. октобар): Бранкова награда Мирославу Максимовићу; Седми Мокрањчевић дани (Р. Рајковић); Прва награда „Жарко Василевић“.

Број 425 (16. октобар): Књижевна реч употребљена као увреда (Драган М. Јеремин); Седамдесет година Ангела Караљичева (Синиша Пауновић); Новост у свету књига (Снежана Пејаковић); Шеездесет година Борба Каракаљича (Владислав Димитријевић); Почео је БЕМУС-72 (В. Д.); Месец књиге у Србији (Нада Злоковић); Нова физиономија „Требињских вечери поезије“ (М. В.).

Број 426 (1. новембар): Девети Октобарски сусрет писаца; Ричард Браунман — нови идола америчке омадане (Маја Херман); Слике у Требињу чекају галерију (М. Барковић); Америчка критика о новом роману Младрага Булатовића (Маја Херман).

Број 427 (16. новембар): Сусрети у граду Коче Рашица (Брана Петровић); Езра Паунд (М. В. М.); Отац структурализма; Југословенско-маварске књижевне везе; Јубилеј Шандора Петефија; Неизбежни ревалуизам; Нова књига Џона Олдриша; Михаило Стојановић (В. В. П.).

Број 428 (1. децембар): Целожа Рената Гутуза у Москви; Вера Инбер.

Број 429 (16. децембар): Епизод једног разговора (Драган М. Јеремин).

ОСТАЛИ ЧЛАНЦИ

АРХИТЕКТУРА И УРБАНИЗАМ

ГОДИНА КЊИГЕ

ЗА И ПРОТИВ

ИЗДАВАЧКЕ ТЕМЕ

КУЛТУРА И ДРУШТВО

ЛИКОВИ НАШЕГ ВРЕМЕНА

МЕЂУНАРОДНА ГОДИНА

КЊИГЕ

МЕЂУНАРОДНА КУЛТУРНА

САРАДЊА

НАПОМЕНЕ

С ПРЕДУМИШЉАЈЕМ

ПИСМА УРЕДНИШТВУ

АМИЦИЈА ЛАЗАР: Више планског рада у међусобном преводу. 426 (1. новембар), 1.

АНДРИЈА ИВО: Предграђе наше младости. 406 (1. јануар), 1.

БОЈОВИЋ БРАНКО: О симболи Калемегана. 411 (16. март), 4; О плакату и савременом ентеријеру. 420—421 (1. август), 13.

ГАИГОРИЋ ВЕЛИКОР: Судбина књиге. 429 (16. децембар), 1.

ДАВИД МИША: Планирати градове или не? 411 (16. март), 3.

ДОБРИЋ СЛОБОДАН М.: Афоризми. 429 (16. децембар), 11.

ЗАКИЋ РАСТКО: Нове могућности решавања стамбене кризе. 429 (16. децембар), 10.

ИВАНОВИЋ РАДОМИР: Признање књизи. 426 (1. новембар), 1.

ЈЕРМИЋ ДРАГАН М.: Шта се чита у свету данас. 419 (16. јул), 1; За слободу, против увреда. 419 (16. јул), 11; Истине нема а увреда остаје. 426 (1. новембар), 11.

ЈОВАНОВИЋ ТАТЈАНА: Опера Ханса Дала — обавеза генерације. 411 (16. март), 3; Укорак с модерним, ипак. 413 (16. април), 9.

КОВАЧЕВИЋ БОЖИДАР: Поводом „Сећања на Даса“. 425 (16. октобар), 8.

КОШ ЕРИХ: Узгредне забелешке. 406 (1. јануар), 7.

КРЊЕВИЋ ВУК: Насиле над ћутањем. 415 (16. мај), 1; Рањени орао сценске авангарде. 416 (1. јун), 12; Зашто књижевници напуштају Удружење? 417 (16. јун), 12; Јунак нашег доба: народни уметник. 418 (1. јул), 12; Тај проклети занат списатељски. 419 (16. јул), 12; Варварогенија на јелу. 419 (16. јул), 12.

11; Субверзивни Махавејев. 420—421 (1. август), 16; Жири за лакировке. 422 (1. септембар), 12; Нервоза парварогенија. 423 (16. септембар), 12; Поводом Зоговићевог „наивног“ одговора. 427 (16. новембар), 12.

МАЈСТОРОВИЋ ГОРАНА: Политика и култура у Европи. 420—421 (1. август), 15.

МАРКОВИЋ СЛОБОДАН Ж.: Први корак у узајамном упознавању. 426 (1. новембар), 1.

НАРАНЧИЋ ДР ВЕЉКО Г.: О преузимању речи у српскохрватском језику. 409 (16. фебруар), 9.

ОРМАИ ИВАН: Пакао је мој рај. 410 (1. март), 1.

ПЕТРОВИЋ АЛЕКСАНДАР: Још једном о филму „Мајстор и Маргарита“. 429 (16. децембар), 7.

ПЕТРОВИЋ БРАНИСЛАВ: Нова и стара проза. 423 (16. септембар), 9.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: Мали издавачи на сцени. 418 (1. јул), 11.

ПОПОВИЋ БОГДАН Љ.: Богдан Поповић и циганска лирика. 408 (1. фебруар), 3.

ПРЕЛЕВИЋ РАДЕ: Песма и архитектура. 411 (16. март), 5.

ПУРАТИЋ ДР ЖАРКО: Један францезан о лирници. 410 (1. март), 10.

РАИЧКОВИЋ СТЕВАН: Интимне мапе. 406 (1. јануар), 5.

РИСТИЋ ПРЕДРАГ: Мадурадам 1:10 у Југославији. 411 (16. март), 4.

САВИЋ МИЛАСАВ: Откад се истина назива увредом? 426 (1. новембар), 11.

СТЕВАНОВИЋ ВИДОСАВ: О човеку који воли да се потписује. 419 (16. јул), 11.

ТИРННИЋ БОГДАН: Двоструки живот господњег Мир-Јам или закон о цицулу. 422 (1. септембар), 1.

БОШИЋ БРАНКО: Мој први критичар. 416 (1. јун), 8.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА СРБИЈЕ: Саопштење Управног одбора. 417 (16. јун), 12.

ФИЛОЗОФСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ: Саопштење Управе Филозофског друштва Србије. 422 (1. септембар), 4.

ХУМО АВАО: Тито у историји и поезији. 415 (16. мај), 1.

ЧАНАДАНОВИЋ МИРКО: Песничком стајом Иве Андрића. 414 (1. мај), 1.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар), 7.

АНДРИЈА ИВО: Слат на Дрини. 425 (16. октобар),

МИХАЈЛОВИЋ ЈОЦА: Вакресија, Васка. 412 (1. април), 5.

МИХАЈЛОВИЋ СЛАВКО: Арија уз лутњу. У раствореним устима немоћи. Дошло је, дошло време. Постао песме. Јест и није. 416 (1. јун), 6.

МИШО АНРИ: Велика борба (Превела Драгослава Рисимовић). 409 (16. фебруар), 10.

МЛАДЕНОВИЋ БОРА: Реч чека твој некролог. На ветрометини. Крају смо ближи. Могућност песме. 409 (16. фебруар), 11.

МУСАЈ АЛИ: Друже мој. * * *. (С албанског превео аутор). 423 (16. септембар), 5.

НАЗОР ВЛАДИМИР: Наш вова. 415 (16. мај), 3.

НОЛАН ААДЕН: Корење (Превео Миланко Поповић). 428 (1. децембар), 9.

НЕРУДО ПАБЛО: За Арагона ово цвеће (Превела Б. М.). 429 (16. децембар), 9.

ОГЊАНОВИЋ ДРАГУТИН: Стрме речи. Ветру у чело. Низ крвоток. Цвет трагова. У песми река. 423 (16. септембар), 11.

ПАНЦО ШУКРИЈА: Пут у Кумровец. 415 (16. мај), 3.

ПАВИЋ МИЛОРАД: Партија шаха с мексичким фигурама. 407 (16. јануар), 7.

ПАВОН АУИС: Путеви (Превела Кринка Видаковић). 420—421 (1. август), 12.

ПАРУН ВЕСНА: Бијел ноћурно. 406 (1. јануар), 1; Солидарност живих. 418 (1. јун), 6.

ПЕТРОВИЋ БРАНИСЛАВ: Пет песама: предосећање бланске будућности. Ехо. Пролеће. * * *. * * *. 426 (1. новембар), 6.

ПНАИНСКИ ЈАНОШ: Као земља. Из денишка једног целата. Куда, како? Свети разбојник. Четворостик. Ветрометина. (Превео Стојан Вујичић). 409 (16. фебруар), 10.

ПОАРИМЈА АЛИ: Тражећи човека. (Превео Вежа Шпта). 406 (1. јануар), 9; Теби, Тито. 415 (16. мај), 3.

ПОПОВИЋ ВАСА: У зимовнику. Опело. 415 (16. мај), 6.

ПРАТ ЕДВИН: Ерозија (Превео Миланко Поповић). 428 (1. децембар), 9.

ПУПИН СТЕВО: Гравитација немоћи. Ноћ је. Спорино лето. Монолог. 417 (16. јун), 10.

ПУСАОЈИЋ АДАМ: Дародавац: Гледам, Калипсо је само мртва. Цвет дисана. Запелка. Ноћ у Неготину. Зае питалице. Крст. 413 (16. април), 6.

ПУШИЋ БОСИЉКА: Преиспитивање слојева. Бездан поћи. Преиспитивање трагова. Бездан речи. Преиспитивање простора. Бездан дана. 428 (1. децембар), 4.

РАДАНОВИЋ НЕНАД: Тјеснац: Стрмина. Вјетар. Пјесма. 419 (16. јул), 10.

РАДИЧЕВИЋ БРАНКО В.: Тито је с нама. 415 (16. мај), 3.

РАДОВИЋ ДУШАН: Жела девојнице. 415 (16. мај), 3.

РАДОСАВЉЕВИЋ ДРАГИША: Три песме за Славицу. 409 (16. фебруар), 3.

РАЈКОВИЋ ЕЛВИРА: Путеви. 410 (1. март), 6.

РАКИТИЋ СЛОБОДАН: Зимска песма. 409 (16. фебруар), 7.

РЕТАМАР РОБЕРТО ФЕРНАНДЕЗ: Мааригал. За тренутак. Захвалност зоолошком врту за поновљену лекцију. (Превео Изет Сарајлић). 409 (16. фебруар), 10.

РИСОЈЕВИЋ РАНКО: Меланхолија. Узалудно је све то. Клијање. 424 (1. октобар), 5.

РИСТОВИЋ АЛЕКСАНДАР: Слике са путовања. Круг. Нико (или неко?). Смрт у рибњаку. * * *. 410 (1. март), 3.

РОС В. В. Е.: Риба (Превео Миланко Поповић). 428 (1. децембар), 9.

САРАЈЛИЋ ИЗЕТ: Домовино, ти си као здравље. 406 (1. јануар), 2; Холорари Назима Хикмета. Код Хенрика Осмг. У овој песми. 411 (16. март), 3; Из књиге писана: Едуарду Межлајтису. Алфонсу Гагу. Еви Штригматер. Абделу Вахабу Ел Бајатју. Евгенију Винокурову. 419 (19. јул), 6.

СИМОВИЋ ЉУБОМИР: Посленичница. 406 (1. јануар), 4.

СМЕЉАКОВ ЈАРОСЛАВ: (превод и белешка А. Захарова). 429 (16. децембар), 9.

СРБИНОВИЋ БЕРА: Повратак или мааригал за Београд. Ода једном пјесму. Берлант љубави. 419 (16. јул), 5.

СТЕФАНОВИЋ РАДМИЛА: Гри песме. 410 (1. март), 10.

СТОЈАНКОВИЋ ААНЕ: Говор мог оца уз вино. 417 (16. јун), 10.

ТАМИЊ ДУШАН: Сад знам. 419 (16. јул), 11.

ТАУФЕР ВЕНО: Грде земље. (Превела Рокса Његуш). 406 (1. јануар), 9.

ТВАРДОВСКИ АЛЕКСАНДАР: Нова земља (Превео Лав Захаров). Длахоа. * * *. (Превели П. Чудић и И. Хаинић). 407 (16. јануар), 11.

ТЕРЗИЋ ТОДОР: Са гвоздених смо гора дојахали. О поди. 422 (1. септембар), 4.

ТИМОТИЈЕВИЋ БОЖИДАР: Небесници. Освајачи неба. Змија. Песма о повратку. 429 (16. децембар), 3.

ТОДОРОВИЋ ГОРДАНА Р.: Земља-посна. У мојим сновима. Споменик Бранку Радичевићу на Калемегдану. Микеландело Буонаротти. Љубав у бескрају. 409 (16. фебруар), 6; Срећа. 424 (1. октобар), 6.

ТОМИЋ РАДЕ: Карика ланца вечна. Који треба да нас опсене. Повлачимо линије. Логу овом слични. Тело. Браћа. 411 (16. март), 6; Опевати треба... 422 (1. септембар), 9.

ТОШОВИЋ РИСТО: Предепи. Младићи. Дечак. Ходочасници. Браћа. Гласници. 410 (1. март), 5.

ТРИФУНОВИЋ ДУШКО: Из шок-собе. 410 (1. март), 7.

БОПИЋ БРАНКО: Одиштински, на начин старински. 414 (1. мај), 4.

УЗЕЛАЦ МИЛАН: Откриће ствари. На граници звука. Тренинг безличности. Распитање веза. Откриће ствари. Загонетност. Сагласност сатова. У средишту воде. Обмана мора. 410 (1. март), 4.

УРОШЕВИЋ ДРАГИЊА: Пев сужњи. Поноћ. У вину. Песници. Смена. 417 (16. јун), 6; Сусрет са ноћним светом. Наклон Бранку Миљковићу. 425 (16. октобар), 9.

ФЕХЕР ФЕРЕНЦ: Шине. 415 (16. мај), 3.

ЦЕКОВИЋ ИВАН: И земља је као маслачак или окретање око осе и пјевање. Зар проклет лет. Немар и сањар човек. Дотшање и ницање. Ритам штита. Натраг до сна. До лекара. Бич и покланч. Тучак луча. За трен ватре. 407 (16. јануар), 9.

ЦВЕТКОВИЋ ПЕТАР: Ми нисмо дрвеће. Припитомљанање даљине. О лукавим повлачењима чуда. Буђење. Нешто као дуборез. 418 (1. јул), 7.

ЦРЧЕВИЋ БРАНА: Молитва. На улици. Сунчокрет. * * *. Иде песма. Варшава. У празној мојој души. 408 (1. фебруар), 3.

ЧАЛОВСКИ ТОДОР: Тито. 415 (16. мај), 3.

ЧЕРКЕЗ ВЛАДИМИР: Апстрактна визија круга. 406 (1. јануар), 10.

ЧИПЛИЋ БОГДАН: Браве дубровачке. 412 (1. април), 6.

ЧУДИЋ ПРЕДРАГ: Никал нећемо пропасти. 415 (16. мај), 4.

ШТЕФАН ФЛОРИКА: Песме 1—12. 414 (1. мај), 9.

ШУЈИЦА БОЖИДАР: У дворшту полицијске станице. Цртајући цвор. 408 (1. фебруар), 5.

ВОАК ПЕТАР: Забула. Уз премијеру Велекидаше „Аду“ 406 (1. јануар), 10; Нова искушење. Уз премијеру „Герасе“ Јована Христића. 407 (16. јануар), 9; Прогонени. Поводом премијере Готгољег „Ревизора“ 408 (1. фебруар), 9; Свет који мрзимо. Уз премијеру драме „Действо гама зрака на сабласне неписце“ Пола Зиндела. 410 (1. март), 9; Информација о роману. Уз премијеру „Обломова“ Гончарова у драматизацији М. и Б. Милошевић. 411 (16. март), 9; Зашто се ово чини? Поводом извођења драматизације Хемингвејевог романа „За ким звоно звони“, у драматизацији и режији Мирослава Беловића. 412 (1. април), 11; Унапред припремљени пораз. Уз Крајнову поставку Шекспировог „Ричарда III“. 413 (16. април), 8; Привидно задовољство. Уз овогодишње југословенске позорнице игре „Стеријино зорје“. 414 (1. мај), 9; Гауљачка егзибиција. Уз „Play Strindberg“ Фридриха Диремата. 415 (16. мај), 10; Митоманија на сцени. Поводом премијере О’Нилове трилогије „Дриина пристаје Електри“. 416 (1. јун), 9; Померени критеријуми. Поводом извођења „Варвара“ Максима Горког. 417 (16. јун), 9; Веланке амбиције — мали домети. На маргинама овогодишње позорнице сезоне. 418 (1. јул), 8; Пред позорницом нимало равнодушни. 423 (16. септембар), 10; Битфов нови театар није нов и непознат. 424 (1. октобар), 8; Скандал или Битефова истина. 425 (16. октобар), 9; Догама и одређење. Поводом прика-

ПОЗОРИШТЕ

ФИЛМ

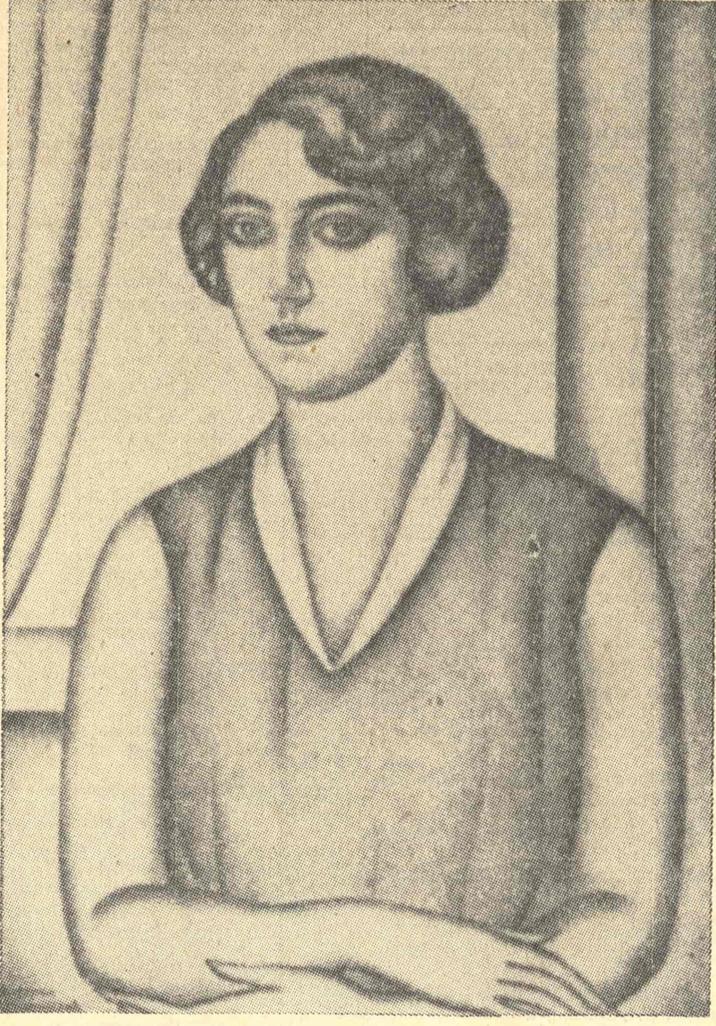
ТЕЛЕВИЗИЈА

ФЕСТИВАЛИ

МУЗИКА

БАБИЋ ДУШКО: Скуп који о(не)спокојава. На маргинама позорнице недеље у Јацу. 419 (16. јул), 8.

ВОАК ПЕТАР: Забула. Уз премијеру Велекидаше „Аду“ 406 (1. јануар), 10; Нова искушење. Уз премијеру „Герасе“ Јована Христића. 407 (16. јануар), 9; Прогонени. Поводом премијере Готгољег „Ревизора“ 408 (1. фебруар), 9; Свет који мрзимо. Уз премијеру драме „Действо гама зрака на сабласне неписце“ Пола Зиндела. 410 (1. март), 9; Информација о роману. Уз премијеру „Обломова“ Гончарова у драматизацији М. и Б. Милошевић. 411 (16. март), 9; Зашто се ово чини? Поводом извођења драматизације Хемингвејевог романа „За ким звоно звони“, у драматизацији и режији Мирослава Беловића. 412 (1. април), 11; Унапред припремљени пораз. Уз Крајнову поставку Шекспировог „Ричарда III“. 413 (16. април), 8; Привидно задовољство. Уз овогодишње југословенске позорнице игре „Стеријино зорје“. 414 (1. мај), 9; Гауљачка егзибиција. Уз „Play Strindberg“ Фридриха Диремата. 415 (16. мај), 10; Митоманија на сцени. Поводом премијере О’Нилове трилогије „Дриина пристаје Електри“. 416 (1. јун), 9; Померени критеријуми. Поводом извођења „Варвара“ Максима Горког. 417 (16. јун), 9; Веланке амбиције — мали домети. На маргинама овогодишње позорнице сезоне. 418 (1. јул), 8; Пред позорницом нимало равнодушни. 423 (16. септембар), 10; Битфов нови театар није нов и непознат. 424 (1. октобар), 8; Скандал или Битефова истина. 425 (16. октобар), 9; Догама и одређење. Поводом прика-

ЖИВОРАД НАСТАСИЈЕВИЋ: ПОРТРЕТ М. НИКОЛАЈЕВИЋ

зивања Ненадићевог дела „Како је Јуда издао Христа“. 426 (1. новембар), 8; Традиција и усмене. Поводом 25 година деловања Савременог позоришта. 427 (16. новембар), 8; Старо и ново. Јесње премијере на сценама Народног позоришта. 429 (16. децембар), 8.

ДРАШКОВИЋ БОРО: Освајање славе. 410 (1. март), 10.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Савремени филм и друштвени проблеми. Један утисак са ФЕСТ-а 1972. 409 (16. фебруар), 1; Документ и стваралаштво. 411 (16. март), 1.

ЈОВАНОВИЋ РАШКО: Дубровачке летње игре 1972. Фестивал амбијента или — фестивал реприза. 422 (1. септембар), 8; Недовољно наше музике. 423 (16. септембар), 9.

КАЛАФАТОВИЋ БОГДАН: Сведочанство аутора. Александар Петровић: „Нови филм“. 411 (16. март), 9.

КААЈН ХУГО: Физички суперсперанто у позоришту будућности. 420—421 (1. август), 10.

КОСИЊЕР БЕРИСЛАВ: Коњи, људи, време. 413 (16. април), 8; Да не урнекнемо! 414 (1. мај), 9; Квекерски репертоар. 415 (16. мај), 10; У пролетно јутро. 416 (1. јун), 9; Браво, друже потпуковниче. 417 (16. јун), 9; Фејдо из академије доње. 418 (1. јул), 8; Обећања, срозавана, пренемањана. 419 (16. јул), 8; Док траје летовање. 420—421 (1. август), 9; Огледало и лице. 422 (1. септембар), 8; Олимп једна. 423 (16. септембар), 10; Средњи парови на маом краћу. 424 (1. октобар), 9; Кожа светог Бартоломеа. 425 (16. октобар), 9; Зашто, за кога, докле? 426 (1. новембар), 8; Телевизијска лина. 428 (1. децембар), 10; Ипак се креће. 429 (16. децембар), 9.

КРЊЕВИЋ ВУК: Фест и како га стећи. 409 (16. фебруар), 1; Нови тип документаристе. 411 (16. март), 1.

МИЛИШИЋ МИЛАН: Дубровачке летње игре 72. Игре назбиљ и игре нахва. 420—421 (1. август), 7.

НИКОЛИЋ ДРАГАН М.: Позориште и његова публика. 420—421 (1. август), 10.

НИКОЛИЋ МИЛАН: Позорје Јоакима Вујића. 417 (16. јун), 9.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Далеко од Маријенбада. Поводом „Дубавне приче“. 406 (1. јануар), 10; Албански синесати. Храбар, али не и нови свет. 409 (16. фебруар), 1; 410 (1. март), 9; Тихе воде. 411 (16. март), 1; Како променити свет? 413 (16. април), 8; Кал дуну свежи ветрови. 417 (16. јун), 10; Наша „Црна серија“! 418 (1. јул), 9; Попаје, ти си луд! 419 (16. јул), 9; Зашто „најнови филм“, 424 (1. октобар), 8; Баво међу писцима. „Маестро и Маргарита“ Александра Петровића. 426 (1. новембар), 9; „Драга, што је с вама?“ („жива истина“ Томислава Радича). 428 (1. децембар), 8.

ПОПОВИЋ ПЕТАР: Опасност од савршенства. Уз гостовање Московске филхармоније. 423 (16. септембар), 10; Без јасне концепције. Педагошка песма. Фасцинантни Карајан. 426 (1. новембар), 10.

ПУЛИЗЕВИЋ ЈОЗО: Могућност преваре или како не бити преварен. 426 (1. новембар), 8.

ТУРАКОВ СЛОБОДАН: Судбина оперског стваралаштва. 408 (1. фебруар), 9; Педесета Верона у знаку Вердија. 425 (16. октобар), 8.

ХЕРМАН МАЈА: Повратак Тенеси Вилијамса. 415 (16. мај), 10.

ШАУЛА БОРБЕ: Шта даље са Бемусом. 427 (16. новембар), 8.

ПОРТРЕТИ

САВРЕМЕНИЦИ

СУСРЕТИ

РАСТАНЦИ

ПУТОПИС

IN MEMORIAM

БОШЊАК СРЕТО: Бета Вукановић (1872—1972). 427 (16. новембар), 12.

ВУЧЕНОВ ДИМИТРИЈЕ: Иви Андрићу Београдски универзитет. Дослазан себи и увек нов. 418 (1. јул), 10.

ЗЛОКОВИЋ НАДА: Комедије и сатире пуле позоришта. Разговор са Јашаром Неби Нанром. 429 (16. децембар), 12.

ЈАНИЋЕВИЋ ЈОВАН: Далине Александра Твардовског. 407 (16. јануар), 11; Приповедач Александар Солженицин. 420—421 (1. август), 9.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Календоскоп беде, порока и патњи. О књижевном стваралаштву Владаса Стевановића. 408 (1. фебруар), 7; Емил М. Сиоран или жуљња за варварством. 419 (16. јул), 7; Анри де Монтерлан — човек противречности. 424 (1. октобар), 11;

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Радовану Аалићу. 426 (1. новембар), 11.

ЈОВАНОВИЋ РАШКО В.: Бранко Драгутиновић. 407 (16. јануар), 11.

КУАЕНОВИЋ ТВРТКО: Преа кашњом Индије. 409 (16. фебруар), 8.

МОЈАШЕВИЋ МИЉАН: Иви Андрићу Београдски универзитет. Пут Ива Андрића. 418 (1. јул), 10.

ОКЛОПЦИЋ МИЛАН: Правни доживљај цеза. 408 (1. фебруар), 10.

ПАВЛОВИЋ ЖИВОЈИН: Душан Макавџев или филм као варијација односа љубави и смрти. 416 (1. јун), 7.

ПАРАУШИЋ МОМЧИЛО: Хуманистичка чежња у поезији Мила Бискупљанина. 429 (16. децембар), 11.

ПЕЊИЋ БРАНКО: Београдски записи. 409 (16. фебруар), 8.

ПЕРОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Један доживљај Америке. 426 (1. новембар), 10.

ПОПОВИЋ АЛЕКСАНДАР Б.: Од разочарање до обнове наде. Поводом смрти Ернста Фишера. 425 (16. октобар), 10.

РЕБЕП ДРАШКО: Увод у поновно читање Десанке Максимовић. 427 (16. новембар), 7.

ЧОЛАНОВИЋ ВОЈА: Шеснаест варијанти будућности. 424 (1. октобар), 10.

ЧУРА ИЛЕНА: Амрита ПРИТАМ — песничка бола и самоће. 420—421 (1. август), 13.

ШОП ИВАН: Неукоричена књига Моме Капора. 409 (16. фебруар), 7; Хуморно слово Душана Радовића. 411 (16. март), 7.

ПРОЗА

»КЊИЖЕВНИХ НОВИНА«

АНДРИЋ ИВО: Поручник Мурат. 425 (16. октобар), 7.

БОРИСАВЉЕВИЋ МИОДРАГ: Лисце. Врабац. 429 (16. децембар), 6; Неостварене амбиције. 429 (16. децембар), 7.

БУЛАТОВИЋ МИОДРАГ: Сузе пуне гара. 427 (16. новембар), 6.

ВЛАЈКОВИЋ СВЕТОЗАР: Глен Форд прилази клавиру. 409 (16. фебруар), 6.

ДЕСНИЦА ВЛАДАН: Проналазак Атлантика. 406 (1. јануар), 3.

ИБРИШИМОВИЋ НЕЦАД: Пасја прича. 414 (1. мај), 6.

ИВАНИЋ СТЕВАН: Писање. 416 (1. јун), 6.

ЈАНЕВСКИ СЛАВКО: Забрањена одаја (Превела Цвета Котевска). 406 (1. јануар), 6.

ЈАНКОВИЋ МИОДРАГ: Грабовица. 408 (1. фебруар), 6.

КОЈИЋ БЛАГОЈЕ: Берта, вртирен женски. 418 (1. јул), 6.

МАРКОВ МЛАДЕН: Банатски воз. 428 (1. децембар), 6.

ПАВЛОВИЋ ЖИВОЈИН: Вртешка. 412 (1. април), 6.

ПАРУН ВЕСНА — ДИМИЋ МОМА: Како живети под пауком. 426 (1. новембар), 6.

ПЕКИЋ БОРИСЛАВ: Смртоносни шах. 423 (16. септембар), 6.

РАЈКОВИЋ ЕЛВИРА: Реквијем. 422 (1. септембар), 6.

СМИЉАНИЋ РАДОМИР: Реквијем за једног пацова. 413 (16. април), 6.

СТЕВАНОВИЋ ВИДОСАВ: Жути дневник Константина Горча. 419 (16. јул), 6.

СТОЈКОВИЋ СЛАВО: Марко је отишао без збогом. 424 (1. октобар), 6.

ШАФРАЊ ИМРЕ: Трагом Набавати Кукаца (Превео Сава Бабић). 406 (1. јануар), 7.

ХУМАНИСТИЧКА ЧЕЖЊА У ПОЕЗИЈИ МИЛА БИСКУПЉАНИНА

ОСЕЋАЊЕМ, СЛУЋНОМ и песничким немиром, Миле Бискупљанин је на трагу хуманистичке самосвести нашег доба. Фанатички верујући песми, он се упише да се ослободи животних суротога, осећајући свим бићем да је у опасности од животарења, које носи низ године, низ реку прилагођавања, низ самозаборава. Даљина је у њему и око њега, а он ступа ка недостижним циљевима, растачући се у прашина равнице и умору. Разменује мале и једине ствари које га греју за смелост путева и неизвесност идеала. И тако одава стварима чија га глад појудно гледа.

Бискупљанинова поезија је израз тежње да се свет осети у свеколикој разноликости и мноштвености, али не толико мислу и системом колико чулом и срцем. Царство у уточиште човеково је у његовој друштвеној, шанса у универзалности. У космополитској инспирацији време песниково згушњава се у колективно време, време човечанства. Сан о једнакости жртава не оспорава право на разлике; можда, чак, издиференцираност и разноликост представљају истинску једнакост. Песник се радује срећи других и богати њиховом лепотом, а чами у туђем сиромаштву. Дијалози с временом пуни су осећања носталгије и узданица, између свега што нас даје и узима. Скепса и релативизам су песникови разговори са догматском свешћу и кулом ствари.

Бискупљанинове песме су покушаји виђења света у тоталној једнакости, редуковању разлика до идентичности, изједначању људи у дуготвима и богатству, у лепоти и ружноћи, на јави и у сну, у чистоти и греху. Оне почињу на тежњи да се дође до општељудског, елементарног, да се нађе близина у људској даљини и најинтимније у заједничком, да се опише једна, племенита линија сигурности око свих. При свему томе као да се тражи самооднос човека, као да свако собом носи меру егзистенције, као да је свако довољан разлог за себе, као да нема смисла поредити различита дела, него тек односе њихове са влашћу тог мером.

Бискупљанин је песник неспокоја и борбе, којима се његова инспирација зачиње и одржава. Он не гради од поезије зид који би га штитио, не жели сигурно једно у несигурним ветровима, ту би су му кротко море и поуздани бедеми обала. Проклето је све што остаје на прагу живота окамењено, одремењено као „историја у рамовима“, оно у чему је живот сажет и тиме убијен, дубоки мир и пушта величина великана у бживотним дворцима, сјај књига и дела и њихова надмоћ над човеком!

У трагању за домом и смислом у ветровитим временима, на ратним путевима и у високом ватрама, песник слати лепшу невесту од девојке са гласом сребрним и поистовешћује се са онима који су остали на пољу части:

У њеном сну било је ватре
Која руши
И која зида.

(„Земља ватре“, из истоимене књиге)

„Једнога дана, једнога дана“, пева песник људским деама која су велика као континенти, витка као мостови, неспокојна као песте, тескобна као тамнице и касарне. Збуњен је између хиљада питања и много више одговора, између хиљада доказа за живот и против њега. Расте у њему слућна реалација и историјског свитања. Долази човек из даљине и из давнине, усправља се, хоће да освоји тврђаву достојанства, да врати суштину опустошену у временима. Песникова рука као да преко света храни да зближи, да збрати пророчански, као да су му то последње речи, као да се прашта са свим и свачим, као да се преображава у аманет, осећајући надирање празнине, близину стихије и прсте самоће. Зове људе да се око родног бића окупе и огреју, да се одауче, без изузетка:

Само сви могу све
Само сви могу приближити
далеко
Остварити и неостварљиво
Само сви решени на све.

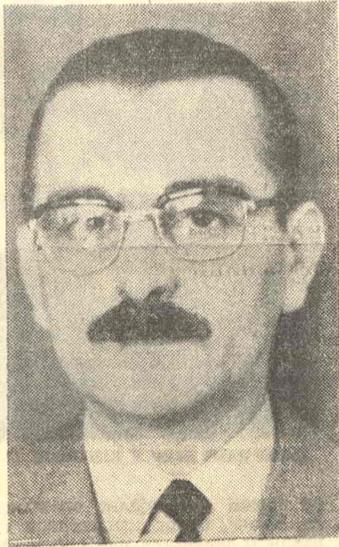
(„Испричано за све“, збирка „Ватра земље“)

Песник као да тежи да се поистовести са светом, с бојом и говором природе, с њеним редом и нередом. Зове свој глас из токова њених, саставља лик на водама несигурним, одређује себе између среће и бола, неизвесности и вере, остајући при том бесконачно одан

свом путу, који је замена за све и разлог за све. Песник је у ширини света и бесконачности пута. Његова песма је без починка, он не застаје и не окреће се да би сабрао брегове и путеве, не посеже за тамним вировима истине. Не труди се око сажимања живота у обрасце смисла и порука, он је сав у пролазу и континуитету, прогутан просторима живота и расплутан у свакидашњици коју жељно дише.

Дискретни и неексплицитни принципи Бискупљанинове поезије кажу да смисао поезије треба тражити у њеној непрестаности, надаолажењу и жењавању, смени. Он не верује у песничка решења пред којима се може стати и њима се окрепити. Он је увек у власти нове инспирације. Време је схваћено као несигурни караван, песма као земља непрестане борбе.

Бискупљанинова поезија је носталгичног тона, меког штимунга, непосредног доживљаја и једноставног и јасног израза. Интимистички интонирана и, у доброј мери исповедничка, она се најцелоуитије остварује у кратким поезима, крокјима и минијатурама. Дуже песничке творевине показују неједнакост даха, неуједначеност ритма и остављају утисак недовршености. У искушењу да се изрази на најједноставнији начин, Бискупљанин оствари лепе језичке и стилске обрте, али, не ретко, не побегне од вербализма и неукуса. И завршни у реторичности и декларативности, па се ни насловом не може искупити („Скипа за аутобиографију“). Појединостављена и једнолична структура стиха понавља се, везе стихова су

МИЛА БИСКУПЉАНИН

понекад механичке више него функционалне, тако да остаје утисак слагања идеја и расположења без брижљивије селекције. Песник тешко може да одоли искушењу да се до краја не изрази, чиме песма постаје информативнија али на рачун уверљивости, а простор маште и осећања ограничављају као мали пејзажи расположења, а дах инспирације и снага доживљаја не успевају увек да прате песников став до краја песме.

Ритам је снажно средство Бискупљаниновог израза. Некад је његова надмоћ над осталим елементима песничког говора толико видана да се има утисак да се песма преображава у музику. Као да је све у неодољивом ритму! Али, не тако ретко, архитектуру строфе или песме осиромаша и учини једноличном обилна употреба једноставних фигура, претежно интонационих, као што се то дешава са анафором до манира, на штету динамике и разноврсности, наравно.

Технички недостаци могу да говоре и о песниковој изворности и животној, а у овом случају они имају порекло и у схватању песме као вечитог тока и непрекидне присутности. Али нехат и слобода песника не значе и слободу песме јер песник нехат у животу може да превазиђе и нехатом, а у песми се објективизира и остаје њена трајна тескоба. Ове занатске неодољивости донекле гуще инспиративну, дубоко људску, изворну и, по њеној природи, аутентичну Бискупљанинову поезију. Можда је та противречност и основа њеног смисла.

Момчило Параушић

Афоризми

Има лажи оторих као истина и заблуда које личе на откривење.

Удворица, као и каћиперка, верује да му претварање лепот стоји и успева.

Одсутност порока код многих људи је пре знак слабих страсти но присуства врлине.

Бити срећан у деспотизму је немогуће без осећања гриже савести.

Духовна препотентност је обично знак моралне импотенције.

Сензација је храна пре злураде но доброћудне знатижеље.

Страх одаје психички, а лажа морални кукавичлук.

Врли пријатељ је друга савест у часовима моралне недоумице.

У основи сваког сентимента лежи инфантилна чежња за нежностима материнске љубави.

Ауторитет без снаге личног примера је идолотрија.

Неправду моћи сносити а пораз не хтеи поднети у природи је тиранског карактера.

Ништа тако не уравнотежује дух и душу као хумор и смех.

Само јак карактер може бити способан за дуго и систематско мишљење.

Страх да нам се учтивост не претвори у извештачену љубавност, чини нас често неспретним у опхођењу.

Без мишљења се може владати, али не и управљати.

Љубав слабића не испомаже много, као што мржња кукавице не угрожава осетно.

Волећи врлину није врлина.

Стварно убог човек је онај који трпи оскудицу, а не познаје друге вредности до материјалне.

Кајање је често осећај самољубља који нам ласка да смо постали бољи.

Можемо изабрати дан своје смрти али не и доба свог живота и у томе је прва беда човековог живљења.

Хуља презире будалу варајући га.

Тврдицлук је пасивни облик лакоумности и кукавна форма себичности.

Изванредна храброст улива поверење и кад има подле намере.

Бити лакоумислен није слабост у свакој прилици као бити лаковеран.

Амбиција нас тера на дужност, сујета на титуле; прва ужива у успеху, друга се шепури у достојанству.

У рђавом друштву људи се чариће везују манама него врлинама.

Многи људи удовољавају својој вољи за надмоћношћу кроз старање о другима.

Има људи који ће вам завидети и на скромности.

Пазимо добро коме и чему се смејемо, да се не бисмо индиректно смејали самима себи.

Плод истрајности није увек зрео и сочан.

Треба се чувати пресићености пре него глади.

Једна од трагедија великих људи јесте у томе да средина њихов индивидуализам често тира као егоизам.

Мирољубивост тирани је стрепња њиховог властољубља.

Иза жеђи за популарношћу обично стоји глад за материјалним вредностима.

Наивност извесних особа је пре знак недостатка унутарње зрелости но животног искуства.

Хладнокрвна неустрашивост је често храброст на ивици животне равнодушности.

Слободан М. Добрић

ПОТРЕБНА СУ НАМ МНОГА САБРАНА ДЕЛА ПИСАЦА

Разговор са књижевником Божидаром Ковачевићем поводом 70 година живота и пола века рада

При крају 1918. године, Србија је ослобођена од окупатора и готово сви југословенски крајеви су уједињени. Некако у то време започиње Ваш улазак у књижевне кругове. Како, друже Ковачевићу, данас оцењујете те своје литерарне почетке?

После мрачних дана окупације, изишао смо на пропланке једног ширег и вишег живота. Ја сам тада имао 16 година и већ сам увелико писао. Највише ме је импресионирао „Књижевни јут“ из Загреба, где су српски, хрватски и словеначки књижевници заједно радили. Био сам почео песмама и већ их објављивао у дневним листовима: у „Епоси“ и „Новостима“. Школски другови у Трећој мушкој гимназији били су ми Бранимир Посић, Милан Дејанац, Живорад Вукадиновић, Густав Крклеп, Милош Црњански, Сима Пандуровић, правник Милан Бартош и музичар Милан Бајшански као и низ других из генерације која је после дошла у јавни живот. Затим су неки од нас у „Мисли“ и „Српском књижевном гласнику“ почели да објављују своје прилоге; ја сам објављивао стихове.

Био је то један умерени модернизам: рушио је старе вредности у књижевности, тражећи нове. Више је било експеримената него стварања зрелих, завршених дела, али смо и учили. Стари гурци књижевности сам добро проучио још у младим данима, а највише сам се користио француском, енглеском и руском литературом али сам такође проучио и немачку, талијанску и шпанску, а, наравно, и културне вредности словенског југа: не само српске и хрватске него и словеначке и бугарске. И тако сам, тражећи неку меру између модернизма и класике, тражио и свој израз у поезији, приповеци и есеју.

Чије критике о Вама највише цените?

О мени су писали повнише и много пута: Милан Богдановић, Исидора Секулић, Бошко Новакоскић, хрватски критичар Љубомир Марковић, Словенац Мирал Јари. Налазим да је најзанимљивији мој портрет нађен у посмртним хартијама Симе Пандуровића и десет година после његове смрти штампан у пожаревачком „Браничеву“.

Који су Вам класици најдражи?

Од великих светских писаца највише ценим Достојевског, Пушкина, Чехова, Бору Станковића, Иву Андрића, Дантеа, грчке трагичаре и, наравно, „Илијаду“ и „Одисеју“, Хомера и Библију, али мислим да сам дошао у стање да могу, као стваралац, да „функционишем“ и мимо књига — пошто се надаам да сам дошао до извесног стања у коме могу из самога себе да стварам. Веома ценим етику Парстернака и Солжењићина, иако не могу да их ставим у ред равних оним писцима које сам горе поменуо.

Пошто сте учинили велике услуге нашој култури као преводилац и редактор, шта сматрате да треба још издати и помишљати на своја сабрана или бар изабрана дела?

Мислим да сабрана дела што више великих писаца треба дати нашој књижевности; и страна и наша. Крајње је време да имамо Калдерона, Лопе де Вегу и низ других великих писаца, као што је, на пример, Јулијус Словацки — кога ми не знамо. Требао би, такође систематски, открити наше заборављене писце, на пример: Зороавеља или Драгутина Илића, да помислем само ову двојицу.

Не могу рећи на чему радим јер није добро говорити док се дело не доврши и не уклопе шупке и опипљиви радионици. Али, могао бих — од онога што сам објавио и завршио — начинити избор од десет књига по три стотине и двадесет страна осмине. Избор мојих дела дао би слику времена и живота од 1918. године до данас. А сем тога, евокације прошлости у мојим приповеткама и културно-историјским и књижевним есејима, монографијама ита, — иду све до почетка наше културе, дубоко у Средњи век. Двадесет година мога рада у Српској академији наука и уметности (1948—1968), поред организационих послова донели су и нешто радова који се (иако у научној

БОЖИДАР КОВАЧЕВИЋ

форми) уклапају у мој књижевни рад, јер се опет тичу наше књижевности и културе.

Како гледате на нашу савремену књижевност и прилике у њој?

Данашња наша литература је у кризи! Најгласније су незналице и — како би рекао Момчило Настасијевић — „неозвани“, а не звани и изабрани. Много има лажи и спекулације. Имамо много „критичара“ и мало правих критике. Најгоре је што драстичка, порнографита, јаке и просте речи ометају прави израз, а и „ерзац“, „надомјестак“ иаје из треће руке често се јављају код нас, али тешко је укратко описати све што се дешава у данашњем литерарном хаосу...

И на крају да ли као славајник осећате оно што је Владислав Петковић Дис, следећим стиховима изразио:

„Зашто и ти, срце, остарело ниси,
Кад је снага зашла у године седе,
Кад знаци младости губе се и
бледе?
Зашто и ти, срце, остарело ниси!“
(„Највећи јад“).

Лично не осећам велику разлику између мојих седамдесет и реторички двадесет седам или чак седамнаест година. Имам велико интересовање, па кад могу — читам писце и дела од Португалије до Кине. Мало осећам неку врсту неадаптивности, јер сматрам да би боље било да уместо чланака о мени изабу моје књиге, које — мислим, због лоших прилика — код нас остају расуте по часописима или у фијони. Мислим да моје мисаоне и патриотске песме, приповетке из Студенице и Неготинске крајине и есеји о Средњем веку и неким писцима Двадесетог века могу да занимају савременог читаоца.

Разговор водио
Ал. Д. Михаиловић

Једна исправка из пијетета

У понедељак 4. децембра загребачки телевизијски студио емитувао је снимак опере „Опсадно стање“ нашег познатог композитора Милана Келемена. Тим поводом многи наши листови објавили су да је ову оперу Келемен компоновао по роману „Куга“ француског победоноца Албера Камипа, Келеменова опера је, међутим, компонована према истоименом Кампиевом позоришном комаду, а не по његовом роману „Куга“. Нема спора да између комада „Опсадно стање“ (L'Etat de siege, 1948) и романа „Куга“ (La Peste, 1947) има неких додирних тачака, али су то ипак два различита дела, тако да није допуштено да се она мешају. Зато, из пијетета према једном великану књижевности нашега доба (као и због старног стања ствари) треба ову грешку исправити, макар и са извесним закашњењем.

МОЈА НАЈВЕЋА ОБАВЕЗА ЈЕ ДА ПИШЕМ

Разговор са овогодишњим добитником Нобелове награде за књижевност Хајнрихом Белом

Објављујемо интервју који је Хајнрих Бел дао дописнику „Нове Македоније“ из Западне Немачке Драшко Антову и који је у том листу објављен 10. децембра. С дозволом редакције „Нове Македоније“ и друга Антова, штампано текст интервјуа на српскохрватском језику, верујући да ће његов садржај бити занимљив и за читаоце „Књижевних новина“.

ХАЈНРИХ БЕЛ

ТАЧНО ДЕСЕТОГ ДЕЦЕМБРА пре четири године упознао сам Хајнриха Бела, једног од најзначајнијих представника западнонемачке послератне књижевности. Онда сам водио први разговор са овим књижевником, који ми је затим постао врло добар пријатељ и коме много дугујем за свој успех у новинарству и књижевности, јер, захваљујући његовој помоћи, западнонемачке новине су објавиле више мојих прича. Тада и нисам претпостављао да ће му након четири године, баш на овај дан, бити уручено највише признање за књижевност — Нобелова награда.

Наш је разговор трајао око један час, за које време је он евоцирао успомене, од којих сам могао да начиним концепт важнијих питања за овај интервју.

— Господине Бел, када сте и како сазнали да сте постали нобеловац за књижевност у овој години?

— Вест да сам постао нобеловац за књижевност чуо сам у Атини. То ме је врло изненадило, али у исто време учинило ми се да то није истина. Тек када сам се вратио у Келн, схватио сам да је вест стварно тачна, и, разумем се, био сам радостан, јер награда ми даје већи слободан рад. С обзиром на мој труд у прошлим годинама то представља резултат мог стварног ангажмана.

— Десетог децембра у Стокхолму биће Вам уручено највише признање за књижевност, признање за Вашу богату стваралачку делатност. Поред признања, доноси ли Вам ова награда и неке обавезе?

— Не верујем, јер и без тога имам пуно обавеза. Већ сам довољно оптерећен Међународним Пен-клубом — чiji сам председник — за још једну годину — тако да не верујем да ће ми ова награда створити нове обавезе. Моја једина обавеза је, када се будем вратио из Стокхолма у Келн, да седнем у моју радну собу и да пишем. То је моја највећа обавеза.

— Господине Бел, Ви имате и политичких обавеза. Да ли то значи и активност у политичком животу СР Немачке, јер Ви, као и Ваш колега, писац Грас, учествујете у предизборној кампањи на страни Бранта и Шела?

— Ја сам и раније учествовао у предизборним кампањама на страни Социјалдемократске партије. У 1969. години моја активност није била тако велика као ове године, јер сада нисам могао поднети да више партија упућује увредљиве речи Брантовој влади, која је стварно много учинила за земљу, нисам могао да гледам разбацивање новца и штампаних реклама противника владе.

— Нели Сакс, која је побегла из Немачке у Шведску, јер је била Јеврејка, добила је Нобелову награду за књижевност у 1966. години. Претходно, Томас Ман је добио ову награду у 1929. години, при чијем је уручивању изјавио да награду прима као представник немачке књижевности свог времена. Ако се не искључи да награда, пре свега, представља признање за ваш досадашњи књижевни рад, да ли ово може да се односи и за Вас?

— Свакако. И чини ми се да сам то омак изразио чувствима да се ово признање додељује мени. Кад год се додељује награда, има и неправде. Разуме се, сваки се добитник радује, горд је и била би лаж ако се то не призна. Од оснивања књижевне „Групе 47“ у 1947. години, ја сам у сталној вези са више младих књижевника, као и старијих, који су помогли обнављање посрелог западнонемачке књижевности. Додељивањем Нобелове награде, у ствари, награђено је то обнављање немачке књижевности од 1945. године.

— Као председник Међународног Пен-клуба, шта мислите гос-

Епилог једног разговора

Недавно је млади књижевник Миласав Савић, на страницама листа „Књижевна реч“, грубо напао Управу Удружења књижевника Србије и оптужио је за приватизацију Удружења. Иако сам му на страницама „Књижевних новина“ одговорио да за такво тврђење нема никаквог основа, он је поновио исту оптужбу, тврдећи да се то, између осталог, види у томе ко се одређује да у име Удружења путује у иностранство и томе слично. На то сам му још једном одговорио да приватизације нема и не може ни бити у околностима у којима Управа Удружења ради. Тако је завршен наш разговор, али тада још није било јасног доказа да сам био у праву.

Ових дана је, међутим, дошла и потврда о тачности мог тврђења, и то са врло компетентне стране. Комисија за издавачку делатност и књижевност, саветодавни орган Републичке заједнице културе СР Србије (која финансира одређене акције Удружења књижевника Србије), припремајући материјале за седницу Извршног одбора ове Заједнице, која је одржана 8. децембра, сачинила је извештај о свом раду и у њему се у два маха говорило о чему што је од интереса за размишљавање питања која је Савић покренуо.

Заседајући у саставу: Петар Цатић, Ристо Тошовић, Љубица Јурела, др Предраг Палавестра, др Слободан Јовановић, др Владимир Јовичић, Глигорзије Берић и Томислав Мијовић, Комисија је, између осталог, утврдила: „С обзиром на извесне приговоре изнесене у јавности, да има тенденција приватизације додељених средстава и да један круг људи учестано користи бенефиције путовања, Комисија је тражила од Удружења да достави списак наших књижевника који су путовали у иностранство, или пак у друге републичке центре. Комисија се уверила да су примедбе о узурпацији средстава од стране „једне групе људи“ — нетачне“.

А мало пре тог закључка, Комисија је о листу „Књижевна реч“, коме је, до претпоследњег његовог броја, Савић био главни и одговорни уредник, написала следеће: „Редакцији су предочене примедбе појединих чланова Комисије, као и једног дела јавности, које се односе на памфлетскополюемички тон појединих прилога у којима се принципјелна расправа о проблемима замењује грубим насртајима на поједине личности. По мишљењу чланова Комисије та врста прилога девалвира значај овог листа младих ствараоца“.

Та два мишљења Комисије, коју чине наши истакнути књижевници, публицисти и издавачи, представљају, у ствари, прави епилог мог разговора са Савићем и нема сумње да тај епилог јасно показује да мој саговорник није имао права. Али није ми намера да истичем да сам ја био у праву, него да покажем неоправданост сумње која је, Савићем написана, бачена на људе, који, као чланови Управе Удружења књижевника, обављају тежак и одговоран посао, а он се, на жалост не само не „исплати“ (како неки неулућени претпостављају), већ се често и неоправдано критикује, па чак и блати.

Драган М. Јеремић

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Уреднички одбор: др Петар Волк, Васко Ивановић, Миодраг Илић, др Драган М. Јеремић (главни и одговорни уредник), др Љубиша Јеремић, Вук Крљевић (заменик главног уредника), Чедомир Мирковић, Богдан А. Поповић, Владимир В. Црелић, (секретар редакције), Владимир Стојичић, Бранимир Шћепановић Техничко-уметничка опрема: Драгомир Димитријевић.

Књижевни савет: др Димитрије Вученов, Предраг Делић, Елвер Бербеку, др Милош Илић, Душан Матић, др Војин Матић, Момчило Милавинов, др Драшко Ребељ, Јара Рибинкар, Душан Скворач, Алекса Челебиновић, Зубо Цумкур, Пал Шафер Идејно решење графичке опреме: Богдан Кришић.

Лист излази сваке друге суботе. Цена 1,50 дина Годишња претплата 30. полугодина 15 динара, а за иностранство двоструко. Лист излази Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине“ Београд Француска 7. Директор Војислав Вујовић. Телефони: 627-286 (редакција) и 626-020 (комерцијално одељење и администрација). Текући рачун: 60812081. Рукописи се не враћају Штампана: „Глас“, Београд, Влајковићева 8.

КОМЕДИЈЕ И САТИРЕ ПУНЕ ПОЗОРИШТА

Сусрет са турским књижевником Јашаром Наби Наиром

ЈЕДАН ОД НАЈБОЉИХ познавалаца савремене турске књижевности несумњиво је Јашар Наби Наир, писац, главни уредник и директор часописа за књижевност и културу „Варлик“ („Богатство“) који је основан 1933. године, директор издавачке куће под истим називом, председник ПЕН клуба Турске и председник Удружења књижевних критичара. Добрим делом његова је заслуга што часопис „Варлик“ ужива велики углед у земљи не само због традиције, већ, пре свега, због редовног праћења свих догађаја у културном животу и слободних критичких осврта на њих.

Јашар Наби Наир живи и ради у Истамбулу. Дочекао нас је у својој редакцији уз турску кафу и осмех који изражава пословичну скромност. Кажу да уз тај исти осмех сваке године препоручује Шведској академији једног кандидата из турске књижевности за Нобелову награду за књижевност.

— Господине Наир, Вама је добро познат начин афирмације младих писаца у Турској. Да ли је тај пут тежак и постоје ли за њих извесне олакшице?

— За афирмацију је пожељно да се прва књига младог писца појави у одређеној едници посвећеној управо младим ствараоцима. Наравно, он мора да има посебан извор прихода за издржавање, јер Удружење књижевника

ЈАШАР НАБИ НАИР У РАЗГОВОРУ СА НАШОМ САРАДНИЦОМ

не пружа материјалне стимулансе. Иначе, наши књижевници су већином запослени као просветни радници. Егзистенцију својим писањем могу себи да обезбеде само извесни писци драмских дела и око тридесет романописаца.

— Каква су кретања у савременој турској књижевности?

— Драма доживљава процват. Публика све више захтева критику садашње ситуације, поготову социјалних разлика. То се постиже кроз комедију и сатиру која пуну позоришне куће. Стога свих тридесет пет позоришта у Истамбулу и петнаест у Анкари ставља на свој репертоар углавном домаће драме. Пажња се усредсређује, дакле, на лакше представе, и у вези с тим морам рећи да жаалим због опадања прикљивања врхунских дела класике. Доскора је свако позориште у току године имало на репертоару бар четири до пет драмских дела Шекспира, Молијера или других класика. Данас ни једно! Роман се такође радо чита, нарочито ако говори о социјалним неправдама и савременим проблемима. То важи и за поезију, која кроз своје специфични израз, може да буде најслободнија. Током протеклих пет година она је већином била апстрактна, али се сада окренула реалности. Љубавна и дескриптивна поезија појављују се у мањој мери.

— Којег сте књижевника ове године предложили за Нобелову награду?

— Ове године никога. Међутим, током четири протекле године залагао сам се за Фазил Хисни Даглаву, најчег познатог песника, кога у Југославији највише читају Македонци, који га често преводе. Написао је око педесет књига, од којих су неке преведене у Мањаској, Румелији, Бугарској, Француској, а познат је и у САД.

— Осим активности у часопису „Варлик“, Ви сте и писац двеју књига. О чему сте у њима писали?

— „Свет наше књижевности“ је, у ствари, скуп критика претходно објављених у „Варлику“, а дело „Турци и Балканско полуострво“ изражава моје мишљење о земљама Балкана и њиховом односу према Турској. Обе су књиге издате давно, још пре другог светског рата, па су и писане у друшчијем духу но што би биле писане данас. Ускоро ће бити објављена моја нова књига, у којој сам изнео размислања о земљама које сам посетио за протеклих десет година. Међу њима налази се и Југославија у којој сам боравио пет пута.

— Приликом Вашег боравка у Југославији на „Струшким вечерима“ 1967. и 1968. када сте били и члан жирија, читали сте своју поезију која је била лепо примљена и радо слушана...

— Ту сам поезију стварао још пре тридесет година и она је за мене самог изгубила важност. Данас ме занима, углавном, есејистички и критичарски рад. Пажњу сам усредсредило на часопис, који је, иначе, једини књижевни месечник у Турској који редовно излази. Желим да поздравим „Струшке вечери“ као корисну и успешну манифестацију, на којој писци из разних земаља имају могућности да се међусобно упо-

знају, као и Удружење књижевника Србије које ме је прошле године позвало на Октобарске сусрете.

— Листајући најновије бројеве „Варлика“ налазимо и на преводу наших песника.

— До сада смо објавили превод тридесет познатих југословенских песника. Међу њима су Васко Попа, Мира Алечковић, Мак Диздар, Изет Сарајлић, Радован Павловић. Наша издавачка кућа управо припрема превод романа „Дервизи и смрт“ Мелте Семимовића. Та се књига преводи већ дуго, а остало је још свега шездесет недоконаних страница. Није једноставно наћи добре преводнице за српскохрватски језик. На жалост, због тога нисмо могли да преведемо ниједно Крлежино дело. Лакије је преводити југословенске романописце са француског или енглеског језика, као што управо чинимо са књигом „Првени петак лети према небу“ Миодрага Булатовића, или као што смо то већ учинили са „Причама о Босни“ Иве Андрића. У Турској су преведена скоро сва дела Иве Андрића, и већ доживљавају поновљена издавања.

— Ви сте контактирали и са ствараоцима турске мањине у Југославији. Какви су Ваши утисци о њиховом раду?

— Неколицину познајем лично — Ненат Зекерију, који је главни уредник „Бирлика“ у Скопљу, Њами Емина, Суреја Јусуфа... Окупљени око поменутог листа, који много доприноси упознавању турске мањине са кретањима у турској књижевности, преводиле југословенских песника на турски језик, на који начин долази до међусобног упознавања стваралаштва Опште је познато да турска мањина у Југославији ужива велика права, нарочито кад се упореди са стањем пре рата.

Разговор водила
Нада Злоковић